

Algemeen ambtsbericht Turkije

Augustus 2009

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken

070-348 4517

	Inhoudsopgave	Pagina
1	Inleiding	4
2	Landeninformatie	5
2.1	Basisgegevens	5
2.1.1	Land en volk	5
2.1.2	Geschiedenis	5
2.2	Staatsinrichting	6
2.2.1	De wetgevende macht	6
2.2.2	De uitvoerende macht	9
2.2.3	De rechtsprekende macht	12
2.2.4	De Nationale Veiligheidsraad	14
2.3	Politieke ontwikkelingen	14
2.3.1	Ontwikkelingen rond de PKK	21
2.4	Veiligheidssituatie	26
2.4.1	De situatie in Zuidoost -Turkije	29
2.4.2	Hezbollah en andere islamistische groeperingen	32
2.4.3	Marxistisch-leninistische groeperingen	34
3	Mensenrechten	37
3.1	Juridische context	37
3.1.1	Verdragen	37
3.1.2	Nationale wetgeving	39
3.2	Toezicht	41
3.2.1	Internationaal	41
3.2.2	Nationaal gouvernementeel	43
3.2.3	Nationaal niet-gouvernementeel	43
3.3	Naleving en schendingen	45
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting	45
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering	50
3.3.3	Vrijheid van godsdienst	51
3.3.4	Bewegingsvrijheid	57
3.3.5	Rechtsgang	59
3.3.6	Arrestaties en detenties	59
3.3.7	Mishandeling en foltering	62
3.3.8	Verdwijningen	65
3.3.9	Buitengerechtigde executies	65
3.3.10	Doodstraf	66
3.4	Positie van specifieke groepen	66
3.4.1	Koerden	66
3.4.2	Leden van de PKK, militante linkse of radicaal-islamitische groeperingen	70
3.4.3	Vrouwen	70
3.4.4	Minderjarigen	72
3.4.5	Homoseksuelen, travestieten en transseksuelen	73

3.4.6	Dienstplichtigen	75
3.4.7	Teruggekeerde afgewezen asielzoekers	77
4	Migratie	78
4.1	Activiteiten internationale organisaties	82
4.2	Opvang van binnenlands ontheemden	83
4.3	Standpunt UNHCR	84
	Literatuurlijst	85
Kaart	Turkije	89

1 Inleiding

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in Turkije beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Turkije en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Turkse asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Turkije (laatstelijk 8 april 2008). In een separaat ambtsbericht (17 juli 2002) werd de dienstplicht in Turkije behandeld. Het algemeen ambtsbericht beslaat de periode van april 2008 tot juni 2009.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordigingen in Ankara en Istanbul aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, wordt de tekst in veel gevallen ook ondersteund door informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen op politiek en veiligheidsgebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een beknopt overzicht van de recente geschiedenis van Turkije. Ook is een korte passage over de geografie en de bevolking van Turkije opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Turkije geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Turkije partij is, komen de mogelijkheden van toezicht op naleving van de mensenrechten aan de orde. Daarna volgt de beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten. Ten slotte wordt de positie van specifieke groepen, waaronder minderjarigen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlands ontheemden en activiteiten van internationale organisaties, evenals het standpunt van UNHCR, aan de orde.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk

De Republiek Turkije grenst aan acht buurlanden op de Balkan, in de voormalige Sovjetunie en in het Midden-Oosten.¹ Turkije heeft meer dan 70 miljoen inwoners² op een oppervlakte van circa 780.000 vierkante kilometer (circa 23 maal Nederland). Van hen woont naar schatting zestig procent in stedelijke gebieden. De grootste stad is Istanbul, die meer dan elf miljoen inwoners telt.³ Andere grote steden zijn de hoofdstad Ankara (4,4 miljoen inwoners), Izmir (3,7 miljoen) en Konya (1,7 miljoen). De grootste steden buiten West-Turkije zijn Adana (ruim 2 miljoen), Gaziantep (1,2 miljoen) en Diyarbakır (meer dan 1 miljoen). De aantallen inwoners van deze steden zijn in de jaren negentig van de vorige eeuw aanzienlijk gegroeid als gevolg van ontvolking van het platteland.

In Turkije wonen naast Turken en Koerden kleinere groepen Armeniërs, Grieken, Turkmenen, Tjerkessen, Lazen, Bulgaren, Georgiërs en Arabieren.⁴ Het aantal Koerden in Turkije wordt op ruim 14 miljoen personen geraamd, één vijfde van de Turkse bevolking. Circa zeventig procent van de bevolking is soennitisch moslim. Een kleine dertig procent is aleviet. Verder zijn er ongeveer honderdduizend christenen en circa vijfduizend yezidi's.

2.1.2 Geschiedenis

Na ongeveer zevenhonderd jaar Ottomaans sultanaat werd Turkije op 29 oktober 1923 een republiek naar westers model onder leiding van Mustafa Kemal, die later bekend werd als Atatürk. In het met de westerse mogendheden gesloten Verdrag van Lausanne (24 juli 1923) werden de onafhankelijkheid, integriteit en soevereiniteit van de Republiek Turkije erkend en gegarandeerd. De grenzen die in dit verdrag zijn vastgelegd, komen vrijwel geheel overeen met de grenzen van het huidige Turkije.⁵ Ook zijn er in het verdrag garanties opgenomen voor in Turkije

¹ Bulgarije, Griekenland, Syrië, Irak, Iran, Georgië, Armenië en Azerbaidjan.

² Central Intelligence Agency, The World Factbook (Washington, 22 januari 2009); US Department of State, Background Note: Turkey (Washington, januari 2009).

³ US Department of State, Background Note: Turkey (Washington, januari 2009).

⁴ Foreign & Commonwealth Office, Country Profiles – Turkije (Londen, 27 januari 2009); US Department of State, Turkey – International Religious Freedom Report 2008 (Washington, 19 september 2008).

⁵ De enige uitzondering hierop vormt de aan Syrië grenzende provincie Hatay, die pas in 1939 onderdeel van Turkije werd.

levende (niet islamitische) minderheden, die door de Turkse autoriteiten van oudsher worden beperkt tot drie groepen, te weten de joodse, de Griekse en de Armeense gemeenschappen.

Er vonden in de jonge republiek op westerse leest geschoeide hervormingen plaats. De toenmalige leiders braken radicaal met het bestuur op islamitische grondslag. Zo werd de scheiding tussen religie en staat officieel ingevoerd. Het Arabisch alfabet werd afgeschaft en vervangen door een speciaal voor het Turks aangepast Latijns schrift. Islamitische wetten werden vervangen door op Europese (onder andere Italiaanse, Franse en Zwitserse) wetten gebaseerde wetgeving. Als religieus beschouwde kleding werd verboden en vervangen door westerse kledij. Het werd vrouwen verboden om in overheidsdienst hoofddoekjes te dragen.⁶ Ook toepassing van westerse technologie werd aangemoedigd, evenals de emancipatie van de vrouw.

Vanaf het begin van de republiek heeft het Turkse leger, dat zichzelf beschouwt als de hoeder van de Turkse staat, strikt toegezien op de naleving van de door Atatürk geformuleerde uitgangspunten, te weten het seculiere en unitaire karakter van de republiek.

Op 12 september 1980 vond een militaire staatsgreep plaats onder aanvoering van generaal Kenan Evren. Het nieuwe bewind slaagde erin het toen al bijna tien jaar voortdurende politieke geweld te beteugelen, maar dat ging ten koste van een aantal democratische verworvenheden. Nadat in 1982 per referendum een nieuwe – veel stringenter – grondwet was aangenomen, volgde een jaar later het herstel van de burgerregering.

2.2 Staatsinrichting

2.2.1 De wetgevende macht

Het parlement

De wetgevende macht berust bij het parlement, dat uit één kamer (de Grote Nationale Vergadering van Turkije – *Türkiye Büyük Millet Meclisi*) bestaat en 550 leden telt. De leden worden, sinds de wijziging van de grondwet tijdens een referendum in oktober 2007, voor een periode van vier jaar gekozen (voorheen was de ambtstermijn vijf jaar). Parlementsleden kunnen zitting hebben namens een politieke partij of als onafhankelijk parlementariër. Zij zijn tevens afgevaardigde voor de provincie waarin zij zijn gekozen. Voor wijziging van een wet is een gewone meerderheid vereist, voor wijziging van de grondwet een tweederde meerderheid, hetgeen neerkomt op 367 zetels.

⁶

Zie ook paragraaf 3.3.3.

Politieke partijen

Turkije kent meer dan twintig politieke partijen. Een groot aantal hiervan speelt nauwelijks een rol van betekenis en behaalde bij de parlementsverkiezingen van 22 juli 2007 stemmenresultaten van minder dan een procent. Er is een kiesdrempel van 10%, waardoor slechts weinig partijen in het parlement vertegenwoordigd zijn. Het partijenlandschap is aan veel veranderingen onderhevig. Met de regelmaat van de klok worden partijen opgericht en vaak geruisloos weer opgeheven. De binding van parlementsleden met hun eigen partij is niet altijd even sterk. Het is niet ongebruikelijk dat parlementsleden overstappen naar een andere partij.

Partijen in het parlement

De zetelverdeling in het parlement is thans als volgt:⁷

AKP (*Adalet ve Kalkınma Partisi* – Partij van Gerechtigheid en Ontwikkeling): 338 zetels; CHP (*Cumhuriyet Halk Partisi* – Republikeinse Volkspartij): 97 zetels; MHP (*Milliyetçi Hareket Partisi* – Nationale Actiepartij): 69 zetels; DSP (*Demokratik Sol Partisi* – Partij van Democratisch Links): 12 zetels; DTP (*Demokratik Toplum Partisi* - Democratische Maatschappij Partij): 21 zetels; onafhankelijken: 6 zetels; ÖDP (*Özgürlük Ve Dayanışma Partisi* - Partij van Vrijheid en Solidariteit): 1 zetel. Zes zetels worden momenteel om uiteenlopende redenen niet bezet.

De AKP is de enige regeringspartij. De partij, met als voorzitter Recep Tayyip Erdoğan⁸, is in augustus 2001 vlak na het verbod op de islamitische FP (*Fazilet Partisi* – Partij van de Deugd) opgericht. Met name de meer hervormingsgezinde vleugel van de FP is na dit verbod overgegaan naar de AKP.

De CHP staat onder leiding van Deniz Baykal en is op 9 september 1992 opgericht. De CHP is een sociaal-democratische partij die zeer veel waarde hecht aan de principes van Atatürk. De gelijknamige voorloper van de partij werd in 1923 door Atatürk zelf opgericht als eerste politieke partij in Turkije.

De MHP met de op 12 oktober 2003 herkozen voorzitter Devlet Bahçeli, is een extreem nationalistische partij die op 24 januari 1992 werd opgericht. De partij heeft de laatste jaren geprobeerd wat meer op te schuiven naar het midden, maar wordt nog vaak in verband gebracht met de gewelddadige extreem-rechtse panturkse organisatie Grijze Wolven (*Bozkurtçular*) die naar de staatkundige vereniging streeft van alle inheemse Turkse volkeren, onder andere in Centraal-Azië, tot een groot rijk (*Turan*).

⁷

Stand: 13 mei 2009 (bron: website Turkse parlement). Zes zetels zijn momenteel onbezet.

⁸

Voor een profiel van Recep Tayyip Erdoğan, zie De Groene Amsterdammer (1 april 2009).

De DSP is een sociaal-democratische partij met een nationalistische inslag die op 14 november 1985 werd opgericht als afsplitsing van de CHP. De linkse sociaal-democratische en pro-Koerdische DTP is op 9 november 2005 opgericht en komt voort uit de op 22 oktober 2004 door Leyla Zana, Orhan Doğan, Hatip Dicle en Selim Sadak opgerichte DTH (Democratic Society Movement).⁹ De DTP bemoeit zich actief met de Koerdische kwestie, onder meer door in het verleden enkele malen op te roepen tot een dialoog en een staakt-het-vuren met de Koerdische Arbeiderspartij PKK, meer (culturele en politieke) rechten voor de Koerdische bevolkingsgroep en een verzoeningsproces in Turkije.¹⁰ Tijdens een congres in Ankara op 20 juli 2008 werd Ahmet Türk met een overduidelijke meerderheid aan stemmen tot voorzitter van de DTP gekozen. Het houden van deze verkiezingen was noodzakelijk geworden, omdat de vorige voorzitter van de DTP, Nurettin Demirtas, die enige tijd in de cel moest doorbrengen, omdat hij zich aan het onttrekken van de militaire dienstplicht zou hebben schuldig gemaakt, nadien zijn functie ter beschikking stelde.¹¹

De BBP (*Büyük Birlik Partisi* – Grote Eenheidspartij) is een extreem rechtse, nationalistische partij met islamitische inslag. De oprichter van deze partij, Muhsin Yazicioğlu, is afkomstig uit de MHP. In juli 2007 werd hij als onafhankelijk kandidaat verkozen in het parlement. Op 26 maart 2009 is een helikopter met Yazicioğlu en vijf andere inzittenden neergestort in een bergachtig gebied in de centrale provincie Sivas. Yazicioğlu was op campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen van 29 maart 2009. Bij het ongeluk kwamen alle inzittenden van de helikopter om het leven.¹²

Enkele partijen buiten het parlement

De ANAP (*Anavatan Partisi* – Moederlandpartij) is een conservatief-liberale partij, die onder grootindustriëlen veel steun vindt. De ANAP werd opgericht op 20 mei 1983. Partijleider is Erkan Mumcu.

De DYP (*Doğru Yol Partisi* – Partij van het Rechte Pad) is een conservatieve partij die werd opgericht op 23 juni 1983. Er heerst een voortdurende rivaliteit met de ANAP, die zich richt op vrijwel dezelfde kiezersgroep.

⁹ Voor eventuele ontbinding van deze partij zie ook paragraaf 2.3 van dit algemeen ambtsbericht.

¹⁰ Voor enkele voorbeelden van juridische (voor)onderzoeken of veroordelingen zie paragraaf 2.3.1 van dit algemeen ambtsbericht.

¹¹ Global Insight – Country Intelligence – Analysis (29 mei 2008)/AFP (20 juli 2008)/Reuters (28 april 2008).

¹² ANP/Reuters (26 en 27 maart 2009).

De SHP (*SosyalDemokrat Halk Partisi* – Sociaal-Democratische Volkspartij) was één van de coalitiepartijen in het kabinet-Tansu Çiller in de jaren '90 van de vorige eeuw, maar ging later op in de CHP. In 2004 scheidden enkele parlementariërs zich af van de CHP en richtten opnieuw de SHP op. Op 6 januari 2008 werd Süleyman Soylu gekozen tot partijleider.

De GP (*Genç Partisi* – Partij van de Jeugd) is op 23 augustus 2002 ontstaan door naamsverandering van de in 1992 opgerichte YDP (*Yeniden Doğuş Partisi* – Partij van de Wedergeboorte). De leider van de populistische en nationalistische GP is Cem Uzan, een zakenman met grote belangen in de Turkse media. In juni 2009 werd Uzan veroordeeld tot drieënehalf jaar gevangenisstraf vanwege illegale handel in telefoonkaarten. Hij is hiertegen in beroep gegaan.

De SP (*Saadet Partisi* – Partij van het Geluk) onder voorzitter Recai Kutan, is net als de AKP opgericht na het verbod op de FP. In de islamistische SP zijn de conservatievere ex-FP leden terug te vinden.

2.2.2 De uitvoerende macht

De president

Na een referendum op 21 oktober 2007 is de grondwet gewijzigd om voortaan rechtstreekse verkiezing van de president door de bevolking mogelijk te maken. Tevens is daarbij de ambtstermijn verkort van zeven tot vijf jaar, eenmaal verlengbaar. Huidige president is Abdullah Gül, die op 28 augustus 2007 in functie is getreden na verkiezing door het parlement. Zijn ambtstermijn duurt tot 2014.

In het Turkse staatsbestel beschikt de president over een groot aantal bevoegdheden. Zo kan de president het parlement bijeenroepen wanneer hij dat nodig acht en keurt de benoeming goed van de premier en van diverse hoge rechters. Ook kan hij zijn goedkeuring aan (onderdelen van) wetsvoorstellen onthouden.

De ministerraad

Alle leden van de regering moeten in beginsel uit het parlement afkomstig zijn en behouden tijdens hun ministerschap hun functie als parlementslid. De huidige regering trad op 29 augustus 2007 aan, maar werd op 1 mei 2009 door premier Erdoğan deels vervangen. De regering bestaat uit 25 ministers (waaronder twee vrouwen, minister van Onderwijs Nimet Cubukçu en minister voor Vrouwen- en Familiezaken Selma Aliye Kavaf). Ahmet Davutoğlu werd benoemd tot minister van Buitenlandse Zaken, een functie die daarvoor door minister Ali Babacan werd

vervuld.¹³ Davutoglu was overigens geen lid van het parlement. Minister Şahin van Justitie werd op 1 mei 2009 vervangen door minister Sadullah Ergin. Op 9 januari 2009 werd Egemen Bağış benoemd als minister van Staat en EU-hoofdonderhandelaar.

Lokaal bestuur

Turkije kent een lange traditie van centralistisch bestuur. De afgelopen jaren zijn echter steeds meer taken naar een lager bestuursniveau gedelegeerd, terwijl ook het democratisch gehalte van het lagere bestuursniveau is vergroot. De rol van de gouverneur is daar teruggebracht, terwijl provinciaal parlement en gemeenteraad meer zeggenschap hebben gekregen.

Turkije is ingedeeld in 81 provincies (*İler*, enkelvoud *İl*), die onder leiding staan van een provinciegouverneur (*vali*). Provincies zijn onderverdeeld in districten (*ilçe*) met als bestuurder de districtsgouverneur (*kaymakam*). Districten kunnen verder onderverdeeld zijn in subdistricten (*bucak*). Gouverneurs worden voor een periode van enkele jaren benoemd door de centrale overheid in Ankara en zijn daaraan rechtstreeks verantwoording schuldig. Gouverneurs vertegenwoordigen de centrale overheid in de provincie. Elke plaats of elk stadsdeel (*belediye*) met meer dan tweeduizend inwoners heeft recht op een gekozen burgemeester en gemeenteraad.

*Bevolkingsregistratie*¹⁴

De bevolkingsregistratie is in Turkije geregeld op districtsniveau en dus niet zoals in Nederland bij de gemeenten. Elk district heeft een bevolkingsregister, ook wel Bureau Bevolkingszaken (*nüfus müdürlüğü*) genoemd, dat in laatste instantie valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, waarin alle inwoners van dat district geregistreerd behoren te staan. In de praktijk staan veel mensen ingeschreven in het bevolkingsregister van het district waar zij zijn geboren of zelfs in het district waar hun ouders zijn geboren. Sinds 28 oktober 2000 bezit elke burger een uniek, elfcijferig identiteitsnummer, dat landelijk is geregistreerd en onveranderlijk is. In het bevolkingsregister zijn geen adresgegevens opgenomen. De registratie van adresgegevens vindt plaats op het niveau van dorps- of wijkhoofd.

Het bevolkingsregister draagt tevens zorg voor de afgifte van identiteitskaarten (*nüfus cüzdanı*). De nüfus-kaart is het enige geldige binnenlandse legitimatiebewijs en een ieder is verplicht deze kaart bij zich te dragen. Direct na de geboorte dient aangifte te worden gedaan bij het bevolkingsregister in het district waar de ouders woonachtig zijn, zodat onmiddellijk een nüfus-kaart kan worden afgegeven. In de praktijk gebeurt deze aangifte – met name op het

¹³ Zie ook 'Turkey: Davutoglu faces practical foreign policy tests', Oxford Analytica (12 mei 2009).

¹⁴ Zie ook paragraaf 2.2.2 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

platteland – niet in alle gevallen, waardoor iemand pas op een later moment wordt ingeschreven. Het komt in die gevallen wel voor dat de geregistreerde geboortedatum afwijkt van de daadwerkelijke geboortedatum. Nüfus-kaarten worden bij volwassenen alleen afgegeven aan de betrokken persoon.

Op 29 april 2006 werd de nüfuswet aangepast (wetnummer 5490). Daarin werd met betrekking tot de vertrouwelijkheid van gegevens (artikel 9) bepaald dat geboorteregistratie en de daarop gebaseerde documenten vertrouwelijk zijn. Deze documenten kunnen alleen worden onderzocht of ingezien door daartoe geautoriseerd personeel of daartoe gemachtigde personen.

Het veiligheidsapparaat

De verschillende organen die zich bezighouden met het waarborgen van de veiligheid zijn de politie (*Polis*), de zogenaamde *Jandarma*, de veiligheids- en inlichtingendienst MIT (*Milli İstihbarat Teşkilati*), de landmacht en de dorpswachters.¹⁵ De bevoegdheid van de politie, die valt onder het ministerie van Binnenlandse Zaken, beperkt zich tot de stedelijke gebieden met meer dan 2000 inwoners.

Op het platteland worden de politietaken uitgevoerd door de zogenaamde *Jandarma*, een onderdeel van de strijdkrachten dat formeel in vredetijd onder het ministerie van Binnenlandse Zaken ressorteert. Op 30 maart 2009 werd een nieuwe regeling van kracht (Kabinetbesluit 14808 en 14809), waarmee de gouverneur de bevoegdheid krijgt om eventuele meningsverschillen tussen de *Jandarma* en de politie over begrenzing van hun werkterrein op te lossen. Voorheen was hiervoor instemming van de *Jandarma* en goedkeuring van de minister van Binnenlandse Zaken benodigd.¹⁶

Jaarlijkse bijeenkomst Hoge Militaire Raad (YAŞ)

In aanwezigheid van de premier en de minister van Defensie vond begin augustus 2008 de gebruikelijke jaarlijkse bijeenkomst plaats van de Hoge Militaire Raad (YAŞ), waar onder andere besloten werd tot een herschikking van de Turkse militaire top.^{17 18}

Tijdens deze bijeenkomst van de YAŞ werden er in tegenstelling tot voorgaande jaren geen besluiten genomen over het ontslaan van militairen op disciplinaire gronden of op grond van (vermeende) fundamentalistische activiteiten zoals dat tot

¹⁵ Zie ook paragraaf 2.4.1.

¹⁶ Turkse Staatskrant van 30 maart 2009.

¹⁷ Reuters 1, 27, 28 en 29 augustus 2008); AFP (4 augustus 2008); Volkskrant (5 augustus 2008); 'Turkey: Basbug to provide careful military leadership', Oxford Analytica (18 augustus 2008).

¹⁸ De nieuwe Turkse bevelshiërarchie is per 30 augustus 2008 als volgt: C-TGS: generaal İlker Başbuğ; C-Landmacht: generaal İşık Koşaner; C-Luchtmacht: generaal Aydoğan Babaoğlu; C-Marine: admiraal Mehtin Aytaç; C-Jandarma: generaal Atila İşik.

nu toe elk jaar geschiedde, en waartegen traditioneel zowel de premier als de minister van Defensie formeel hun bezwaren lieten optekenen.

2.2.3 De rechtsprekende macht

Turkije kent civiele rechtbanken¹⁹, administratieve rechtbanken²⁰ en strafrechtbanken. Hiernaast zijn er bijzondere rechtbanken zoals militaire rechtbanken²¹ en voorheen waren er de Staatsveiligheidsrechtbanken. Voor alle civiele- en strafrechtbanken is hoger beroep mogelijk bij het Hof van Beroep (*Yargıtay*)²². Voor administratieve rechtbanken is hoger beroep mogelijk bij de zogenaamde Raad van State (*Danıştay*).

Volgens een uitgebreid onderzoek van de Bilgi universiteit in Istanbul naar de publieke opinie ten aanzien van de rechterlijke macht heeft minder dan de helft van de Turkse bevolking vertrouwen in het functioneren van de rechterlijke macht.²³ Zowel ngo's als academici uiten geregeld kritiek op de rechterlijke macht. Rechters zouden te geïsoleerd van de samenleving leven en nog vaak het belang van de staat laten prevaleren boven dat van de burger. Verder is er sprake van grote achterstand bij de behandeling van rechtszaken en wordt jurisprudentie niet eenduidig toegepast.

Voorjaar 2008 presenteerde het Turkse ministerie van Justitie een concept strategie voor hervorming van de rechterlijke macht. Dit is een vereiste van de Europese Unie voor opening van het EU-onderhandelingshoofdstuk Justitie en fundamentele rechten. Sindsdien vond overleg plaats met de rechterlijke macht, advocatuur, ngo's en academici. Ook worden aanbevelingen van een EU 'peer review' missie naar het functioneren van de rechterlijke macht verwerkt in het document. Belangrijkste aspecten van het strategie-document betreffen verbetering van de onafhankelijkheid, onpartijdigheid, professionaliteit en transparantie van de

¹⁹ Bestaande uit Civiele Vredesrechtbanken (Turks: *Sulh Hukuk Mahkemeleri*), Civiele Rechtbanken van Eerste Aanleg (Turks: *Asliye Hukuk Mahkemeleri*) en Handelsrechtbanken (Turks: *Asliye Ticaret Mahkemeleri*).

²⁰ Bestaande uit de Raad van State, lagere regionale rechtbanken en de Hoogste Militaire Administratieve Rechtbank.

²¹ Bestaande uit Militaire Strafrechtbanken (Turks: *Askeri Ceza Mahkemeleri*) waarvan er 37 in Turkije zijn, en het Militaire Strafhof van Cassatie (Turks: *Askeri Yargıtay*) als instelling voor beroep tegen beslissingen en vonnissen van militaire rechtbanken en verdeeld over vijf kamers.

²² Ook wel bekend onder de naam Hof van Cassatie. Het Hof van Cassatie is verdeeld in dertig kamers, waarvan 20 civiele en 10 strafkamers. Iedere kamer bestaat uit een voorzitter en vier leden. Door alle rechters van het Hof van Cassatie wordt één rechter gekozen die als president van het Hof van Cassatie naar buiten toe optreedt.

²³ Justitie Barometer (augustus 2008), een uitgave van het Turkse ministerie van Justitie.

rechterlijke macht. In het document wordt 2010 genoemd als startdatum voor regionale beroepshoven, die als nieuwe rechterlijke bestuurslaag de behandeltijd van beroepszaken zou moeten beperken en meer ruimte zou moeten bieden aan het Hoger Beroepshof (Yargıtay) om de eenheid van recht te bewaken.

Constitutioneel Hof (Turks: Anayasa Mahkemesi)

Het Turkse systeem kent een Constitutioneel Hof, dat toetst of wetten in overeenstemming zijn met de grondwet. De laatste jaren wordt ook getoetst aan de rechtsbeginselen zoals neergelegd in de diverse internationale mensenrechtenverdragen. Rechtstreekse toegang tot het Hof hebben overheidsinstellingen, regeringspartijen en de oppositie, maar ook iedere burger kan in een lopende rechtszaak een beroep doen op vermeende ongrondwettigheid van een bepaalde wet. Het Hof bestaat uit elf vaste leden en vier plaatsvervangers.

Reguliere strafrechtbanken

Om te bepalen welke rechtbank bevoegd is voor de behandeling van een bepaald delict zijn de aard en de zwaarte van het delict van belang. Voor strafdelicten bestaan de volgende strafrechtbanken:

Kantongerechten in Strafzaken (Turks: Sulh Ceza Mahkemeleri, enkelvoud Sulh Ceza Mahkemesi)

Deze bestaan uit één rechter en zijn aanwezig in elke provincie- of districtshoofdstad. Deze rechtbanken behandelen alleen zaken waar een geldstraf of een lichte gevangenisstraf op staat. Er zijn 840 van dergelijke rechtbanken in Turkije.

Enkelvoudige Kamers in Strafzaken (Turks: Asliye Ceza Mahkemeleri, enkelvoud Asliye Ceza Mahkemesi) bestaan officieel uit meerdere rechters (in de praktijk is dit er echter slechts één) en behandelen belangrijke plaatselijke misdrijven die niet krachtens de wet aan de Kantongerechten in Strafzaken zijn toegewezen. Er zijn 899 van dergelijke rechtbanken in Turkije.

Meervoudige Kamers in Zware Strafzaken (Turks: Ağır Ceza Mahkemeleri, enkelvoud Ağır Ceza Mahkemesi) (ACM) bestaan uit een president en twee leden. Deze rechtbanken zijn bevoegd voor delicten waarop meer dan vijf jaar gevangenisstraf staat. Voor het berechten van misdrijven die betrekking hebben op terrorisme en drugsdelicten zijn sinds de afschaffing van de staatsveiligheidsrechtbanken (DGM's) in mei 2004 extra kamers van de ACM's ingesteld. Deze rechtbanken kunnen, evenals de voormalige DGM's territoriaal voor meer dan één provincie bevoegd zijn.

2.2.4 De Nationale Veiligheidsraad

In paragraaf 2.2.4 van, laatstelijk, het algemeen ambtsbericht Turkije van 8 april 2008 is ingegaan op de Nationale Veiligheidsraad (Turks: Milli Güvenlik Kurulu, vaak afgekort tot MGK). Er hebben zich in de verslagperiode met betrekking tot de MGK geen nieuwe relevante ontwikkelingen voorgedaan.

2.3 Politieke ontwikkelingen

Algemeen

Het klimaat van polarisatie tussen de regeringspartij AKP en de politieke oppositie duurde voort. Mede hierdoor verliep het binnenlands hervormingsproces traag. De sluitingszaak tegen de AKP en het grootschalig onderzoek naar een vermeende coup poging (Ergenekon) in het verleden trokken tijdens de verslagperiode veel aandacht. De Koerdische kwestie en de strijd tegen de PKK bleven de politieke agenda bepalen.

Hoofddoekjeszaak

In februari 2008 stemde het parlement in met een aanpassing van de artikelen 10 en 42 van de Grondwet om het dragen van hoofddoekjes op universiteiten mogelijk te maken. De AKP kreeg daarbij steun van de MHP. De CHP verzette zich tegen het besluit en legde het amendement voor aan het Constitutioneel Hof. In juni 2008 verklaarde het Constitutioneel Hof de amendering nietig, omdat deze in strijd zou zijn met artikel 2 van de Grondwet, waarin onder meer wordt bepaald dat Turkije een democratische, seculiere en sociale staat is, geregeerd door de heerschappij van de wet. Volgens critici ging het Constitutioneel Hof hiermee voorbij aan artikel 148 van de Grondwet, waarin is bepaald dat het Hof alleen de gevolgde procedure voor grondwetswijzigingen mag toetsen en niet de inhoud daarvan.

Verbod AKP

Op 14 maart 2008 diende procureur-generaal Abdurrahman Yalçinkaya, de hoogste openbare aanklager in Turkije, een aanklacht tegen de AKP in bij het Constitutioneel Hof. Daarbij werd een verbod geëist van de democratisch gekozen regeringspartij op grond van het gestelde in de artikelen 68, 69 en 78 van de Grondwet.²⁴ De aanklacht was tevens gericht tegen 71 leden van de AKP,

²⁴

De artikelen 68, 69 en 78 van de Grondwet zien op de bepalingen met betrekking tot politieke partijen. Artikel 68 gaat in op partijvorming, lidmaatschap van een politieke partij, opzegging van lidmaatschap van een politieke partij, en principes van de Turkse republiek waaraan politieke partijen zich hebben te houden. Artikel 69 gaat in op bewaking van die principes door het Constitutioneel Hof. In dit artikel wordt gesteld dat 'The dissolution of political parties shall be decided by the Constitutional Court after the filing of a suit by the office of

waaronder president Abdullah Gül, premier Erdoğan, plaatsvervangend premier Yazıcı, voormalig voorzitter van het parlement Arınc, de buitenland adviseur van de AKP Bağış. Tegen hen werd een verbod op politieke activiteiten voor de duur van vijf jaar geëist. In de 162 pagina's tellende aanklacht werd de AKP er onder meer van beschuldigd de sharia in te willen voeren. De AKP werd tevens beschouwd als opvolger van islamitische partijen die eerder waren verboden wegens aantasting van de seculiere staat.²⁵ De politieke islam zoals bepleit door de AKP was in strijd met de democratische en seculiere beginselen van de staat, aldus de aanklacht. De AKP zou naar een maatschappelijk model streven dat gebaseerd is op religie.²⁶

Op 30 juli 2008 deed het Constitutioneel Hof uitspraak en oordeelde bij monde van opperrechter Haşim Kiliç dat de AKP niet werd verboden, maar dat de helft van de door deze partij ontvangen staatssubsidie (dit was in 2007 47 miljoen YTL (Nieuwe Turks Lira) aan de partij werd onttrokken, omdat de partij werd beschouwd als middelpunt van anti-seculiere activiteiten. Zes van de elf rechters van het Constitutioneel Hof stemden vóór een verbod van de AKP. Tien van de elf rechters stemden voor financiële maatregelen tegen de AKP. Alleen opperrechter Kiliç stemde zowel tegen een verbod van de AKP als tegen financiële maatregelen tegen de partij. De AKP zou zijn verboden indien zeven rechters vóór een verbod zouden hebben gestemd.²⁷

Opperrechter Kiliç noemde het vonnis een serieuze waarschuwing aan de AKP, waaruit het lessen moest trekken. Tevens werden politici opgeroepen met wetswijzigingen te komen om het verbieden van politieke partijen te bemoeilijken

the Chief Prosecutor of the Republic'. Een besluit tot de permanente ontbinding van een politieke partij kan worden genomen als het Constitutioneel Hof bepaalt dat de partij in kwestie het centrum is geworden van de uitvoering van activiteiten die in paragraaf 4 van artikel 68 worden genoemd. Dit zijn de volgende activiteiten: 'The statutes and programmes, as well as the activities of political parties shall not be in conflict with the independence of the state, its indivisible integrity with its territory and nation, human rights, the principles of equality and rule of law, sovereignty of the nation, the principles of the democratic and secular republic. They shall not aim to protect or establish class or group dictatorship or dictatorship of any kind, nor shall they incite citizens to crime.'

²⁵ De voorlopers van de AKP, de Fazilet Partisi (Waardenpartij) en de Refah Partisi (Welvaartspartij) van Necmettin Erbakan werden respectievelijk in 2001 en 1998 verboden. Sinds de oprichting heeft het Constitutionele Hof 24 politieke partijen verboden. Een aantal is verboden op gronden van het schenden van de beginselen van secularisme, sommige om reden van religieus fundamentalisme, andere om reden van hun nadruk op de Koerdische identiteit (door het Hof beschouwd als een bedreiging van de territoriale integriteit van de Republiek Turkije) en weer andere voor hun vermeende communistische agenda.

²⁶ International Herald Tribune (14, 15, 16, 17 maart 2008); NRC Handelsblad (15 maart 2008); Financieel Dagblad (17 maart 2008); Reuters (17 maart 2008); 'Turkey: Judiciary attempts to unseat AKP government', Oxford Analytica (1 april 2008).

²⁷ Financieel Dagblad (31 juli 2008); Volkskrant (31 juli 2008); Reformatorisch Dagblad (30 juli 2008); The Guardian (31 juli 2008); The Independent (31 juli 2008); NRC Handelsblad (5 augustus 2008).

en vergelijkbare crises in de toekomst te voorkomen. Tenslotte bleek uit het vonnis dat het Constitutioneel Hof zich bewust was van de waarde van een democratisch gekozen regering en van de gevolgen voor Turkije – mogelijk chaos en onvoorspelbare omstandigheden – indien een dergelijke partij werd verboden.

Ergenekon

Het Ergenekon-proces wordt door een deel van de oppositie en media beschouwd als een politiek geïnspireerd proces, dat erop is gericht om tegenstanders van de regering aan te pakken. De regering benadrukt juist dat sprake is van een onafhankelijk onderzoek door de openbaar aanklager, waarbij geen sprake is van overheidsbemoeienis. Mensenrechten-ngo's beschouwen het onderzoek over het algemeen als een positieve ontwikkeling en een mogelijkheid om meer duidelijkheid te krijgen over misstanden uit het verleden, maar zijn daarbij vaak ook sceptisch over de reikwijdte van het onderzoek en de wijze waarop met verdachten wordt omgegaan. Het Europese Parlement heeft het Ergenekon-proces verwelkomd in zijn jaarlijkse Turkije-resolutie, maar daarbij wel benadrukt dat er een eerlijk proces moet plaatsvinden.

Sinds de vondst van explosieven in een buitenwijk van Istanbul in juni 2007 werden er in 2008 en eerste helft 2009 honderden verdachten aangehouden in heel Turkije op verdenking van lidmaatschap van de ultra-nationalistische Ergenekon-beweging die een staatsgreep zou plannen. Onder de arrestanten bevonden zich onder andere de voormalige bevelhebber van de Jandarma en thans hoofd van de Atatürk Gedachtengoed Vereniging, generaal Sener Eruygur, de voormalige bevelhebber van het Eerste Leger in Istanbul, generaal Hursit Tolon, de voorzitter van de nationalistische Arbeiderspartij (IP), Dogu Perinçek, de ultra-nationalistische advocaat Kemal Kerincsiz, de voormalige chef van de geheime inlichtingen- en anti-terreurorganisatie van de Jandarma (JITEM), oud-generaal Veli Kucuk²⁸, rectoren van universiteiten en journalisten.

Op 6 juli 2008 werden de twee voormalige generaals door een rechtbank in staat van beschuldiging gesteld vanwege het voorbereiden van een staatsgreep en het leiding geven aan een terroristische groepering. Een openbare aanklager heeft op 14 juli 2008 86 personen, waarvan 48 personen in detentie, in staat van beschuldiging gesteld vanwege het vormen van of lidmaatschap van een terroristische organisatie en vanwege pogingen de regering met geweld ten val te brengen. Op 20 oktober 2008 begon in de Silivri-gevangenis bij Istanbul het proces tegen de 86 Turken die ervan worden verdacht een staatsgreep te hebben voorbereid.²⁹

²⁸ De generaals Eruygur en Tolon zijn inmiddels om gezondheidsredenen vrijgelaten. (ANP/Reuters (10 maart 2009))

²⁹ The Guardian (15 juli 2008); Independent (14 juli 2008); International Herald Tribune (1 juli 2008); NRC Handelsblad (15 juli en 21 oktober 2008); Reuters (2,3, 5, 6, 9, 10, 14, 15, 23

Op 10 maart 2009 werden nog eens 56 Turken aangeklaagd in verband met een vermeende poging om de regering van premier Erdoğan omver te werpen. In de nieuwe aanklacht zijn ook een aanval op de Raad van State (Danıştay) en een aanslag op het kantoor van het dagblad Cumhuriyet in 2006 opgenomen. Ook andere gewelddadige aanslagen uit het verleden zijn in de aanklacht opgenomen, waaronder een dodelijke schietpartij in Istanbul in 1995 (17 slachtoffers), de moord op alevieten in de stad Sivas in juli 1993 (37 slachtoffers), de executie van 33 soldaten door de PKK in de provincie Bingol in 1993 en diverse onopgeloste moorden in het zuidoosten.

Op 25 maart 2009 besloot een rechtbank in Ankara om deze zaak op 20 juli 2009 in behandeling te nemen, en tegelijkertijd een beslissing te nemen om deze zaak te koppelen aan de rechtszaak tegen 86 personen die al terecht staan op beschuldiging een staatsgreep voor te bereiden.³⁰

De verdachten zitten veelal lang in voorarrest, in afwachting van een aanklacht. Naar verwachting zal het proces jaren gaan duren.

Verbod DTP

Op 16 november 2007 diende hoofdaanklager Abdurrahman Yalçinkaya een aanklacht in bij het Constitutionele Hof, gericht op de ontbinding van de pro-Koerdische DTP. In de aanklacht vroeg de openbaar aanklager tevens om het uitsluiten van politieke participatie van 221 personen, waaronder partijleiders van de DTP, DTP parlementsleden en DTP burgemeesters.³¹ Volgens de openbaar aanklager was de DTP het centrum geworden van activiteiten gericht tegen de onafhankelijkheid van de staat, de integriteit en de eenheid van de natie.

De aanklacht van de openbaar aanklager is gebaseerd op de artikelen 68, vierde lid, en 69, zesde lid van de grondwet en op de artikelen 101, lid 1b en 103, lid 2 van de wet op de Politieke Partijen. Het Constitutioneel Hof heeft een rapporteur benoemd. Op basis van het voorbereidende rapport van de rapporteur heeft het Constitutioneel Hof op 23 november 2007 in eerste zitting besloten de ingediende aanklacht in behandeling te nemen. Uiteindelijk zal het Constitutioneel Hof via stemming uitspraak doen in de zaak. Voor uitspraken inzake een verbod van politieke partijen is ingevolge artikel 149 van de grondwet een meerderheid van tenminste zeven van de 11 leden van het Constitutioneel Hof vereist. De praktijk

juli, 17 en 20 oktober 2008, 8 januari 2009); AFP (1,3, 5, 6, 19, 23 juli, 19, 20, 23 en 27 oktober 2008; 8 januari 2009).

³⁰ AFP/ANP/DPA/Reuters (10 en 25 maart 2009).

³¹ Een eventuele sluiting van de DTP heeft geen invloed op de positie van de desbetreffende 20 parlementariërs. Zij kunnen als onafhankelijken hun werk blijven doen in het parlement of zich hergroeperen onder een nieuwe naam.

heeft uitgewezen dat zaken met betrekking tot een verbod van politieke partijen in ieder geval één jaar duren, maar er is ook een voorbeeld van een vergelijkbare zaak die tot vijf jaar onder de rechter bleef. Als de partij wordt verboden, wordt de immuniteit van de betrokken personen opgeheven en kunnen zij worden vervolgd.

Op 16 september 2008 voerde de vice-voorzitter van de DTP, Ahmet Türk, de mondelinge verdediging voor het Constitutioneel Hof. Het wachten is nu op de presentatie van de bevindingen van de speciale rapporteur die door het Hof is aangesteld. Mede op basis daarvan zal het Hof uitspraak doen.

Lokale verkiezingen

Op 29 maart 2009 vonden er lokale verkiezingen plaats voor burgemeesters, muhtars (wijkbestuurders/dorpshoofden) en leden van de provinciale parlementen. De verkiezingen werden door de oppositie gepresenteerd als een referendum over de prestaties van de regering, maar in de praktijk speelden lokale verhoudingen en kandidaten vaak een belangrijke rol bij de keuze van de kiezer.

Er namen ongeveer 48 miljoen personen deel aan de verkiezingen.³² Opvallend was dat het aantal vrouwelijke burgemeesters daalde van 18 naar 17 op een totaal van 3215 burgemeesters, waarvan er liefst 12 vrouwelijke burgemeesters uit de DTP afkomstig zijn.

Hoewel de AKP deze verkiezingen met 39% (38,79%) van de stemmen won, was dit aanzienlijk minder dan bij de landelijke verkiezingen in 2007.³³ De partij behield maar net haar burgemeesters in Istanbul en Ankara, verloor Izmir en Antalya en kon ook Diyarbakir in het zuidoosten niet voor zich winnen, ondanks haar intensieve charmeoffensief onder de Koerden.³⁴ De belangrijkste oppositiepartij CHP die het sterkst vertegenwoordigd is aan de Zuid- en Westkust, kwam met 23,13% van de stemmen op een tweede plaats, gevolgd door de

³² AFP (30 maart 2009).

³³ Hoewel op nationaal niveau 39% van de stemmen geen slecht resultaat was, werden de verkiezingen als een nederlaag voor de AKP beschouwd. Landelijk verloor de AKP 1,4% ten opzichte van de vorige lokale verkiezingen in 2004 en 8% ten opzichte van de laatste nationale verkiezingen in 2007. De AKP verloor het burgemeesterschap in twee grootstedelijke gemeentes (en heeft er nu 10 van de 16), 9 van de gemeentes (nu nog 35 van de 65) en 36 deelgemeentes). In de meeste steden slonk de AKP meerderheid, vooral ook in Ankara en Istanbul. Hoewel de AKP tijdens de campagne zwaar had ingezet om stemmen te winnen in het Zuid-Oosten, waar de AKP zijn grootste winst behaalde tijdens de laatste nationale verkiezingen, verloor de AKP maar liefst 15% in het Zuid-Oosten. 38% van de stemmen die de AKP verloor, zijn naar de conservatief islamitische Saadet Partisi gegaan (Saadet steeg van 2,5% in 2007 naar 5,2%).

³⁴ 'Turkey: Election setback clips Erdogan's wings', Oxford Analytica (31 maart 2009); 'Turkey: Turkey's ruling party wins local polls, but no landslide', Global Insight – Country Intelligence Analysis (30 maart 2009).

oppositie MHP met 16,05% van de stemmen. De Koerdisch nationalistische DTP behaalde met 5,6% van de stemmen een flinke winst in het zuidoosten. De islamitische Saadet partij zag zijn aanhang verdubbelen tot meer dan 5%.

Met de uitslag van deze verkiezingen kreeg de AKP voor het eerst in zijn bestaan een terugval in het aantal stemmen te verwerken.

De verkiezingen zijn in het grootste deel van het land rustig verlopen, maar in een aantal dorpen in het Zuid-Oosten bij de steden Diyarbakir en Siirt vonden ongeregelde plaatsen tussen aanhangers van muhtar-kandidaten. Hierbij vielen ongeveer tien doden en bijna negentig gewonden. Van PKK-gerelateerd geweld was geen sprake.

De strijd om de kiezer in het zuidoosten is voornamelijk gevoerd door de AKP en de DTP. De AKP streefde naar een uitbreiding van zijn machtsbasis in het zuidoosten. De uitkomst van de verkiezingen heeft aangetoond dat de DTP zijn machtsbasis heeft verstevigd met 5,6% van de stemmen en winst van drie extra gemeentes, van vijf naar acht: naast Diyarbakir, Batman, Sirnak, Hakkari, Tunceli heeft de DTP ten opzichte van de uitkomst van de nationale verkiezingen in 2007 nu ook een meerderheid in Van, Siirt en Igridir. Er lijkt in het zuidoosten vooral gekozen te zijn langs etnische lijnen

EU-toetredingsonderhandelingen

Op 3 oktober 2005 werden de toetredingsonderhandelingen tussen de EU en Turkije formeel geopend. Inmiddels werden er elf onderhandelingshoofdstukken geopend, waarvan er één voorlopig werd gesloten. Omdat Turkije het Ankara Protocol nog niet heeft bekrachtigd en geen vliegtuigen of schepen uit Cyprus toelaat, zijn er sinds december 2006 acht hoofdstukken die verband houden met de douane-unie geblokkeerd en kan er geen enkel hoofdstuk meer voorlopig worden afgesloten. Najaar 2009 vindt de derde evaluatie plaats door de EU van de Turkse uitvoering van het Ankara Protocol. Na de verkiezing van de nieuwe Franse president Sarkozy verklaarde Frankrijk dat het niet langer bereid was om te onderhandelen over hoofdstukken die direct raken aan het EU-lidmaatschap. Dit betekent dat er in aanvulling op de acht hoofdstukken die bevroren blijven vanwege de niet-naleving door Turkije van het Ankara Protocol, voorlopig niet kan worden onderhandeld over vier extra hoofdstukken.

De kwestie Cyprus kreeg in 2008 nieuw momentum na de verkiezing van Christofias tot president van Cyprus. Het onderhandelingsproces tussen Cyprus en de zogenaamde Noord-Cypriotische Republiek is sindsdien geïntensiveerd. Gehoopt wordt op een akkoord eind 2009, dat in een referendum aan de bevolking van het eiland wordt voorgelegd. De VN speelt hierbij een bemiddelende rol. De

Turkse regering heeft diverse keren verklaard het onderhandelingsproces te steunen.

Op 31 december 2008 nam de Turkse regering het Nationale Programma voor de Overname van het Acquis³⁵ aan, dat een werkkalender biedt voor het EU-hervormingsproces.

Op 9 januari 2009 werd Egemen Bağış, een adviseur van premier Erdoğan op het gebied van buitenlands beleid, benoemd tot EU-onderhandelaar. Tot dan toe werd deze functie vervuld door de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Ali Babacan.³⁶

Buitenland

Tijdens de verslagperiode voerde Turkije een actief diplomatiek beleid om de relatie met zijn buurlanden (Syrië³⁷, Irak en Iran³⁸) verder te verbeteren.

Op 6 september 2008 woonde president Gül de voetbal-interland Turkije-Armenië bij in de Armeense hoofdstad Yerevan en kondigden beide landen aan te streven naar normalisering van de betrekkingen. In april 2009 leidde dit tot een gemeenschappelijke verklaring, waarin een road map werd aangekondigd voor normalisering. Een verwachte doorbraak bleef echter uit, omdat Azerbeidzjan zich verzetten tegen een Turks-Armeens akkoord zonder een oplossing voor de kwestie Nagorny Karabach.³⁹

³⁵ Het 'Acquis Communautaire' is het geheel van verdragsteksten, richtlijnen en besluiten van de Europese Unie. Het 'Acquis Communautaire' dat voortdurend in ontwikkeling is en vele tienduizenden pagina's beslaat, is onderverdeeld in 35 hoofdstukken, die in de onderhandelingen met tot de EU toetredende staten een voor een worden afgehandeld. Nieuwe lidstaten moeten het 'Acquis Communautaire' volledig overnemen, willen zij lid van de EU willen worden. Vaak betekent dit dat ze niet alleen hun wetgeving moeten aanpassen, maar ook de inrichting van het bestuur en de rechtspraak.

³⁶ AFP/ANP/NRC Handelsblad/Reuters (9 en 13 januari 2009).

³⁷ Via Turkse bemiddeling spraken Syrië en Israël sinds mei 2008 weer voor het eerst in acht jaar tijd met elkaar. In verband met de Israëlische militaire acties in de Gazastrook eind december 2008 zijn deze gesprekken gestaakt. (AFP/ANP (29 december 2008)).

³⁸ Op 14 augustus 2008 bracht de Iraanse president Mahmoud Ahmadinejad, een controversieel werkbezoek aan Turkije. Het nucleaire programma van Iran en de aanleg van een pijpleiding voor het transport van gas uit Iran naar Turkije en Europa stonden bovenaan de agenda. Westerse bondgenoten van Turkije – vooral Israël en de VS – kritiseerden het Turkse initiatief, omdat dit werd gezien als een ondermijning van het westerse beleid om Iran te isoleren en onder druk te zetten wegens zijn nucleaire ambities. Van Turkse zijde is Iran te kennen gegeven dat ook Turkije tegen Iraanse kernwapens is, maar dat het ontwikkelen van kernenergie voor civiele doelen het recht van ieder land is en dat het huidige geschil met vreedzame middelen dient te worden opgelost en niet met bombardementen. (Financieel Dagblad (15 augustus 2008)).

³⁹ Een doorbraak in de Turks-Armeense betrekkingen is voorshands onwaarschijnlijk, omdat Azerbeidzjan zich fel verzet tegen opening van de Turks-Armeense grens zonder een (deel-)oplossing voor het Nagorny-Karabach conflict. Het door Armenië bezette Nagorno-

Turkije deed zich gelden als diplomatiek bemiddelaar in een aantal regionale conflicten (tussen Israël en Syrië; Pakistan en Afghanistan; tussen de verschillende partijen in Irak). Turkije bleef zich profileren als doorvoerland voor energiebronnen uit de Kaukasus en Centraal-Azië naar de EU. De relatie met de VS is in 2008 aanzienlijk verbeterd, nadat de VS actief ondersteuning gaf aan de strijd tegen de PKK in het noorden van Irak. Bezoeken van minister van Buitenlandse Zaken Clinton en president Obama aan Turkije begin 2009 verliepen succesvol.

Turkije heeft intensief contact met buurland Iran. Als NAVO-lid en kandidaat-lid van de Europese Unie hoopt Turkije een rol te spelen bij het overbruggen van de kloof tussen Iran en de VS. Turkije is op 20 oktober 2008 voor de eerste keer sinds 1961 gekozen als niet-permanent lid van de VN Veiligheidsraad voor de periode 2009 – 2010.

Op 10 februari 2009 kreeg de regering parlementaire goedkeuring om in het kader van de NAVO-operatie een jaar lang oorlogsschepen naar de wateren bij Oost-Afrika te sturen. Piraten kaaptten daar in 2008 onder meer drie Turkse schepen, waarvan het laatste schip begin februari 2009 werd vrijgegeven.⁴⁰

De ontwikkelingen in Irak blijft Turkije's aandacht opeisen, mede vanwege de 'spill-over' effecten op de situatie in Zuidoost-Turkije.⁴¹

2.3.1 Ontwikkelingen rond de PKK

Koerden in Turkije

De situatie in het zuidoosten en sommige delen in het oosten van Turkije blijft gespannen. Een aanslag van de PKK op 3 oktober 2008 op een grenspost van de Jandarma bij de stad Aktütün, die zeventien slachtoffers eiste, heeft de situatie verder op scherp gezet. Op verzoek van de regering heeft het parlement op 8 oktober 2008 ingestemd met verlenging met een jaar van het mandaat van de regering alle mogelijke middelen in te zetten ter bestrijding van terrorisme, inclusief een grensoverschrijdende operatie.⁴²

Geruchten over mishandeling van PKK-voorman Öcalan leidden tot ongeregelde demonstraties tijdens het bezoek van premier Erdoğan aan de overwegend Koerdische stad Diyarbakir op 20 oktober 2008.

Karabach behoort volgens de VN toe aan Azerbeidzjan. Dat land wil deze enclave terug hebben en is bereid om alle middelen in te zetten, met name olie en gas. Turkije en Armenië zijn het inmiddels eens geworden over een 'routekaart' naar normalisering van de bilaterale betrekkingen. (NRC Handelsblad/Trouw (24 april 2009)).

⁴⁰ AFP/ANP (10 februari 2009).

⁴¹ Zie ook paragraaf 2.3.1.

⁴² AFP/ANP (8 oktober 2008)/ Reuters (8 oktober 2008)/BBC News (8 oktober 2008).

Aan de westkust van Turkije bij de steden Altinova, Aydin en Bergama en in het zuiden van Turkije bij de stad Adana hebben de spanningen tussen Turken en Koerden (veel arbeidsmigranten) zich verscherpt.

Staakt-het-vuren

Hoewel de PKK herhaaldelijk een ‘staakt-het-vuren’ afkondigt, duurt de strijd tussen het Turkse leger en de PKK onverminderd voort. De Turkse regering weigert een staakt-het-vuren te erkennen en te onderhandelen met ‘terroristen’. Afgezien daarvan zouden volgens waarnemers extremistische afsplitsingen van de PKK zich nooit gebonden achten aan eenzijdige bestanden.

Mogelijke versoepeling gevangenisregime Öcalan

De Turkse autoriteiten zouden in overweging nemen om het regime te versoepelen in de gevangenis waar de Koerdische leider Abdullah Öcalan een levenslange celstraf uitzit wegens hoogverraad. De 59-jarige leider van de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) zit nu nog in eenzame opsluiting vast op het eiland Imrali in de Zee van Marmaris. De aankondiging houdt vermoedelijk verband met kritiek die eerder op Turkije werd geuit door het Anti-Foltercomité (CPT) van de Raad van Europa (RvE). Deskundigen van het CPT hebben Öcalan in mei 2007 bezocht. Tegen de omstandigheden van zijn internering werd in de verslagperiode geregeld door aanhangers en sympathisanten gedemonstreerd.⁴³

Militaire confrontaties

In de verslagperiode is de strijd tussen het Turkse leger en de PKK in de landelijke gebieden in het zuidoosten van Turkije verder voortgezet. Daarbij zijn zowel aan de kant van de strijdkrachten als aan de kant van de PKK doden en gewonden gevallen. De intensiteit van de confrontaties en de frequentie ervan zijn evenredig aan die van 2007. Ook was sprake van ‘hot pursuit’ acties van het Turkse leger met uitloop op Iraaks grondgebied.

PKK-strijders kunnen op basis van de Turkse anti-terrorismewet vervolgd en veroordeeld worden. Bij acties van het Turkse leger vallen naar verluidt dodelijke slachtoffers en gewonden.

Volgens een opgave van het Turkse leger zouden in 2008 tijdens schermutselingen in Turkije en militaire operaties in het noorden van Irak 670 PKK strijders zijn omgekomen.⁴⁴ 218 PKK strijders zouden gevangen zijn genomen en 174 zouden zich aan de veiligheidsstrijdkrachten hebben overgegeven.⁴⁵ Hoewel de Turkse

⁴³ AFP/ANP (25 juni, 21 november en 15 december 2008); Amnesty International (22 en 29 oktober 2008).

⁴⁴ AFP (1 januari 2009).

⁴⁵ Ibidem.

strijdkrachten zelf geen mededelingen hebben gedaan, worden de verliezen door waarnemers over het jaar 2008 geschat op ruim honderd soldaten.⁴⁶

Begravenissen

Begravenissen van omgekomen Koerden liepen in sommige gevallen uit op pro-PKK demonstraties en schermutselingen met de politie. Omgekeerd vonden bij de talrijke begravenissen van gesneuvelde Turkse militairen soms schermutselingen met Koerdische militanten plaats. Tijdens dergelijke demonstraties zijn herhaaldelijk honderden volwassenen en kinderen gearresteerd. Thans worden naar verluidt ruim 1100 minderjarigen vervolgd naar aanleiding van agressieve demonstraties tijdens Koerdisch Nieuwjaar in maart 2006 en in 2008, in de steden Diyarbakir, Cizre, Van en Adana, als gevolg van een amendement in de Anti-Terrorismewet (artikelen 9 en 13) en op basis van de nieuwe Strafwet (artikel 220). Een aantal ngo's heeft het 'Initiatief voor de Gerechtigheid voor Kinderen' opgericht en tracht meer aandacht te besteden aan de kwestie. Inmiddels zouden er al meer dan 80 kinderen door de rechtbank in Adana op basis van de Anti-Terrorismewet zijn veroordeeld tot meerjarige gevangenisstraffen. Zo werden er op 17 juni 2009 vier minderjarigen in de leeftijd van 13 tot 16 jaar veroordeeld tot respectievelijk drie jaar en elf maanden, en vijf jaar en twee maanden gevangenisstraf vanwege het gooien van stenen en het roepen van PKK-slogans tijdens een demonstratie op 15 februari 2007.⁴⁷

Demonstraties

Door een wetswijziging werd in 2009 voor het eerst 1 mei als officiële feestdag erkend en werd toestemming verleend voor een beperkte demonstratie op het Taksim-plein in Istanbul. De demonstratie verliep zonder problemen behoudens enkele schermutselingen in de straten rondom het plein. Ook in andere steden was het in 2009 relatief rustig.

Geruchten als zou Öcalan zijn mishandeld door gevangenispersoneel leidde op 17 oktober 2008 tot talrijke betogingen in Zuid-Oost-Turkije en in Istanbul.⁴⁸

Op 15 februari 2009 was het precies tien jaar geleden dat Turkse speciale eenheden Abdullah Öcalan na een klopjacht in Kenia oppakten. In verband hiermee gingen in meerdere steden in het overwegend Koerdische zuidoosten van Turkije betogers de straat op, waarbij zij vrijlating van de PKK-leider eisten. Daarbij kwam het tot botsingen met de oproerpolitie.⁴⁹

⁴⁶ AFP (1 januari 2009).

⁴⁷ Today Zaman (18 juni 2009).

⁴⁸ 'Turkey: One dead and scores injured as police breakup demonstrations', Amnesty International (22 oktober 2008).

⁴⁹ AFP/ANP/Reuters (15 februari 2009); Volkskrant (16 februari 2009).

DTP-processen – steunbetuigingen aan PKK

Bekende DTP-ers, waaronder burgemeesters, werden in de verslagperiode veelvuldig aan juridische (voor-)onderzoeken onderworpen, of moesten zich voor de rechtbank verantwoorden. Vanaf 13 april 2009 heeft de politie tijdens acties in diverse provincies verspreid over het gehele land, gericht op DTP-leden en – sympathisanten, meer dan honderd mensen gearresteerd, onder wie drie vice-voorzitters van de partij. De aanklachten tegen de arrestanten zijn veelal van politieke aard. Ook werden op 21 april 2009 de burgemeesters van Diyarbakir en Batman, Osman Baydemir en Nejdet Atalay, veroordeeld tot tien maanden gevangenisstraf voor het verspreiden van separatistische propaganda. Tijdens een lezing op 25 februari 2008 noemden beide mannen PKK-terroristen ‘guerillastrijders’.

Op 5 februari 2009 werd DTP- parlementariër Aysel Tugluk door de rechtbank in de stad Diyarbakir veroordeeld tot achttien maanden cel voor het verspreiden van propaganda voor een terroristische organisatie. Mevrouw Tugluk die tegen deze uitspraak in hoger beroep gaat, geniet als parlementariër immuniteit. Mocht zij de beroepsprocedure verliezen, dan kan het parlement haar immuniteit ontnemen, waardoor zij de opgelegde gevangenisstraf moet uitzitten.⁵⁰

De burgemeester van de stad Şirnak, Ahmet Ertak, werd op 20 november 2008 tot vijftien maanden cel veroordeeld, omdat hij volgens de rechtbank in de stad Diyarbakir in 2007 in een interview met een Franse nieuwszender had opgeroepen tot steun aan de PKK. Hij is tegen het vonnis in hoger beroep gegaan.⁵¹

Een Turkse rechtbank sprak op 19 juni 2008 drie jonge leden van een Koerdisch zangkoor vrij van beschuldigingen propaganda voor de PKK te hebben bedreven tijdens een optreden in de VS. Het koor had op een muziekfestival in San Francisco een oud Koerdisch strijdlied gezongen. Naar verwachting zullen zes andere koorleden, die vanwege hun nog jongere leeftijd voor een jeugdrechter terechtstaan, eveneens worden vrijgesproken. De dirigent van het koor uit de stad Diyarbakir wordt mogelijk wel vervolgd.⁵²

Muhittin Eryilmaz, een gepensioneerde imam, werd op 13 mei 2008 door de rechtbank van de stad Diyarbakir tot 2½ jaar gevangenisstraf veroordeeld, omdat hij in een speech bij een demonstratie terroristische propaganda zou hebben verspreid. Dit gebeurde op een bijeenkomst, waarbij werd geprotesteerd tegen de Turkse inval tegen de PKK in het noorden van Irak in februari 2008. In zijn speech gebruikte de voormalige imam de woorden ‘guerilla’ en ‘Zuid Kurdistan’

⁵⁰ AFP/ANP/Reuters (5 februari 2009).

⁵¹ AFP (20 november 2008).

⁵² BBC News (19 juni 2008)/De Pers (19 juni 2008); ‘Children’s choir director still wanted for terrorist propaganda’, Amnesty International (18 juli 2008).

respectievelijk voor leden van de PKK en het noorden van Irak. Tegen de uitspraak ging Eryilmaz in beroep.⁵³

Op 22 april 2008 werd Hilmi Aydogdu van de pro-Koerdische DTP door de rechtbank van de stad Diyarbakir schuldig bevonden aan staatsondermijnende activiteiten en tot vijftien maanden cel veroordeeld. De politicus verklaarde in 2007 dat Turkse Koerden een Turkse militaire aanval op de Iraakse stad Kirkuk zouden beschouwen als een aanval op Diyarbakir, de belangrijkste Koerdische stad in het zuidoosten van Turkije. Aydogdu ging tegen de uitspraak in beroep.⁵⁴

Op 15 april 2008 werden voorts 53 burgemeesters van de DTP door de rechtbank in Diyarbakir tot 2½ maand gevangenisstraf veroordeeld, nadien omgezet in een geldstraf van 1.875 Turkse Lira. Zij zouden de PKK hebben gesteund door in een brief aan de Deense premier Anders Fogh Rasmussen ervoor te pleiten de in Denemarken gevestigde televisiezender Roj TV niet te sluiten.⁵⁵

Er lijkt geen consistente benadering te worden gehanteerd ten aanzien van het gebruik van de Koerdische taal. In sommige gevallen wordt het gebruik van de Koerdische taal oogluikend toegestaan, zolang het niet formeel wordt gebruikt. Bij andere incidenten wordt tot vervolging overgegaan.

Turks-Koerdische militanten in het noorden van Irak

In het gebied van de Kurdish Regional Government (KRG) zijn met name de milities (Pesh Mergas) van de Iraaks-Koerdische partijen PUK en KDP, alsmede de Turks-Koerdische PKK actief. Er zijn hier ook militaire eenheden van de Iraans-Koerdische PJAK actief, zij het op beperkte schaal. Over de aanwezigheid van andere milities of groepen is geen informatie bekend. Ook in de verslagperiode heeft de Turkse krijgsmacht acties uitgevoerd tegen de PKK in het zuidoosten van Turkije en in het noorden van Irak. De gevolgen voor de burgerbevolking in de bestookte gebieden zijn naar verluidt beperkt gebleven. Ontheemde burgers hebben veelal bij familie in andere dorpen in het noorden van Irak een onderkomen gevonden. Sinds decennia bevindt zich met name in het oosten en het zuidoosten van Turkije een grote groep ‘internal displaced persons’ (IDP’s) als gevolg van het conflict tussen de Turkse regering en de PKK.⁵⁶

Turks beleid ten aanzien van Noord-Irak

Recentelijk hebben de Turkse autoriteiten hun beleid ten aanzien van de Iraaks-Koerdische partijen in het noorden van Irak gewijzigd. De Turkse regering

⁵³ Reuters (13 mei 2008).

⁵⁴ AFP/ANP (22 april 2008).

⁵⁵ Reuters (15 april 2008).

⁵⁶ AFP (15 maart 2009).

onderhoudt thans directe contacten met de Iraaks-Koerdisch partijen.⁵⁷ Tijdens het bezoek van de Iraakse minister van Buitenlandse Zaken Zebari (Koerd – KDP) aan Ankara op 23 januari 2009 werd overeengekomen in de Noord-Iraakse stad Erbil een kantoor op te zetten, waar militaire vertegenwoordigers van Turkije, de KRG, de centrale Iraakse regering en de VS samen zullen werken ter bestrijding van de PKK.

Op 23 en 24 maart 2009 bracht de Turkse president Gül een bezoek aan Bagdad. Het was voor het eerst in 33 jaar dat een Turks staatshoofd Irak bezoekt. Tijdens zijn bezoek sprak hij in Bagdad onder andere met zijn Iraakse ambtgenoot Jalal Talabani en premier Nuri Al-Maliki. Gespreksonderwerpen waren naast de PKK onder meer economische samenwerking en energievraagstukken. Tijdens een gemeenschappelijke persconferentie naar aanleiding van dit bezoek deed president Talabani een oproep aan de PKK de wapens neer te leggen of anders het noorden van Irak te verlaten. Een woordvoerder van de PKK reageerde echter daarop met te stellen dat president Talabani het gezag noch de wil heeft om met een dergelijk verzoek te komen. Ook nam de PKK geen bevelen van de Iraakse president aan.⁵⁸ Tijdens zijn bezoek sprak de Turkse president ook met de regeringsleider van de Iraaks-Koerdische regio, Nechervan Idris Barzani. Deze ontmoeting was ongekend, omdat niet eerder een Turkse leider had ingestemd een functionaris van de Koerdische Regionale Regering (KRG) te ontmoeten. Erkenning van het bestaan van de KRG die sinds 1991 de facto een hoge mate van autonomie geniet van de zijde van de Centraal-Iraakse regering in Bagdad, was een taboe voor de Turkse autoriteiten, die vrezen dat de verworvenheden van de Iraakse Koerden het Turks-Koerdisch nationalisme zullen versterken.⁵⁹

2.4 Veiligheidssituatie

Voor de veiligheidssituatie in Turkije zijn de strijd tegen de PKK in voornamelijk Zuidoost-Turkije (het gebied waar de strijd tussen de Turkse strijdkrachten en de PKK altijd heeft plaatsgevonden) en gewelddadigheden van extremistische groeperingen van belang.⁶⁰ Zo zijn er in Turkije tal van gewelddadige, extremistische, radicale religieuze en etnische groeperingen actief.^{61 62} Al deze

⁵⁷ ‘Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or cooperation?’, International Crisis Group (Istanbul/Brussel, 13 november 2008).

⁵⁸ NRC Handelsblad (25 maart 2009); Reuters (25 maart 2009).

⁵⁹ AFP/ANP/DPA (23 maart 2009); Reuters/NRC Handelsblad (25 maart 2009).

⁶⁰ Zie ook ‘Travel Advice by country – Turkey’, UK Country Foreign & Commonwealth Office (3 april 2009).

⁶¹ ‘Country Reports on Terrorism – Turkey’, US Department of State (Washington, 30 april 2008).

⁶² Deze variëren van een aantal maoïstische clubjes tot het marxistische Revolutionaire Volksbevrijdingsfront DHKP/C, van de Turkse Hizbollah (dat geen banden heeft met de Libanese Hizbollah en de zogeheten Turkse tak van Al-Qaeda tot de Koerdische

groeperingen kunnen worden ingedeeld in twee stromingen, te weten groeperingen met een islamistische grondslag en groepen met een marxistisch-leninistische grondslag.⁶³ Voor een verdere beschrijving van deze groeperingen zie de paragrafen 2.4.2 en 2.4.3 van dit algemeen ambtsbericht.

Stedelijke gebieden

In de verslagperiode is in de stedelijke gebieden van Turkije een aantal aanslagen gepleegd. Bij deze aanslagen zijn doden en gewonden gevallen. Ook vonden er enkele explosies plaats waarvan niet duidelijk was door wie/wat zij werden veroorzaakt, c.q. die niet werden opgeëist. Onderstaand volgt een overzicht van de belangrijkste incidenten.

Op 9 juli 2008 openden drie gewapende mannen het vuur op een politiepost buiten het zwaarbeveiligde Amerikaanse Consulaat-Generaal in Istanbul. In het daarop volgende vuurgevecht kwamen drie politieagenten en drie aanvallers om het leven. De aanslag werd niet opgeëist, maar volgens politiebronnen zouden de daders uit Oost-Turkije sympathisanten van Al-Qaeda zijn. Twee mannen, onder wie de broer van een gedode schutter, werden later in Istanbul opgepakt.⁶⁴ Twee personen zijn inmiddels in staat van beschuldiging gesteld.⁶⁵ Bomaanslagen in een druk voetgangersgebied in het district Güngören, een woonwijk in het westelijk deel van Istanbul, kostten op 27 juli 2008 aan zeventien mensen het leven; meer dan 150 mensen raakten gewond. De verantwoordelijkheid voor de aanslagen in de Turkse metropool is niet opgeëist, maar Turkse analisten en de politie wezen in de richting van de PKK.⁶⁶ Inmiddels zijn negen personen in staat van beschuldiging gesteld.⁶⁷ Op 21 augustus 2008 raakten acht politieagenten en drie soldaten gewond toen een autobom ontplofte in de west-Turkse stad Izmir. De verantwoordelijkheid voor de aanslag werd opgeëist door de TAK.⁶⁸ Op 11 oktober 2008 arresteerde de politie een 30-jarige Koerdische vrouw op verdenking van het beramen van een terreuraanslag in Istanbul. Volgens de autoriteiten deed de vrouw alsof zij zwanger was. In werkelijkheid zou zij explosieven en ontstekingsmechanismen op haar lichaam hebben gedragen.⁶⁹

afscheidingsbeweging PKK en haar dochterorganisatie, de Koerdische Bevrijdingshavikken (TAK).

⁶³ Voor een overzicht van deze groeperingen zie ook de paragrafen 2.4.2 en 2.4.3 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 28 november 2003; zie ook Home Office, UK, Country of Origin Information Report: Turkey (Londen, 29 augustus 2008).

⁶⁴ AFP/ANP/Le Figaro (9 en 10 juli 2008); Reuters (9 en 10 juli 2008); AFP (28 juli 2008).

⁶⁵ Reuters (17 december 2008).

⁶⁶ Reuters (27 en 28 juli 2008); ANP (28 juli 2008); AFP (28 en 29 juli 2008); The Guardian (28 juli 2008); International Herald Tribune (29 juli 2008); 'Largest bomb attack in recent years hits vulnerable Turkey hard', Global Insight (28 juli 2008; Le Figaro (28 juli 2008).

⁶⁷ AFP (17 december 2008).

⁶⁸ ANP/Reuters (21 augustus 2008); AFP (24 augustus 2008).

⁶⁹ AFP/ANP/Reuters (11 oktober 2008).

Een operatie van de politie tegen terreurverdachten in Istanbul heeft op 27 april 2009 drie personen, onder wie de gezochte terrorist Orhan Yilmazkaya, de vermeende leider van de extreemlinkse beweging Revolutionair Hoofdkwartier⁷⁰, het leven gekost. De twee andere doden zijn een politiefunctionaris en een voorbijganger. Acht personen raakten gewond, onder wie zeven politiemannen en een cameraman. Bij de operatie, die gepaard ging met zo'n zestig invallen in woningen, werden ongeveer veertig veronderstelde leden van extreemlinkse, Koerdische en andere radicale groeperingen opgepakt.⁷¹

In de verslagperiode werden door de politie diverse arrestaties verricht van mensen die ervan werden verdacht banden te hebben met Al-Qaeda en die aanslagen zouden voorbereiden. Zo arresteerde de politie in Istanbul eind maart 2008 in dit verband in diverse wijken van de metropool in totaal 45 personen. Bij een vergelijkbare operatie in het zuidoosten van Turkije kwam het in januari 2008 bij huiszoekingen tot een vuurgevecht, waarbij een politieman en vier verdachten omkwamen. In augustus 2008 arresteerde de politie in de provincies Bingöl en Mus in het zuidoosten van Turkije elf mannen wegens het opzetten van een groep, de Islamitische Wraak Brigade, die namens Al-Qaeda in Turkije bomaanslagen zou moeten uitvoeren.⁷²

In december 2008 arresteerde de politie in gelijktijdige raids in de steden Istanbul, Izmir en Manisa nog eens 38 terreurverdachten.⁷³

Tijdens een vuurgevecht met de politie op 29 januari 2009 in Ankara werd een strijder van de vermeende Turkse tak van Al-Qaeda gedood. Agenten slaagden erin drie andere strijders te pakken te krijgen.⁷⁴ Op 21 april 2009 heeft de politie in vijf provincies (Gaziantep, Sanliurfa, Adana, Konya en Kahramanmaraş) bij invallen in woningen in totaal 37 personen aangehouden, die worden verdacht van banden met Al-Qaeda.⁷⁵

Grensgebieden met Irak en Syrië

Het Turkse leger heeft naar schatting zo'n 100.000 militairen gestationeerd nabij de grens met Irak en gedeeltelijk ook nabij de grens met Syrië. De veiligheidssituatie in het grensgebied met Syrië is stabiel en voorbereidingen worden getroffen om het grensgebied te ontmijnen. In juni 2009 werd een wet aangenomen die de mogelijkheid biedt aan buitenlandse bedrijven om deel te

⁷⁰ Het Revolutionaire Hoofdkwartier (Devrimic Karargha) is een weinig bekende organisatie, die banden zou onderhouden met Koerdische separatisten. De organisatie wordt verdacht van aanslagen op een militair kampement en een gebouw dat in gebruik was bij de regerende AKP.

⁷¹ Volkskrant (27 april 2009); Reuters (27 april 2009); BBC News (27 april 2009).

⁷² AFP/ANP/Reuters (1 en 2 april, en 29 augustus 2008).

⁷³ Reuters (17 en 19 december 2008); AFP (17 december 2008)..

⁷⁴ AFP/ANP/Reuters (29 januari 2009).

⁷⁵ AFP (21 april 2009).

nemen aan een openbare aanbesteding voor het ontmijnen van het grensgebied met Syrië in ruil voor gebruik van het land gedurende 44 jaar.⁷⁶

Met name in de provincies Şırnak en Hakkari die grenzen aan Irak en soms tot in het noorden van Irak vinden voortdurend militaire acties plaats tussen het Turkse leger en de PKK. Dit heeft gevolgen voor de positie van dorpsbewoners in genoemde gebieden.

Toetsing van de vraag of in (delen van) Turkije sprake is van een binnenlands gewapend conflict

Voor Turkije geldt dat de Partiya Karkerên Kurdîstan (PKK) op Turks grondgebied, met name in de landelijke gebieden in het zuidoosten, gedurende de verslagperiode operaties uitvoerde jegens de strijdkrachten van de Turkse autoriteiten. Van de zijde van het Turkse leger werd hierop gereageerd met ‘hot pursuit’ acties met uitloop op Iraaks grondgebied, alsmede met luchtaanvallen op stellingen van de PKK in het noorden van Irak. Daarbij zijn zowel aan de kant van de Turkse strijdkrachten als aan de kant van de PKK doden en gewonden gevallen. De PKK laat zich omschrijven als een georganiseerde gewapende groep. Acties van de PKK waren aanhoudend van aard, met dien verstande dat zij een guerillatactiek hanteerde en niet in staat was gebieden langdurig te bezetten.

Hoewel niet gesproken kan worden van samenhangende militaire operaties van de PKK jegens de strijdkrachten van de autoriteiten van het land, maar van een guerilla, kan in zijn algemeenheid worden gesteld dat volgens de criteria van de Raad van State in het zuidoosten van Turkije sprake is van een binnenlands gewapend conflict.⁷⁷

2.4.1 De situatie in Zuidoost -Turkije

Op verschillende plaatsen in het zuidoosten is in de verslagperiode vooruitgang geboekt in de infrastructuur (ontsluiting afgelegen dorpen en electriciteitsvoorziening). Deze vooruitgang is met name gemaakt door de AKP

⁷⁶ AFP/ANP/Reuters (4 juni 2009); ‘Turkey: Controversial mine-clearing bill passes Turkish parliament’, Global Insight – Country Intelligence – Analysis (5 juni 2009).

⁷⁷ De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) hanteert bij uitspraak van 20 juli 2007 (200608939/1) de volgende definitie van een binnenlands gewapend conflict: ‘Sprake is van een binnenlands gewapend conflict indien een georganiseerde gewapende groep met een verantwoordelijk bevel in staat is op het grondgebied van een land of een gedeelte daarvan militaire operaties uit te voeren jegens de strijdkrachten van de autoriteiten van dat land. Deze operaties dienen dan aanhoudend en samenhangend van aard te zijn, wil sprake zijn van een gewapend conflict. Ongeregeldheden en spanningen, zoals rellen, leiden niet tot de conclusie dat sprake is van een zodanig conflict.’

die de afgelopen jaren in de infrastructuur van het zuidoosten heeft geïnvesteerd. De algehele sociaal-economische situatie in het zuidoosten blijft echter moeilijk.⁷⁸ Op 27 mei 2008 presenteerde premier Erdoğan tijdens een bezoek aan de stad Diyarbakir plannen om een nieuwe impuls te geven aan de ontwikkeling van Zuid-Oost Turkije. Het pakket van voorgestelde maatregelen ter verbetering van de economische en sociale positie van dit gebied vindt zijn basis in het bestaande Zuid-Anatolië project (GAP) en bevat zo'n 12 miljard US dollar aan infrastructurele investeringen. Vanuit verschillende geledingen van de Turkse samenleving wordt kritiek geleverd op het GAP-project, dat naar verluidt maar gedeeltelijk de beloofde resultaten oplevert.

In de verslagperiode is de algemene veiligheidssituatie in sommige gebieden in Zuidoost-Turkije slecht gebleven als gevolg van voortdurende confrontaties tussen de PKK en de Turkse strijdkrachten.⁷⁹ Daarbij zijn, zoals ook in voorgaande jaren, doden en gewonden gevallen, zowel aan de kant van de strijdkrachten, als aan de kant van de PKK.

Soms worden er door de lokale autoriteiten plaatselijk verhoogde veiligheidsmaatregelen afgekondigd, die meestal de vorm hebben van extra checkpoints en identiteitscontroles op de buitenwegen in de provincies van Zuidoost-Turkije (veelal dezelfde provincies die vroeger onder de uitzonderingstoestand (OHAL)⁸⁰ en de daarmee samenhangende noodwetgeving vielen). Deze zijn echter flexibel in tijd en naar plaats, en hangen samen met (lokale) incidenten of specifieke vermoedens dat zich ergens PKK-strijders ophouden.

Zo stelde de chef van de Generale Staf op 6 juni 2007 voor vijf regio's in de provincie Şirnak, Hakkari en rond het zoutmeer bij Aksaray in de periode van juni tot 10 september 2007 tijdelijk militaire veiligheidszones in vanwege de confrontaties met de PKK. In een verklaring van de Generale Staf werd aangegeven dat deze maatregel was bedoeld om burgers weg te houden van de beschietingen en militaire oefeningen in de gebieden en dat de zones slechts voor een beperkte regio zijn ingesteld en dat het niet volledige steden betreft. De tijdelijke militaire veiligheidszones bleven ook in de verslagperiode operationeel.⁸¹

⁷⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC(2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008).

⁷⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008); 'Diyarbakir radicaliseert onder Turkse druk', NRC Handelsblad (17 mei 2008).

⁸⁰ Over de OHAL en de opheffing daarvan zie paragraaf 2.4.1 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 31 januari 2003.

⁸¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey Progress Report 2008, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

Landmijnen vormen een ernstig veiligheidsprobleem voor het militaire personeel en voor burgers.⁸² Volgens de Turkse autoriteiten bleef de PKK ap-('anti-personnel) mijnen leggen.⁸³ Ieder jaar vallen er slachtoffers onder burgers en militairen als gevolg van mijnen. In de verslagperiode zouden dat er 66 zijn.⁸⁴ Turkije heeft krachtens de Ottawa Overeenkomst⁸⁵ de verplichting op zich genomen om voor 1 maart 2014 alle landmijnen te hebben opgeruimd.

*Bloedwraak*⁸⁶

Voor een eerdere beschrijving met betrekking tot dit onderwerp zie paragraaf 2.4.1 van de algemene ambtsberichten Turkije van 28 januari en 13 december 2005. De situatie met betrekking tot bloedwraak is ten opzichte van de hierboven genoemde ambtsberichten in de verslagperiode niet gewijzigd.

*Eerwraak*⁸⁷

Evenals bloedwraak is ook eerwraak in het nieuwe Wetboek van strafrecht opgenomen als strafverzwarende omstandigheid voor moord. Op grond van artikel 82 sub d is de maximum straf voor eerwraak levenslange verzwaarde gevangenisstraf. Voor een eerdere beschrijving met betrekking tot dit onderwerp zie ook, laatstelijk, paragraaf 2.4.1 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 8 april 2008. Blijkens een uitspraak van een rechtbank in Istanbul geldt in Turkije ook in de praktijk eerwraak niet langer meer als een verzachtende omstandigheid bij moord.

Dorpswachters

Voor een eerdere beschrijving met betrekking tot dit onderwerp zie ook paragraaf 3.4.5 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007. Blijkens het voortgangsrapport van de Europese Commissie zouden er stappen zijn ondernomen om te komen tot een afschaffing van het systeem van dorpswachters.⁸⁸ Vooralsnog bestaat het systeem van de dorpswachters echter nog. Een bloedbad onder bruilofsgasten in de provincie Mardin op 4 mei 2009, waarbij 45 slachtoffers vielen, leidde tot nieuwe discussie over afschaffing van het

⁸² Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey Progress Report 2008, COM (2008) 674/SEC(2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008).

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Het Verdrag van Ottawa dat op 1 maart 1999 van kracht werd, verbiedt het gebruik, de productie en de verhandeling van landmijnen.

⁸⁶ Bloedwraak leidt vaak tot langdurige vetes tussen twee families. Er is daarbij altijd sprake van wederkerigheid, waarbij de ene familie de daad wreekt van de andere familie volgens het principe 'oog om oog, tand om tand'.

⁸⁷ Bij eerwraak gaat het meestal om wraak vanwege seksuele omgang voor het huwelijk of vanwege seksuele omgang met iemand anders dan de huwelijkspartner.

⁸⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

systeem van dorpswachters, aangezien alle daders tot deze groep behoorden.⁸⁹ De aanslag had overigens geen politiek karakter, maar lijkt het gevolg van een familievete of een gronddispuut.⁹⁰

2.4.2 Hizbollah en andere islamistische groeperingen

Hizbollah⁹¹, die in 1983 was opgericht met als doel een islamitische staat te vestigen in Turkije, heeft na een reeks gewelddadigheden in het verleden, en de dood van zijn leider Hüseyin Velioglu in 2000 officieel het gebruik van geweld afgezworen en richt zich naar eigen zeggen op liefdadigheidswerk. Desalniettemin vonden dit jaar regelmatig arrestaties van Hizbollah-leden plaats. In het zuidoosten lijkt in toenemende mate sprake te zijn van spanningen tussen de islamitische bewegingen Fetullah Gülen, Hizbollah onderling en ook tegen de PKK.

Het afgelopen jaar vonden er geregeld arrestaties plaats in de steden Konya, Sanliurfa, Diyarbakir, Istanbul en Gaziantep van personen die verdacht werden van lidmaatschap van jihadistisch georganiseerde bewegingen. Volgens de media zouden sommige van deze bewegingen gelieerd zijn aan Al-Qaeda en/of de Islamic Jihad Union.

İslami Büyük Doğu Akıncılar – Cephe (İBDA/C)

De verboden terreurgroep IBDA-C (Front van Voorvechters voor het Grote Islamitische Oosten) die tegen de seculiere staatsstructuur in Turkije vecht, heeft in de verslagperiode voor zover bekend niet opvallend van zich doen spreken. De meesten van haar leden bevinden zich in detentie.

Malatyalılar

De radicale splintergroep Malatyalılar die de vorming van een islamitische staat voorstaat, heeft in de verslagperiode voor zover bekend niet van zich doen spreken.

Kalifaatsstaat (ook wel bekend onder de namen Hilafet Devleti, İslami Cemiyet ve Cemaatleri Birliği (ICCB) en Anadolu Federe İslam Devleti (AFİD))

De radicaal islamitische Hilafet Devleti, Unie van Islamitische Verenigingen en Gemeenschappen (ICCB) en Federale Islamitische Staat van Anatolië (AFİD) zijn door de Turkse Hoge Raad als verboden organisaties aangemerkt. Doelstelling van deze bewegingen is de Turkse regering omver te werpen en van Turkije een islamitische staat te maken. Leden van deze organisaties riskeren strafrechtelijke vervolging krachtens artikel 314 van het wetboek van Strafrecht. De maximale

⁸⁹ AFP (7 mei 2009); Reuters (6 en 7 mei 2009).

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Voor een uitgebreidere beschrijving van de geschiedenis van en de onderlinge rivaliteiten binnen de Hizbollah zie het algemeen ambtsbericht Turkije van 28 november 2003.

straf op basis van een veroordeling op grond van dit artikel voor een leider van een dergelijke organisatie is 22 jaar en zes maanden. Voor leden bedraagt de maximum straf op grond van dit artikel zes jaar en drie maanden.

Een rechtbank in Istanbul heeft Metin Kaplan op 15 oktober 2008 veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf. Kaplan, bijgenaamd ‘de Kalief van Keulen’, werd schuldig bevonden aan een poging de Turkse staat met geweld omver te werpen. Kaplan zou onder meer in 1998 een vliegtuig hebben willen laten neerstorten op het mausoleum van de grondlegger van Turkije, Mustafa Kemal Atatürk. Hij werd daarvoor in 2005 al tot levenslang veroordeeld, maar het Hof van Beroep vernietigde dat vonnis vanwege procedurefouten en gelastte een nieuwe rechtszaak. Kaplan die vanuit zijn woning in de Duitse stad Keulen de radicaal islamitische beweging Kalifaatstaat leidde, werd in 2004 door Duitsland aan Turkije uitgeleverd, nadat hij een gevangenisstraf van vier jaar had uitgezeten voor het laten ombrengen van een rivaliserende religieuze leider. Kalifaatstaat wil Turkije volgens islamitische regelgeving besturen. Na de aanslagen van 11 september 2001 werd de beweging in Duitsland verboden.⁹²

Fethullah Gülen beweging

De beweging van Fethullah Gülen, die een conservatief religieuze levensstijl propageert, is in Turkije vooral bekend wegens activiteiten op het gebied van particulier onderwijs en van media en uitgeverij. Het is een netwerkorganisatie met een pragmatische inslag die zich laat inspireren door de islamistische morele waarden van de oprichter.⁹³ Ook internationaal is de beweging actief in onderwijs, met name in Centraal-Azië wegens de speciale banden die Turkije met dat gebied onderhoudt, maar ook steeds meer in Afrika.

Gülen die thans in de VS verblijft, officieel wegens medische redenen, wordt gezien als een leerling van de Sufi beweging van Said Nursi, de Nur beweging waarvan de aanhangers ‘Nurcu’ worden genoemd.⁹⁴ De rechtzaak tegen hem aangespannen wegens islamisme is in juli 2008 opgeschort. In theorie kan Gülen naar Turkije terugkeren. Aangenomen wordt dat de beweging twee tot vier miljoen aanhangers telt in Turkije.

⁹² AFP/ANP/Reuters (15 oktober 2008).

⁹³ Zie ook de antwoorden van minister Vogelaar (Wonen, Wijken en Integratie), mede namens de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Buitenlandse Zaken en van Justitie, van 17 september en 8 oktober 2008 op vragen van het lid Toorenburg (CDA) van 16 september 2008 over de Fethullah Gülenbeweging, op vragen van het lid Karabulut (SP) van 16 september 2008 over de omstreden islamitische prediker Fethullah Gülen en verstrekte overheidssubsidie, en op vragen van de leden Zijlstra (VVD) en Dijsselbloem (PvdA) van 8 oktober 2008 over de Nurcuen Fethullahcilar beweging.

⁹⁴ Volgens Nursi was men een dienaar van God (en zijn religie), indien men de wereld en haar verschijnselen onderzocht en hierover onderricht verzorgde aan de gelovigen. Wetenschappelijk onderzoek verrichten is God vereren.

De beweging staat ver van terroristische activiteiten. De beweging, het Turkse ‘zachte islam’ alternatief voor de meer militante maatschappelijke en politiek geëngageerde bewegingen elders in de islamitische wereld, heeft zich een sterke positie verworven in Turkije, maar wordt door het seculiere kamp met argwaan gevolgd.⁹⁵ De leer van Fethullah Gülen kenmerkt zich door het vermijden van conflicten met de staat. Men is wars van confrontatie met de gezaghebbers. Men zegt ook niet het politieke bestel te willen omverwerpen of anderszins in conflict met de samenleving te willen komen. De beweging heeft naar eigen zeggen geen politieke agenda.⁹⁶ In de verslagperiode is sprake geweest van incidentele gewelddadigheden in het zuidosten van Turkije tussen aanhangers van Fethullah Gülen enerzijds en aanhangers van de PKK of de Turkse Hizbullah anderzijds. Een en ander houdt mogelijk verband met onderlinge rivaliteit en een strijd om invloed in dat gedeelte van Turkije.

Splintergroeperingen

De splintergroepen Tevhid-Selam en Jeruzalem-strijders (Turks: *Kudüs Savaşçıları*) hebben in de verslagperiode niet van zich doen spreken. Ook de (Turkse) Hizb-ut Tahrir (Bevrijdingspartij), een in Turkije verboden sunnitische organisatie die in de jaren vijftig van de vorige eeuw in het Midden-Oosten werd opgericht met als doel de totstandkoming van een islamitische wereldstaat, heeft in de verslagperiode voorzover bekend geen gewelddadigheden verricht en doet zich voor als een politieke beweging die gericht is op de ‘bevrijding’ van moslims.

2.4.3 Marxistisch-leninistische groeperingen

Bij tijd en wijle zijn revolutionaire groeperingen van marxistisch-leninistische snit actief. De rekrutering door deze groeperingen, die opereren in kleine cellen, vindt met name plaats in de arme wijken van Istanbul en onder gedetineerden in de diverse gevangenissen. De belangrijkste zijn de DHKP/C en de MKP-HKO (voorheen TKP/ML-TİKKO). Deze groeperingen zijn alle verboden in Turkije.

DHKP/C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephe - Revolutionaire Volksbevrijdingspartij / Front)

Duizenden mensen hebben op 15 augustus 2008 in Istanbul de begrafenis bijgewoond van Dursun Karatas, die op 11 augustus 2008 dood werd aangetroffen in een woning in Etten-Leur. Karatas die een natuurlijke dood was gestorven, leed aan kanker. Tijdens zijn studententijd in Istanbul richtte hij in 1978 de voorganger van DHKP/C, Dev Sol (Revolutionair Links) op. Hij was vervolgens voorman van

⁹⁵ Elsevier (2 augustus 2008); ‘Kamer eist onderzoek naar Turkse beweging’, NOVA, Den Haag Vandaag (4 juli 2008); ‘Turkish Islamic preacher – threat or benefactor’, Reuters (14 mei 2008); Trouw (6 februari 2009).

⁹⁶ ‘Prediker met twee gezichten’, De Volkskrant (23 maart 2009).

de extreem linkse DHKP/C en leefde sinds zijn ontsnapping uit een gevangenis in Istanbul in 1990 met een valse identiteit in verschillende Europese landen. De afgelopen jaren zat Karatas onder andere vast in Frankrijk en in België. Turkije had België om zijn uitlevering gevraagd, maar in februari 2008 werd dat verzoek afgewezen.⁹⁷

De DHKP/C, door Turkije en de VS gebrandmerkt als terroristische organisatie, vermoordde in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw honderden politici en militairen. In 1996 werd een van de rijkste zakenlieden van Turkije, Özemdir Sabanci, vermoord. Op 29 april 2009 werd ternauwernood een zelfmoordaanslag van de DHKP/C verijdeld op de Bilkent-universiteit in Ankara. Twee DHKP/C-leden werden gearresteerd. Voormalig minister van Justitie Hikmet Sami Türk was doelwit van de aanslag. Türk doorbrak rond de eeuwwisseling de controle van de DHKP/C in staatsgevangenissen na een aantal gewelddadige incidenten.

DHKP/C komt niet rechtstreeks voort uit Dev Sol (Revolutionair Links). Wel zijn het leiderschap en sommige leden hieruit afkomstig. Er is organisatorisch geen direct verband tussen beide organisaties. DHKP/C recruteert haar kader vooral onder studenten en jongen afgestudeerden, niet onder het zogenaamde proletariaat. Men is wel sociaal actief in de armere wijken.

Devrimci Karargah (Revolutionair Hoofdkwartier)

In augustus 2008 werd volgens een eigen manifest de beweging Revolutionair Hoofdkwartier (Devrimci Karargah) opgericht, die volgens de media min of meer de opvolger van Dev Sol zou zijn. De beweging beschouwt zichzelf ook als zodanig. Revolutionair Hoofdkwartier pleegde diverse aanslagen. Op 7 augustus 2008 vond een mortierbeschieting op een militaire kazerne plaats. Hierbij vielen geen slachtoffers. Op 1 december 2008 volgde een bomexplosie op het regionaal hoofdkwartier van de AKP in Istanbul, met één dodelijk slachtoffer. Op 12 januari 2009 vond een bomaanslag plaats bij de Pozitif Bank (Israëlisch eigendom) in Istanbul. Er vielen geen slachtoffers, wel was er zware materiële schade. Op 27 april 2009 vond een zwaar vuurgevecht plaats met de politie in Istanbul, waarbij drie dodelijke slachtoffers vielen, waaronder de vermeende leider van de beweging, Orhan Yilmazkaya.

MKP-HKO

Af en toe maakt het Turkse leger bij operaties tegen de PKK in de oostelijke provincie Tunceli ook vuurcontact met linkse opstandelingen. Daarbij kunnen aan beide zijden doden en gewonden vallen. De rebellen maken deel uit van de Maoïstische Communistische Partij-Volksbevrijdingsleger (MKP-HKO) dat vecht

⁹⁷

AFP/ANP (15 augustus 2008); Reformatorisch Dagblad (14 augustus 2008)

voor een Marxistisch-Leninistisch-Maoïstische staat in Turkije en een proletarische revolutie wereldwijd. De groepering kwam in 2003 tot stand na een naamsverandering van de voormalige TKP/ML-TIKKO (Turkse Communistische Partij-Marxistisch-Leninistisch – Turkse Arbeiders- en Boerenbevrijdingsleger). Het betreft hier inmiddels tamelijk marginale beweging.

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen

Turkije heeft de Universele Verklaring van de Rechten van de mens (New York, 10-12-1948) aanvaard en is partij bij

- het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing (CAT) (New York, 10-12-1984); Turkije heeft op 14-09-2005 het Facultatieve Protocol (New York, 18-12-2002)⁹⁸ bij dit Verdrag ondertekend maar nog niet bekrachtigd, waardoor er geen enkele onafhankelijke organisatie bevoegd is om alle Turkse gevangenen te inspecteren;
- het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie (CERD) (New York, 07-03-1966),
- het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen (CEDAW) (New York 18-12-1979), met Facultatief Protocol (New York, 06-10-1999), en
- het Verdrag inzake de rechten van het kind (CRC) (New York, 20-11-1989), met Facultatief Protocol inzake kinderhandel-, prostitutie en pornografie (New York, 25-05-2000).

Turkije is ook partij bij het Verdrag betreffende de status van vluchtelingen (Genève, 28-07-1951), en het Protocol (New York, 31-01-1967), maar heeft een territoriaal voorbehoud gemaakt, waardoor alleen uit Europa afkomstige personen in aanmerking kunnen komen voor een vluchtelingenstatus.

Turkije is partij bij het Internationaal Verdrag inzake burger- en politieke rechten (ICCPR) (New York, 19-12-1966) en bij het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (ECOSOC) (New York, 19-12-1966). Daarbij is het voorbehoud gemaakt dat de term 'minderheid' wordt gënterpreteerd in het licht van het Verdrag van Lausanne van 24 juli 1923. Alhoewel er in het Verdrag niet wordt verwezen naar specifieke niet-moslimgroepen, erkent Turkije alleen Grieken, Armeniërs en joden officieel als minderheden. Het Eerste Facultatieve Protocol (New York, 19-12-1966) waarin het individuele klachtrecht wordt erkend, heeft Turkije ondertekend noch bekrachtigd. Turkije heeft op 2 maart 2006 het Tweede Facultatieve Protocol inzake de afschaffing van de doodstraf (New York, 15-12-1989) bekrachtigd, waardoor dit Protocol voor

⁹⁸

Dit Protocol voorziet in onverwachte inspecties op politieburo's en in penitentiaire inrichtingen. Ook kunnen inspecteurs aanbevelingen doen ter voorkoming van foltering.

Turkije op 2 juni 2006 in werking is getreden. Turkije heeft het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof (ICC) (Rome, 17-07-1998) niet bekrachtigd.⁹⁹

In het kader van de Raad van Europa is Turkije partij bij:

- het Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (CPT) (Straatsburg, 26-11-1987),
- het Europees Sociaal Handvest (Turijn, 18-10-1961),
- het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (Rome, 04-11-1950),
- Protocol No. 1 (Parijs, 20-03-1952),
- Protocol No. 6 (afschaffing van de doodstraf in vreedstijd) (Straatsburg, 28-04-1983),
- Protocol No. 13 (Afschaffing van de doodstraf in oorlogstijd) (Vilnius, 03-05-2002) werd door Turkije op 9 januari 2004 getekend, en op 20 februari 2006 bekrachtigd, waardoor dit Protocol voor Turkije op 1 juni 2006 in werking is getreden.
- Protocol No. 7 (ne bis in idem) (Straatsburg, 22-11-1984) en Protocol No. 12 (preventie discriminatie) (Rome, 04-11-2000) zijn door Turkije ondertekend, maar nog niet bekrachtigd.

Het Kaderverdrag voor de Bescherming van Nationale Minderheden (Straatsburg, 01-02-1995) en het Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden (Straatsburg, 05-11-1992) heeft Turkije niet ondertekend.

Daarnaast heeft Turkije in het kader van de Raad van Europa het Civielrechtelijk Verdrag inzake de bestrijding van corruptie (Straatsburg, 04-11-1999) bekrachtigd. Hierdoor is Turkije per 1 januari 2004 lid van de Groep van Staten van de Raad van Europa tegen Corruptie (GRECO).¹⁰⁰

Omdat Turkije partij is bij het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Europees Verdrag ter Uitbanning van Foltering (CPT), zijn ook de voor deze verdragen bestaande toezichtsmechanismen, te weten het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)¹⁰¹ en het Comité voor de Uitbanning van

⁹⁹ Hoewel de intentie aanwezig is om partij te worden bij het ICC dient Turkije eerst zijn nationale wetgeving aan te passen.

¹⁰⁰ Echter, ondanks diverse initiatieven is corruptie een hardnekkig verschijnsel dat in het openbare leven ook op hoog niveau blijft voorkomen (Commissie van de Europese Gemeenschappen – Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008)).

¹⁰¹ In de verslagperiode oordeelde het EHRM dat Turkije in 266 gevallen de bepalingen van het EVRM had geschonden. Ook het aantal nieuwe zaken aangespannen voor het EHRM nam toe. Het merendeel betrof het recht op een eerlijk proces en de bescherming van eigendomsrechten. Slechts een paar van de nieuw aangespannen zaken betrof schendingen van het recht op leven of foltering en mishandeling. In de meeste gevallen legt Turkije zich neer bij de uitspraak EHRM. Echter, in een aanzienlijk aantal gevallen moet Turkije nog uitvoering geven aan de uitspraken van het EHRM. Soms moet Turkije nog nationale

Foltering (CPT) op Turkije van toepassing. Turkse onderdanen kunnen wanneer alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput een klacht met betrekking tot schending van het EVRM indienen bij het EHRM in Straatsburg.¹⁰² Het CPT heeft Turkije in de afgelopen jaren regelmatig bezocht, laatstelijk in december 2005.

3.1.2 Nationale wetgeving

Grondwet

De Turkse grondwet, die dateert van 1982, erkent grondrechten als vrijheid van meningsuiting, pers, religie, vereniging en vergadering, bewegingsvrijheid, vrijheid van communicatie, recht op privacy en bezit, eerlijke rechtsgang, vrijwaring van foltering, onmenselijke behandeling, huiszoekingen en willekeurige aanhoudingen.

De grondwet kent echter ook mogelijkheden om deze vrijheden in te perken. Volgens het op 3 oktober 2001 gewijzigde artikel 13 van de grondwet mogen beperkingen van de grondrechten niet in strijd zijn met de principes van een democratische sociale orde en mogen ze het wezen van het recht niet aantasten.

Ingevolge het hervormingspakket van 7 mei 2004 zullen de bepalingen van verdragen in geval van conflict prevaleren boven artikelen van de nationale wetgeving.¹⁰³ In principe mag een Turks onderdaan niet aan een ander land worden uitgeleverd.

Oorspronkelijke ambities van de AKP-regering om de grondwet uit 1982 volledig te herzien, lijken van de baan gezien het verzet van de oppositie en de mislukte poging van de AKP om via een beperkte grondwetswijziging het dragen van hoofddoekjes op universiteiten toe te staan. Wel zou premier Erdoğan na de lokale verkiezingen enkele wijzigingen van de grondwet overwegen, bijvoorbeeld waar het gaat om regelgeving ten aanzien van de ontbinding van politieke partijen en de samenstelling van het Constitutioneel Hof. De vraag daarbij is wel of de premier hiervoor de noodzakelijke medewerking van de oppositiepartijen zal weten te verkrijgen.

Lagere wetgeving

Turkije kent een grote hoeveelheid lagere regelgeving die vorm geeft aan de uitvoering van de wetsbepalingen. Deze regelgeving is vaak ondoorzichtig,

wetgevings- en/of uitvoeringsmaatregelen treffen ter uitvoering van de uitspraak van het EHRM. (Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008)2699 final)(Brussel, 5 november 2008).

¹⁰² Zie ook paragraaf 3.3.

¹⁰³ Voor dit doel is artikel 90 van de grondwet gewijzigd.

waardoor het niet altijd eenvoudig is precies te weten welke regels op een bepaald moment gelden. Het is voorgekomen dat de geest van een wet werd doorkruist door lagere regelgeving. De overheid heeft dit probleem onderkend. Binnen de Reform Monitoring Group¹⁰⁴ bestaat een subgroep die tot taak heeft erop toe te zien dat secundaire regelgeving in overeenstemming is met de wet. In de tweede helft van 2003, in 2004, in 2005 en in 2006 is een aantal wetswijzigingen gericht op verdere democratisering doorgevoerd.¹⁰⁵ Deze wijzigingen worden onder andere door de EU als een verbetering erkend.

Wet op de Stichtingen

De nieuwe wet op de Stichtingen die in februari 2008 werd aangenomen, gaat niet over de juridische status (rechtspersoonlijkheid) van religieuze groepen of genootschappen, maar regelt datgene wat stichtingen kunnen doen, nadat zij eenmaal zijn opgericht en rechtspersoonlijkheid hebben verworven. De wet geldt voor alle stichtingen in Turkije, en derhalve ook voor stichtingen opgericht door niet-islamitische religieuze groepen of genootschappen, die overigens een kleine minderheid vormen van alle stichtingen waar de wet betrekking op heeft. De wet heeft als doel een aantal verschillende wetten en regelingen die betrekking hebben op het functioneren van stichtingen, onder één noemer te brengen en deze op een aantal punten te wijzigen.

Wetsvoorstel op de Ombudsman

Op 26 december 2008 verwierp het Constitutioneel Hof unaniem een wet die het mogelijk maakte een nationale ombudsman aan te stellen. Het Hof liet niet weten waarom dat besluit was genomen. In november 2006 had de toenmalige president Sezer na zijn veto het wetsontwerp doorverwezen naar het Hof.¹⁰⁶ Naar verwachting moet de grondwet worden aangepast om instelling van een ombudsman mogelijk te maken.

Overige nationale wetgeving

In november 2007 nam het parlement een voorstel voor amendering van de nationaliteitswetgeving in behandeling. Dit wetsvoorstel is nog niet goedgekeurd door alle behandelende parlementaire commissies en daarom ook nog niet plenair besproken. De concept-tekst voorziet in amendering van artikel 25 van de oorspronkelijke wetgeving (Wet nummer 403), waarin wordt bepaald dat dienstplichtigen die in het buitenland woonachtig zijn en niet binnen drie maanden gehoor geven aan een oproep voor de militaire dienstplicht, hun nationaliteit kunnen verliezen. Volgens de voorgestelde tekst voor artikel 44 van de nieuwe nationaliteitswet (dat artikel 25 vervangt) wordt deze praktijk afgeschaft. Ook

¹⁰⁴ Voor de Reform Monitoring Group zie paragraaf 3.1.2 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 28 januari 2005.

¹⁰⁵ Zie laatstelijk paragraaf 3.1.2 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

¹⁰⁶ ANP/Reuters (26 december 2008).

wordt bepaald dat personen die hierdoor in het verleden hun nationaliteit zijn kwijtgeraakt, deze weer terugkrijgen, mits zij geen bedreiging vormen voor de openbare orde of nationale veiligheid.

Wetboek van strafrecht

Voor achtergrond en belangrijkste vernieuwingen op het gebied van de rechtsgang zie paragraaf 3.1.2 van de algemene ambtsberichten Turkije van 13 december 2005 en 6 maart 2007. In de verslagperiode werd de tekst van artikel 301 wetboek van Strafrecht geamendeerd. Zie verder paragraaf 3.3.1 van dit algemeen ambtsbericht.

3.2 Toezicht

De Europese Commissie houdt voortdurend en nauwlettend toezicht op het proces van hervormingen in Turkije en op de naleving van de Kopenhagen-criteria inzake mensenrechten en de situatie van minderheden. Van Turkse kant bestaat er een forum, de Reform Monitoring Group, bestaande uit het Secretariaat-Generaal voor Europese Zaken en de ministeries van Buitenlandse Zaken, Justitie en Binnenlandse Zaken, die de Turkse regering in staat moet stellen om de hervormingen op het juiste spoor te houden.

Het Voortgangsrapport 2008 van de Europese Commissie inzake Turkije, dat op 5 november 2008 werd gepresenteerd, geeft een opsomming van de vele terreinen waarop Turkije volgens de EU te weinig vorderingen boekt, zoals het terugdringen van de militaire invloed op de politiek, anti-corruptiebeleid, mensenrechten, seksegelijkheid en respect voor minderheden.¹⁰⁷ Belangrijkste oorzaken voor het gebrek aan vooruitgang waren volgens de Turkse regering onder meer de binnenlands politieke situatie¹⁰⁸ en de weinig constructieve houding van de oppositie, alsook het afnemende enthousiasme van de publieke opinie voor de EU, waardoor de regering huiverig was belangrijke hervormingen door te voeren.¹⁰⁹

3.2.1 Internationaal

Volgens het World Report 2009 ('Events of 2008') van 14 januari 2009 van Human Rights Watch belemmerde een ernstige politieke crisis voor het grootste gedeelte van het jaar het hervormingsproces en het nemen van verdere

¹⁰⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008); AFP (5 november 2008).

¹⁰⁸ Zie ook paragraaf 2.3 van dit algemene ambtsbericht.

¹⁰⁹ Nederlands Dagblad (5 november 2008).

maatregelen ter verbetering van de mensenrechtensituatie in Turkije.¹¹⁰ Er was nauwelijks discussie binnen de regering om te komen tot een ontwerp voor een nieuwe grondwet. Mensenrechtenverdedigers en journalisten die zich kritisch uitlieten over de regering, riskeerden juridische vervolging. Politiegeweld nam toe, met name onevenredig gebruik van geweld bij demonstraties. Straffeloosheid voor misbruik van geweld door de politie en veiligheidsdiensten bleef een veel voorkomend verschijnsel.¹¹¹

Het Jaarboek 2008 van Amnesty International over de periode januari-december 2007 en Freedom House in het overzicht Freedom in the World – Turkey (2009) over het jaar 2008 lieten zich in gelijksoortige bewoordingen uit.¹¹² In het landenrapport mensenrechtensituatie Turkije 2008 van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken werden de wettelijke aansprakelijkheid van veiligheidstroepen voor hun optreden, de vermindering op beperking van de vrijheid van meningsuiting en het daadkrachtig optreden tegen maatschappelijke uitwassen als eremoorden als de grootste uitdagingen voor de Turkse autoriteiten gezien.¹¹³

Internationale ngo's

Twee internationale mensenrechten-ngo's in Turkije hebben een door de autoriteiten goedgekeurde vertegenwoordiging. Het betreft hier de Helsinki Citizens Assembly, die sinds 1993 erkend is door de autoriteiten en Amnesty International (AI), dat in januari 2001 door de autoriteiten is erkend. AI is sinds 2004 zijn personele capaciteit in Turkije aan het opbouwen. De organisatie beschikt thans over ongeveer 1000 leden en medestanders. Naast een hoofdkantoor in Istanbul heeft AI ook een 'Human Rights Education' kantoor in Ankara waar twee personen werken, en een kantoor in de stad Van in het oosten van Turkije waar twee personen werken aan vluchtelingenzaken.

Internationale mensenrechtenorganisaties bezoeken Turkije veelvuldig, hetgeen een groot aantal rapporten oplevert. Deze organisaties hebben in de regel vrij toegang tot het land, maar ondervinden (met name in het zuidoosten) op lokaal niveau soms tegenwerking om zich vrij te kunnen bewegen en vrijelijk met een ieder te spreken.

¹¹⁰ Human Rights World Report 2009 (New York, 14 januari 2009).

¹¹¹ Ibidem. Zie ook 'Closing ranks against accountability – Barriers to tackling police violence in Turkey', Human Rights Watch (5 december 2008).

¹¹² Amnesty International, Jaarboek 2008- Turkije (Amsterdam, 28 mei 2008); Freedom House, 'Freedom in the world – Turkey (2008) (Washington, 12 januari 2009).

¹¹³ US Department of State, Country Reports on Human Rights Practices – Turkey 2008 (Washington, 25 februari 2009).

3.2.2 Nationaal gouvernementeel

Onderstaand volgt een overzicht van nationale gouvernementele organisaties die in Turkije actief zijn op het gebied van mensenrechten.

Adviesraad voor de Mensenrechten

Deze raad valt organisatorisch onder de minister-president. De raad is het hoogste regeringsorgaan inzake vraagstukken met betrekking tot mensenrechten. Naast de zogenaamde Reform Monitoring Group van de regering is ook deze raad belast met het in de praktijk brengen van hervormingsmaatregelen.

Directoraat Mensenrechten

Het Directoraat Mensenrechten is nog steeds ondergebracht binnen het ministerie van Algemene Zaken, in afwachting van een definitieve herstructurering. Onder het Directoraat valt het nationale comité voor onderricht in mensenrechten.

Provinciale- en districtsmensenrechtenraden

Deze mensenrechtenraden vallen onder het Directoraat Mensenrechten van het ministerie van Algemene Zaken. Officieel moeten zij nagaan of de lokale politie en Jandarma zich niet schuldig maken aan mishandeling van gedetineerden. Ngo's hebben echter weinig vertrouwen in deze raden, aangezien zij niet als onpartijdig worden gezien.

Commissie van het parlement inzake mensenrechten

Deze commissie snijdt misstanden op het gebied van mensenrechten in het land aan, maar gaat daarbij selectief te werk. De commissie voerde in 2008 onderzoeken uit naar de moord op Hrant Dink. Daarin toonde zij zich kritisch over falend optreden van politie en Jandarma om deze moord te voorkomen. Verder werd een kritisch rapport uitgebracht over marteling en mishandeling in gevangenissen en detentiecentra.

3.2.3 Nationaal niet-gouvernementeel

Onderstaand volgt een *niet uitputtend* overzicht van de voornaamste nationale niet-gouvernementele organisaties (ngo's) die in Turkije actief zijn op het gebied van mensenrechten. Hoewel het aantal ngo's op het gebied van mensenrechten de laatste jaren toenam, bleef hun positie ook in de verslagperiode kwetsbaar.

Mensenrechtenplatform (IHOP)

In het IHOP zijn enkele grotere landelijke mensenrechtenorganisaties verenigd. Het IHOP coördineert activiteiten en materiaal voor mensenrechtenorganisaties en fungeert als discussieplatform.

Vereniging voor Mensenrechten (Insan Haklari Dernegi – İHD/Human Rights Association)

Deze organisatie richt zich op slachtoffers van mensenrechtenschendingen met speciale aandacht voor de rechten van Koerden. De İHD was een tijdlang niet bereid de PKK als terroristische organisatie te bestempelen. Als gevolg hiervan worden sommige leden van de İHD verdacht te sympathiseren met de PKK.

Een rechtbank heeft de mensenrechtenactiviste Eren Keskin op 20 maart 2008 tot zes maanden cel veroordeeld wegens het beledigen van het ‘Turkendom’ en Turkije. Ze was aangeklaagd op grond van het overstreden artikel 301 van het wetboek van Strafrecht, omdat zij in juni 2006 in de Duitse krant Tagesspiegel kritiek had geuit op de invloed van het leger op de Turkse politiek. Keskin heeft aangegeven in hoger beroep te zullen gaan. Keskin is actief lid van İHD. In 1997 begon zij een rechtshulpproject voor vrouwen die misbruikt zijn door leger en politie. Het project was vooral bedoeld voor Koerdische vrouwen. Haar werk leverde haar al eerder een beroepsverbod op. Ook werd zij al vele malen met de dood bedreigd.¹¹⁴

Mensenrechtenstichting van Turkije (Türkiye Insan Haklari Vakfi – TIHV/Human Rights Foundation of Turkey)

Deze organisatie is in 1990 opgericht en houdt zich bezig met het documenteren van mensenrechtenschendingen in Turkije. Daarnaast begeleidt de organisatie medisch en psychologisch slachtoffers van foltering. Daartoe onderhoudt de organisatie rehabilitatie- en behandelcentra in Istanbul, Ankara, Izmir, Diyarbakir en Adana.

Mensenrechtenorganisatie Mazlum Der

Deze islamitisch georiënteerde organisatie werd in 1991 gesticht. Zij organiseert conferenties en seminars inzake de thema’s mensenrechtenschendingen, de hoofddoekkwesitie en de Koerdische kwesitie. Naast een hoofdkantoor in Ankara beschikt de organisatie over 22 provinciale kantoren.

Human Rights Agenda Association (HRAA)

De HRAA werd in 2004 opgericht als tegenhanger van de hierboven genoemde traditioneel Turkse mensenrechtenorganisaties. Het hoofdkantoor zit in Ankara. De organisatie streeft naar een niet-politieke benadering van de mensenrechten in Turkije.

¹¹⁴

ANP/DPA (20 maart 2008); zie ook ‘Turkish activist gets jail sentence’, Amnesty International (21 maart 2009).

*KAOS*¹¹⁵

KAOS is, samen met de hieronder genoemde organisatie Lambda, een van de voornaamste organisaties in Turkije, die opkomt voor de rechten van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transseksuelen. KAOS werd opgericht in 1994 en heeft het hoofdkantoor in Ankara.

*Lambda*¹¹⁶

Lambda is in 1993 opgericht en heeft het hoofdkantoor in Istanbul. De organisatie, is net als KAOS, een van de voornaamste organisaties in Turkije, die opkomt voor de rechten van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transseksuelen.

3.3 Naleving en schendingen

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

Algemeen

In de verslagperiode werd gemeld dat in het voorgaande jaar duidelijk werd dat, hoewel de grondwet vrijheid van meningsuiting en vrijheid van drukpers garandeerde, deze vrijheden in bepaalde gevallen werden ingeperkt.¹¹⁷

Turkije staat thans op een gedeelde 102^e plaats van de 173 landen tellende World Press Freedom Index 2008 van de organisatie Reporters Without Borders van 22 oktober 2008.¹¹⁸

Het merendeel van de pers in Turkije is in handen van conglomeraten, met als belangrijkste spelers de Dogan-groep (seculier) en de aan de AKP-gelieerde pers. Voor onafhankelijke media als de krant Taraf of het nieuwsagentschap Bianet is het moeilijk om advertentie-inkomsten te genereren. Kritische journalisten wordt de toegang tot de premier en de strijdkrachten soms ontzegd. Zelfcensuur komt geregeld voor. Met name onderwerpen die raken aan de Koerdische of Armeense kwestie en kritiek op staatsinstellingen vormen geregeld aanleiding tot vervolging. Desalniettemin is er ruimte voor de pers om vermeende misstanden aan de kaak te stellen.

¹¹⁵ Zie voor de organisaties KAOS en Lambda ook paragraaf 3.4.5 van dit algemeen ambtsbericht.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ 'Freedom of the Press 2008 – Turkey', Freedom House (Washington, 3 mei 2008); Amnesty International, Jaarboek Turkije 2008 met informatie over 2007 (Amsterdam, 28 mei 2008).

¹¹⁸ *In 2007 op een 101ste plaats; in 2006 samen met Bhutan en Ivoorkust op een gedeelde 98ste plaats; in 2005 alleen op de 98ste plaats; in 2004 met Rwanda op de 113^e plaats; in 2003 met Qatar op de 115^e plaats; in 2002 met Jordanië op de 99^e plaats ('Worldwide Press Freedom Index 2008', Reporters without Borders (Parijs, 22 oktober 2008)).*

Amendering artikel 301 wetboek van Strafrecht*Kader*

Op 8 mei 2008 werd het geamendeerde artikel 301 van het wetboek van Strafrecht van kracht, dat het beledigen van de Turkse natie, de staat van de Republiek Turkije, het parlement, de regering, de rechterlijke instanties, de strijdkrachten of de veiligheidsstructuren strafbaar stelt.^{119 120} In het aangepaste artikel is de onduidelijke bepaling ‘Turk-zijn’ (‘Turkishness’) uit het oude artikel 301 geschrapt en vervangen door de ‘Turkse natie’. Verder is de strafmaat verlaagd van drie tot maximaal twee jaar en is de bepaling geschrapt die voorziet in strafvervolging als de beledigende uitspraak in het buitenland is gedaan. De belangrijkste wijziging betrof echter de bepaling dat de minister van Justitie toestemming moet geven voor verdere juridische vervolging.¹²¹

De amendering in 2008 betrof de negende herziening van een artikel dat voor het eerst in werking trad in 1926. Als onderdeel van de EU-hervormingen werd op 1 juni 2005 het toenmalige artikel 159 (waarin eveneens instemming van de minister van Justitie benodigd was voor vervolging) veranderd in artikel 301. Dit laatste artikel groeide al snel uit tot symbool van de beknotting van het recht op vrije meningsuiting in Turkije, met zaken tegen onder andere Nobelprijswinnaar Orhan Pamuk, academicus Murat Belge, uitgever Ragip Zarakolu en journalist Hrant Dink, met zijn moord in januari 2007 als dieptepunt. Onder druk van de EU is het artikel aangepast, ofschoon de EU de voorkeur geeft aan afschaffing van het hele artikel.^{122 123}

¹¹⁹ Zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van het lid De Roon (PVV) over het bericht dat Turkije geen vaart zet achter de wettelijke verbeteringen ten dienste van de vrijheid van meningsuiting, van 7 april 2008.

¹²⁰ ‘Turkije talmt met aanpassen artikel 301’, Nederlands Dagblad (17 maart 2008).

¹²¹ Zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Voordewind (CU), Ormel (CDA), Van der Staaij (SGP) en Van Baalen (VVD) over verleende toestemming tot strafrechtelijke vervolging van een Turkse schrijver, van 31 oktober 2008.

¹²² Reuters (7, 29 en 30 april en 8 mei 2008); NRC Handelsblad (8 april 2008); ‘Turkey: Turkish government tables amendment to Article 301 of Constitution’, Global Insight – Country Intelligence – Analysis (8 en 30 april 2008); Volkskrant (8 april 2008); ANP (30 april 2008); ‘Turkey: Erdogan responds to nationalists with caution’, Oxford Analytica (5 mei 2008).

¹²³ Het aldus geamendeerde artikel 301 van het Turkse wetboek van Strafrecht luidt thans in de Engelse taal als volgt:

‘1. A person who publicly degrades the Turkish nation, the State of the Republic of Turkey, the Turkish Grand National Assembly, the Government of the Republic of Turkey and the judicial bodies of the State, shall be sentenced to a penalty of imprisonment for a term of six months to two years;

2. A person who publicly degrades the military or security organisations of the State shall be sentenced to a penalty in accordance with the first section;

Aantal zaken

In de periode van 8 mei 2008 tot 24 februari 2009 werden er 645 zaken voorgelegd aan het ministerie van Justitie, waarbij in 72 gevallen toestemming voor vervolging werd gegeven, merendeels voor zaken van voor de amendering in 2008. Van de door minister Sahin goedgekeurde zaken is inmiddels in enkele gevallen uitspraak gedaan door de rechter. Daarbij is vooralsnog niemand die op grond van artikel 301 onvoorwaardelijk is veroordeeld.

Openbare aanklagers zijn verplicht om nieuwe zaken aan het ministerie van Justitie voor te leggen. Alle lopende zaken dienen door de behandelende rechter te worden aangehouden en moeten eveneens aan het ministerie van Justitie worden voorgelegd. Gebeurt dit niet, dan kan een beklaagde beroep aantekenen bij het Hof van Beroep (Yargıtay), waarna terugverwijzing naar de lagere rechtbank plaatsvindt en de zaak alsnog aan de minister van Justitie moet worden voorgelegd.

Het aanvechten van de beslissing van de minister van Justitie over vervolging is mogelijk. Het gaat hierbij om administratieve besluiten, waarover het Administratieve Beroepshof (Danıştay) zich kan uitspreken.

Andere artikelen WvSr die de vrijheid van media aan banden leggen

Naast artikel 301 worden ook andere artikelen van het wetboek van Strafrecht gebruikt om de vrijheid van media aan banden te leggen. Voorbeelden zijn artikel 215 (het prijzen van de misdaden van een crimineel), artikel 216 (aanzetten tot haat en geweld, waarbij sprake moet zijn van een dreigend gevaar), artikel 220 (propaganda voor een terroristische organisatie), artikel 222 (gaat met name om het gebruik van de Koerdische letters w, q en x, die in het Turks niet voorkomen), artikel 288 (beïnvloeding van eerlijke rechtsgang) en artikel 318 (ontmoedigen om de militaire dienstplicht te vervullen).

De Anti-Terreurwet wordt geregeld toegepast om personen die op vreedzame wijze uitspraken deden inzake het Koerdische vraagstuk, te vervolgen en te veroordelen.¹²⁴ Zo wordt artikel 7 van de anti-terrorisme wetgeving (propaganda voor een terroristische organisatie) met name gebruikt tegen Koerdische kranten. Ook passen rechters en openbare aanklagers een ruime interpretatie toe van strafrechtelijke bepalingen met betrekking tot het aanzetten tot geweld of het algemeen belang, met name als het gaat om zaken met betrekking tot het

3. The expression of an opinion for the purpose of criticism does not constitute an offence;

4. The conduct of investigation for such offence shall be subject to the permission of the Minister of Justice.‘.

¹²⁴

Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008)674/SEC(2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

Koerdische vraagstuk.¹²⁵ In haar voortgangsrapport uitte ook de Europese Commissie haar bezorgdheid over deze ontwikkelingen.¹²⁶

Armeense volkerenmoord

Op 12 december 2008 hebben zo'n 200 Turkse intellectuelen spijt betuigd voor de moord op Armeniërs tijdens de Eerste Wereldoorlog.¹²⁷ De spijtbetuiging werd op internet gepubliceerd. De petitie is door meer dan 29.000 mensen getekend.¹²⁸ De groep bestaande uit vooraanstaande academici, journalisten, schrijvers en kunstenaars, vermeed in de petitie het gebruik van de term 'genocide'. In plaats daarvan werd gekozen voor 'grote catastrofe'. Turkse nationalistenvinden excuses ongepast te vinden.¹²⁹ Na onderzoek zag het openbaar ministerie in Ankara af van het indienen van een aanklacht tegen de internetcampagne.¹³⁰ Een rechtbank in Ankara kwam op 2 maart 2009 echter tot de conclusie dat vervolging van initiatiefnemers als ondertekenaars wel mogelijk was. Daarmee werd het besluit van het openbaar ministerie om af te zien van een aanklacht, verworpen. De Raad van State moet zich uitspreken of vervolging in deze zaak opportuun is.¹³¹

Perswet

Onder de in juni 2004 aangenomen Perswet werd het recht van journalisten om hun bronnen niet te hoeven prijsgeven versterkt. Het opleggen van gevangenisstraffen is grotendeels vervangen door het opleggen van boetes. Zo werden drie journalisten van het dagblad Hurriyet op 25 september 2008 veroordeeld tot geldboetes variërend van 11.000 tot 22.000 euro vanwege het bedrijven van propaganda voor een terroristische organisatie door een interview met leden van de PKK te publiceren.¹³²

Radio- en televisie-uitzendingen

Radio- en televisie-uitzendingen worden gecontroleerd door de Hoge Raad voor Radio en Televisie, de RTÜK. Deze raad volgt de uitzendingen nauwlettend en

¹²⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

¹²⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

¹²⁷ 'Mijn geweten staat niet toe ongevoelig te blijven voor de grote catastrofe en te ontkennen dat de Ottomaanse Armeniërs in 1915 werden onderworpen', zo staat onder meer in de verontschuldiging te lezen.

¹²⁸ AFP/ANP (2 maart 2009).

¹²⁹ Reformatorisch Dagblad (16 en 18 december 2008); Reuters (12 en 18 december 2008); Algemeen Dagblad (8 december 2008); BBC News (17 december 2008); Trouw (18 december 2008); AFP/ANP/DPA (17 december 2008); Le Figaro (7 december 2008).

¹³⁰ AFP/ANP/DPA (26 januari 2009).

¹³¹ AFP/ANP (2 maart 2009).

¹³² AFP (25 september 2008).

beslist geregeld tot sluiting van radio- en televisiestations voor kortere of langere tijd, op grond van beledigend en grof taalgebruik, laster of separatistische propaganda. De Turkse tv wordt gedomineerd door staatszenders (Turkse Radio- en Televisieomroep (TRT)) en commerciële zenders, die een weinig omstreden programmering (vooral sport, amusement, zang en dans) hebben. Onlangs is het eerste nationale tv-station in de Koerdische taal van start gegaan: TRT 6.

Internet

Eind 2007 werd de speciale internetwet no. 5651 aangenomen, waarin onder meer de strafbaarheid van website-inhoud en overheidsop treden daartegen werd vastgelegd. In paragraaf 1 van artikel 8 van deze wet wordt omschreven welke delicten reden zijn voor het blokkeren van websites, namelijk seksuele exploitatie van kinderen, faciliteren van drugsgebruik, obsceniteit, prostitutie, aanzetten tot zelfmoord, gokken en misdaden tegen Atatürk. Bescherming van intellectuele eigendom en artistiek werk valt onder een andere wet (no. 5846).

Paragraaf 4 van artikel 8 van de wet no. 5651 bepaalt welke instanties bevoegd zijn om websites te blokkeren. De in 2007 opgerichte Telecommunications Communication Presidency (TIB) is bevoegd om het internet te monitoren en kan eigenstandig administratieve maatregelen nemen om toegang te blokkeren tot websites in Turkije die kinderuitbuiting of prostitutie tonen, en tegen alle websites buiten Turkije die in overtreding zijn met artikel 8 van bovengenoemde wet. Voor het blokkeren van websites in Turkije die zich schuldig maken aan een van de andere delicten uit artikel 8 van bovenvermelde wet, is een uitspraak van de rechter nodig.

In de periode vanaf de invoering van wet no. 5651 tot begin 2009 is de toegang tot meer dan 1200 websites geblokkeerd, waarvan bijna driekwart op instigatie van de TIB, dus zonder tussenkomst van de rechter. In bijna 150 gevallen werd het blokkeren van de toegang tot een website verordonneerd door een rechter op basis van het reguliere strafrecht. Het gaat in dit laatste geval meestal om Koerdische websites die beschuldigd worden van sympathie met de PKK.

Meest in het oogspringend was de blokkering van YouTube in mei 2008 vanwege een video waarin Atatürk werd beledigd. Volgens wet no. 5651 zouden buitenlandse providers zich binnen negen maanden na invoering van de wet in Turkije moeten laten registreren. Omdat YouTube dit weigert, bestaat de mogelijkheid dat YouTube voorgoed afgesloten blijft.

Eenmaal gesloten blijkt het in de praktijk buitengewoon moeilijk te zijn voor vooral buitenlandse websiteproviders om de blokkade op te heffen.¹³³

¹³³

Reuters (24 september, 15 oktober 2008); Volkskrant (25 september 2008).

*Imam-Hatip scholen*¹³⁴

Via een administratief reglement dat op 14 december 2005 in werking is getreden, zouden de kansen voor studenten van door de staat gefinancierde islamitische middelbare scholen (zogenaamde imam-hatip okullari – scholen voor zielzorgers en predikers) om door te stromen naar andere dan religieuze studierichtingen worden vergroot. De Hoge Raad voor het Onderwijs (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı - YÖK)¹³⁵ kondigde aan een juridische procedure te beginnen om dit reglement nietig te verklaren. De Raad van State (Danıştay) gelastte op 8 februari 2006 opschorting van de werking van het gewraakte administratieve reglement in afwachting van een definitieve regeling. Er is geen nieuwe regeling ten aanzien van Imam-Hatip scholen. Er is derhalve geen sprake van een verdere vergroting van de doorstroomkansen van studenten van deze scholen naar andere dan religieuze studierichtingen.

Veroordelingen Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)

In de verslagperiode is Turkije door het EHRM veroordeeld vanwege schending van het recht op vrije meningsuiting en tot betaling van (soms aanzienlijke bedragen) schadevergoeding.¹³⁶

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

De wet voorziet in vrijheid van vereniging en vergadering.¹³⁷ Wel worden er gevallen gemeld van onjuiste implementatie van de wet in de zin dat lokale autoriteiten belangrijke vergaderingen (laten) ontbinden, omdat zij van mening zijn dat voorafgaande toestemming nog steeds nodig was. Voor enkele vergaderingen is voorafgaande toestemming van de autoriteiten niet nodig. Dit geldt wel voor demonstraties, maar niet op grond van deze wet.¹³⁸

¹³⁴ Zie ook paragraaf 3.3.1 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

¹³⁵ De YÖK werd ingesteld na de militaire staatsgreep van 1980 om toezicht te houden op het universitair onderwijs en daarbij een strikte scheiding van religie en staat te garanderen.

¹³⁶ AFP (23 september 2008 en 13 januari 2009); ANP/DPA (9 december 2008).

¹³⁷ Zie echter ook 'Turkey: Respect the rights and safety of demonstrators', Amnesty International (30 april 2008).

¹³⁸ Zo zette de Turkse oproerpolitie op 1 mei 2008 waterkanonnen en traangas in tegen een menigte die op de Taksim Square in het centrum van Istanbul de Dag van de Arbeid wilde vieren. De Turkse autoriteiten hadden de bijeenkomst verboden. Verscheidene Turkse vakbonden hadden 500.000 mensen in het centrum van Istanbul willen samenbrengen. De relatie tussen de bonden en de regering is gespannen. De bonden zien niets in de hervorming van het stelsel van de sociale voorzieningen, omdat daardoor de pensioengerechtigde leeftijd omhoog gaat. Na het optreden van de ordetroepen besloten de bonden hun bijeenkomst in Istanbul niet te laten doorgaan.(AFP/ANP/Reuters (30 april en 1 mei 2008; zie ook 'Closing ranks against accountability – Barriers to tackling police violence in Turkey', Human Rights Watch (5 december 2008)).

De autoriteiten kunnen het houden van bijeenkomsten tot bepaalde aangewezen plaatsen beperken. De voorafgaande toestemming van de autoriteiten voor het oprichten van een vereniging die vroeger wel bestond, is afgeschaft met het in werking treden in november 2004 van de nieuwe wet op de Verenigingen.

Wetboek van Strafrecht

Ingevolge het op 1 juni 2005 in werking getreden wetboek van Strafrecht zijn de straffen voor lidmaatschap van verboden organisaties aanzienlijk verlaagd. Zo wordt in artikel 220 een maximumstraf van drie jaar gevangenisstraf gezet op simpel lidmaatschap (in plaats van de tien jaar gevangenisstraf in artikel 168, tweede lid, van het oude wetboek van Strafrecht).

Wet op de Verenigingen

De stand van zaken van de toetsing door het Constitutioneel Hof van het presidentieel veto van twee artikelen is niet bekend.¹³⁹ Niettegenstaande deze rechterlijke toetsing is de wet van kracht sinds hij op 23 november 2004 na het eerste presidentiële veto opnieuw werd aangenomen door het parlement.

Politieke partijen

Thans zijn partij-verboden aanhangig tegen de pro-Koerdische Partij voor Recht en Vrijheid (Hak ve Özgürlükler Partisi) (HAK-PAR), de Turkse Communistische Partij (Türkiye Komünist Partisi) (TKP) en de DEHAP.¹⁴⁰ Tegen de Koerdische DTP loopt momenteel een sluitingszaak.

3.3.3 Vrijheid van godsdienst

In Turkije bestaat het principe van scheiding van kerk en staat. Tevens is er sprake van een controle van de staat over de officiële vorm van islam.¹⁴¹ Het daartoe al in 1924 in het leven geroepen staatsorgaan is het Directoraat-Generaal voor Religieuze Zaken (Turks: Diyanet İşleri Müdürlüğü, vaak afgekort tot Diyanet), dat formeel onder het Kabinet van de premier valt.¹⁴²

Daarnaast bestaat er een aparte overheidsinstelling, het Directoraat-Generaal inzake Stichtingen (Turks: Vakıflar Genel Müdürlüğü), dat enkele activiteiten en daarmee samenhangend religieus bezit reglementeert van niet-islamitische

¹³⁹ Zie ook paragraaf 3.3.2 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 28 januari 2005.

¹⁴⁰ Zie ook paragraaf 2.3 van dit algemeen ambtsbericht inzake een dreigend verbod op de pro-Koerdische DTP.

¹⁴¹ US Department of State, Turkey – International Religious Freedom Report 2008 (Washington, 19 september 2008).

¹⁴² Voor de taken van Diyanet zie paragraaf 3.3.3 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

religieuze groepen en hun aanverwante kerken, kloosters, synagoges, alsmede van islamitische religieuze liefdadigheidsstichtingen, zoals scholen, zieken- en weeshuizen.¹⁴³

De Turkse overheid doet te weinig om de godsdienstvrijheid in het land te verbeteren.¹⁴⁴ Het land voert te weinig hervormingen door die nodig zijn voor een verbetering van de vrijheid van godsdienst. Ook levert zij nauwelijks een bijdrage aan een verandering van mentaliteit onder de overwegend islamitische bevolking tegenover religieuze minderheden, onder wie christenen. De in februari 2008 van kracht geworden nieuwe Wet op de Stichtingen kan een verbetering inhouden ten aanzien van de eigendomsrechten voor religieuze minderheden. Dit zal echter in de praktijk moeten blijken. Door een deel van de Turkse bevolking worden niet-islamitische godsdiensten beschouwd als een bedreiging voor de islam en de Turkse staat. De Turkse overheid zal naar het voorkomt meer moeten doen om deze mentaliteit die ook de oorzaak vormt van gewelddadigheden tegen deze religieuze minderheden, te veranderen.¹⁴⁵

Uiterlijke religieuze kenmerken

Personen in overheidsdienst mogen geen uiterlijke religieuze kenmerken tonen. Zo zijn bijvoorbeeld hoofddoeken voor vrouwelijke werknemers in overheidsgebouwen verboden.

Voor het overige wordt het belijden van de religie door overheidspersoneel als een persoonlijke aangelegenheid beschouwd. Zo zijn er overheidsdienaren die vasten tijdens de ramadan (evenals personen die dat niet doen). Het actief propageren van godsdienstige overtuigingen door overheidsambtenaren is niet toegestaan. Vanwege het seculiere karakter van de Turkse staat is in de Turkse grondwet geen verwijzing naar moslims of islam opgenomen. Werd in het verleden bij de geboorte het geloof automatisch geregistreerd en verplicht vermeld op de

¹⁴³ Een middeleeuwse kerk in de zuidoostelijke stad Tarsus waar volgens de overlevering de apostel Paulus vandaan kwam, wordt thans gebruikt als museum. Ondanks herhaaldelijke verzoeken van christelijke kant, waaronder van de Aartsbisschop van Keulen, tot restitutie van de kerk voor het houden van christelijke erediensten, weigert de Turkse overheid daarop in te gaan. De Turkse staat onteigende de twaalfde-eeuwse kerk in 1943, waarna het gebouw verscheidene decennia als opslagplaats diende. Christenen konden er een mis bijwonen, maar moesten er na de dienst alle relikwieën en andere religieuze benodigdheden uit verwijderen. (ANP/DPA (11 juni 2008); BBC News (31 oktober 2008)).

¹⁴⁴ Nederlands Dagblad (22 augustus 2008); antwoorden van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Van der Staaij (SGP) en Voordewind (CU) over de godsdienstvrijheid in Turkije en de falende rol van de Turkse overheid ter zake van 21 augustus 2008.

¹⁴⁵ Antwoorden van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Van der Staaij (SGP) en Voordewind (CU) over de godsdienstvrijheid in Turkije en de falende rol van de Turkse overheid ter zake van 21 augustus 2008.

zogenaamde nüfuskaart (identiteitskaart), thans bestaat de mogelijkheid de geloofsgezindheid niet te registreren en het vakje 'religie' op de identiteitskaart leeg te laten. Reden voor deze wijziging is dat mensen met deze nieuwe keuzemogelijkheid minder snel op basis van geloofsovertuiging gediscrimineerd zouden kunnen worden. Het overgrote deel van de Turken is immers moslim en degene die een andere geloofsgezindheid hebben, behoren op basis van de identiteitskaart zichtbaar tot een minderheid, hetgeen tot discriminatie zou kunnen leiden.

Alevieten

De alevieten of alevi's vormen een stroming binnen de islam. Schattingen over het aantal alevieten in Turkije lopen uiteen van 10 tot 20 miljoen.¹⁴⁶ Alevieten ondervinden vaak een discriminerende behandeling door de sunnitische meerderheid. Zij mogen geen eigen gebedshuizen (cemevi's) oprichten. In de schoolboeken over religie wordt nauwelijks aandacht besteed aan het alevitische geloof.¹⁴⁷ Sommige alevieten menen dat de Turkse overheid hen tekort doet door hen louter als culturele groep te beschouwen.¹⁴⁸ Zo demonstreerden zo'n 25.000 alevieten op 9 november 2008 in Ankara in een eerste grote betoging tegen discriminatie en tegen de islamles op scholen, die volgens hen een sunnitisch stempel draagt.¹⁴⁹ Ook wilden zij dat de overheid stopt met het bouwen van moskeeën in hun dorpen. De meeste alevieten maken daar geen gebruik van, maar geven liever de voorkeur aan bijeenkomsten in hun eigen gebedshuizen, waar mannen en vrouwen samen bidden.¹⁵⁰ Een tweetal zaken betreffende Alevi gebedshuizen zijn aanhangig gemaakt voor rechtbanken, een voor de Raad van State. In beide gevallen worden Alevieten een stuk land geweigerd om een cemevi op te richten. Deze cemevi worden niet als plaats van godsdienstige verering

¹⁴⁶ US Department of State, Turkey – International Religious Freedom Report 2008 (Washington, 19 september 2008).

¹⁴⁷ US Department of State, Turkey – International Religious Freedom Report 2008 (Washington, 19 september 2008).

¹⁴⁸ 'Turkish minority sect pushes for rights', BBC News (19 maart 2008); 'Turkish Alevi fight back against religion lessons', Reuters (6 mei 2008)..

¹⁴⁹ Ingevolge artikel 24 van de Turkse grondwet is godsdienstonderwijs verplicht op de lagere en middelbare scholen. Ten gevolge van een klacht van een alevi familie bepaalde het Europees Hof van Justitie in oktober 2007 dat deze godsdienstlessen geen algemeen overzicht van de wereldgodsdiensten inhielden, maar specifieke instructies in de voornaamste beginselen van het islamitische geloof. Het Hof verzocht Turkije zijn onderwijssysteem en nationale wetgeving in overeenstemming te brengen met artikel 2 van het Eerste Protocol bij het EVRM-verdrag. Turkije moet aan deze uitspraak van het Hof nog steeds gevolg geven (Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report (COM(2008)674/SEC(2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008).

¹⁵⁰ Trouw (10 november 2008); AFP/Reuters (9 en 28 november 2008); 'Worshipping with Turkey's unconventional Muslim minority', Time (23 juni 2008).

beschouwd. Dientengevolge wordt er ook geen financiële bijdrage van de overheid ontvangen.¹⁵¹

Christenen¹⁵²

Er bestaat in Turkije geen vervolging van christenen. Sommige christelijke groeperingen kunnen echter te kampen hebben met discriminatie of pesterijen door de sociale omgeving.¹⁵³ In 2006 en 2007 vond een aantal moordaanslagen op christenen plaats door extremisten. Bekering van moslims tot het christendom is toegestaan, maar wordt maatschappelijk nauwelijks geaccepteerd.

Aanslagen op christenen worden vooral uitgevoerd door ultra-nationalisten of moslim fanatici. In april 2007 werden in de stad Malatya drie protestanten, waaronder een Duits staatsburger, vermoord. De rechtszaak tegen de daders loopt nog. Op 16 december 2007 werd een Italiaanse rooms-katholieke priester, Adriano Franchini, bij zijn kerk in de stad Izmir met een mes aangevallen; hij overleefde de aanslag. Een rechtbank in Izmir veroordeelde de dader in december 2008 tot vier jaar gevangenisstraf.

Syrisch-orthodoxe kerk

Syrisch-orthodoxen vormen een van de oudste christelijke kerken ter wereld. Ze wonen vooral in delen van het huidige Irak, Syrië en Libanon. In Turkije zijn er naar schatting nog 25.000 Syrisch-orthodoxen, vooral in de provincie Mardin en in Istanbul. Ten gevolge van massale emigratie is het aantal Syrisch-orthodoxen (ook Assyriërs genoemd) in Turkije afgenomen tot het huidige hierbovengenoemde aantal. De afgelopen dertig jaar zijn 50.000 van hen met name uit de Tur Abdin regio (reeds in de 6^e eeuw de bakermat van deze oostelijke christelijke kerk) weggetrokken naar Istanbul en Europa. In Europa bedraagt hun aantal thans ongeveer 200.000 (ongeveer 2000 in Nederland, met als centrum Twente). Naar verluidt zou de emigratie van Syrisch-orthodoxen uit de regio sinds enkele jaren tot stilstand zijn gekomen. Ook zouden leden van uitgeweken families voor kortere of langere tijd terugkeren om stappen te ondernemen om hun verlaten bezittingen op te eisen en in gebruik te nemen. Het komt geregeld voor dat Koerden die in het verleden door Syrische christenen verlaten dorpen betrekken en deze christenen bij terugkeer hun eigendommen niet terugkrijgen. Land en eigendommen zijn inmiddels geregistreerd op naam van iemand anders. Sommige

¹⁵¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report (COM (2008)674/SEC (2008)2699 final) (Brussel, 5 november 2008).

¹⁵² Voor een beschrijving van de christelijke groeperingen in Turkije zie ook appendix I van het algemeen ambtsbericht Turkije van 29 januari 2002, alsook 'Factbox-Christians in Turkey', Reuters (22 januari 2009).

¹⁵³ US Department of State, Turkey – International Religious Freedom Report 2008 (Washington, 19 september 2008).

dorpen zijn bij natuurgebieden getrokken en mogen daardoor niet meer worden bewoond.

In oktober 2008 is een aantal rechtszaken van start gegaan die verband houden met delen van de grond die reeds honderden jaren door het uit de vijfde eeuw daterende Syrisch-orthodoxe klooster Mor Gabriël wordt gebruikt. Twee aan het klooster grenzende Koerdische dorpen¹⁵⁴, het ministerie van Bosbouw en de Schatkist proberen stukken grond van het klooster te claimen. Een rechtszaak is inmiddels afgerond ten gunste van het klooster; drie andere grondgerelateerde zaken lopen nog.¹⁵⁵

Mogelijk punt van zorg in dit verband is het potentieel voor spanningen tussen terugkerende Syrisch-orthodoxen, die inmiddels een Europees niveau van ontwikkeling, opleiding en kapitaalkracht hebben, en de Koerdische bevolking in de omliggende dorpen die arm en onopgeleid leven in een omgeving van traditionele stammencultuur. Daarbij komen nog de privileges die de overheid heeft verstrekt aan de zogenaamde dorpswachters in de strijd tegen de PKK.¹⁵⁶

Armeens-orthodoxe kerk

Het Armeense patriarchaat onder leiding van patriarch Mesrob Mutafyan II in Istanbul omvat 100.000 gelovigen. Het is een van de vier Armeense patriarchaten, naast die van Armenië, Libanon en Jeruzalem. Daarmee vormt het de grootste niet-moslim gemeenschap in Turkije. Het patriarchaat heeft naast religieus werk ook verzoening tussen de Armeense en Turkse bevolking tot doelstelling.

Grieks-orthodoxe kerk

De Grieks-orthodoxe kerk geniet vrijheid van godsdienstuitoefening, maar deze religieuze gemeenschap heeft geen eigen rechtspersoonlijkheid om kerkelijke instellingen (zoals kerken, kloosters, begraafplaatsen, scholen) te beheren. Het beheer van onroerende goederen en instellingen wordt uitgevoerd door stichtingen. De kerkelijke instellingen die deze religieuze gemeenschap thans in Turkije beheert, vormt vanwege onteigeningen door de Turkse overheid slechts een klein deel van wat zij eerder beheerde. Als gevolg hiervan zijn veel kerkelijke instellingen onder beheer van de staat gekomen en heeft de staat de mogelijkheid om deze instellingen te exploiteren.

¹⁵⁴ Zie ook de antwoorden van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Omtzigt, Haverkamp (CDA) en Voordewind (CU) over het artikel 'Koerden kijken begerig naar christelijk klooster', van 6 november 2008, en op vragen van de leden Omtzigt, Van de Camp en Haverkamp (CDA) over het Mor Gabriël klooster in Turkije, van 20 februari 2009.

¹⁵⁵ De Telegraaf (20 mei 2009); Reuters (22 mei 2009).

¹⁵⁶ 'Vaticaan van Turkije' voelt zich belaagd', NRC Handelsblad (27 maart 2009).

Hoewel de Grieks-orthodoxe patriarch Bartholomeus I¹⁵⁷ in Istanbul al sinds jaar en dag erkend wordt als leider van de wereldwijde kerk van 350 miljoen Grieks-orthodoxe christenen¹⁵⁸, weigert Turkije hem deze status te verlenen.¹⁵⁹ Turkije ziet de patriarch slechts als het hoofd van de Grieks-orthodoxe gemeenschap in Turkije. Zowel de patriarch als de andere geestelijken dienen de Turkse nationaliteit te bezitten.

Europees Hof van de Rechten van de Mens

Teneinde de eigendomsrechten op enkele van zijn talrijke bezittingen die het is kwijtgeraakt, weer terug te krijgen, heeft het Grieks-orthodoxe patriarchaat meer dan vierentwintig zaken bij het Europees Hof van de Rechten van de Mens aanhangig gemaakt.¹⁶⁰

In september 2008 gelastte het Europees Hof van de Rechten van de Mens de teruggave aan het Grieks-orthodoxe patriarchaat door Turkije van een honderd jaar oud weeshuis op een eiland in de buurt van de stad Istanbul. Volgens het Hof zou Turkije op onrechtmatige wijze ook andere bezittingen in de stad Istanbul van Grieks-orthodoxe stichtingen hebben aangegrepen.¹⁶¹

Het Europees Hof van de Rechten van de Mens in Straatsburg heeft op 3 maart 2009 Turkije veroordeeld tot betaling van 105.000 euro boete vanwege schending van de eigendomsrechten van een Grieks-orthodoxe stichting. De stichting kreeg van de Turkse autoriteiten niet de mogelijkheid om zijn recht op eigendom op drie stukken land en het Grieks-orthodoxe Kimisis Theodoku kerkgebouw op het Egeïsche eiland Bozcaada te doen registreren, nadat het landelijk kadaster in 1991 was gereorganiseerd. De Turkse rechtbank was indertijd tot de conclusie gekomen dat de Grieks-orthodoxe stichting de deadline voor her-registratie had gemist en had de eigendomsrechten overgedragen aan de Turkse staatsschatkist.¹⁶²

Joden

De omvang van de joodse gemeenschap in Turkije wordt momenteel geschat op 27.000 personen. Hiervan woont de meerderheid (24.500 personen) in Istanbul, ongeveer 2500 personen in Izmir, en kleinere groepen in onder andere Adana,

¹⁵⁷ Bartholomeus I staat sedert 1991 als 270ste opvolger van de heilige Andreas aan het hoofd van de wereldwijd ruim 350 miljoen geloofsgenoten omvattende Grieks-orthodoxe kerk.

¹⁵⁸ De omvang van de Grieks-orthodoxe gemeenschap in Turkije wordt geschat op 3000 personen.

¹⁵⁹ Het Grieks-orthodoxe patriarchaat werd in het Verdrag van Lausanne uit 1923 genoemd als 'religieus instituut', maar de Turkse overheid weigert het patriarchaat rechtspersoonlijkheid toe te kennen. Dit betekent dat het patriarchaat volgens de Turkse wet geen onroerend goed kan bezitten.

¹⁶⁰ Reuters (3 maart 2009).

¹⁶¹ Reuters (3 maart 2009).

¹⁶² AFP/Reuters (3 maart 2009); Trouw (4 maart 2009)..

Ankara en Bursa. Er zijn in Turkije 24 synagogen: 19 in Istanbul, 4 in Izmir en 1 in Ankara. De synagogen krijgen, evenals andere niet-sunni gebedshuizen, geen financiële steun van de overheid. Er is een joodse school in Istanbul. Slechts 37% van de joodse kinderen gaat naar deze school; de meerderheid gaat naar Turkse scholen.

Hoewel er altijd wel sprake is geweest van latent anti-semitisme, hebben joden in Turkije over het algemeen weinig problemen ondervonden. Als dieptepunt werd de tegen Armeniërs, joden en Grieken gerichte pogrom van 6 en 7 september 1955 in Istanbul gezien. In 2003 ontplofte een bom bij twee synagogen in Istanbul, waarbij 20 doden en 300 gewonden vielen. Deze aanslag werd door Al Qaeda opgeëist.

De joodse gemeenschap in Turkije toonde zich bezorgd over anti-semitistische uitingen tijdens protesten en demonstraties in verband met de Israëliëse militaire campagne in de Gaza-strook eind december 2008/begin januari 2009.¹⁶³

3.3.4 Bewegingsvrijheid

Algemeen

De bewegingsvrijheid van Turkse burgers is gegarandeerd in de Turkse grondwet. Deze geldt voor zowel binnen- als buitenland. In principe krijgt iedereen die in- of uitreist op een buitenlands paspoort in Turkije iedere keer een stempel. Turkse staatsburgers die op een Turks paspoort in – of uitreizen krijgen niet iedere keer een stempel. Het kan, maar het hoeft niet. Een uitzondering op deze regel is de categorie Turkse mannen in de leeftijd tussen 18 en 40 jaar, zij krijgen in verband met de dienstplicht wel bij iedere in- of uitreis een stempel.

De bewegingsvrijheid kan worden beperkt in geval van een nationale noodsituatie¹⁶⁴ en bijvoorbeeld bij dienstplicht, gerechtelijk onderzoek of strafrechtelijke vervolging.

Grensovergangen

Tussen Turkije en het noorden van Irak (het Kurdish Regional Government (KRG) – gebied) zijn twee officiële grensovergangen. Er is een grensovergang bij Habur (Turkije) en Ibrahim Khalil (Noord-Irak – KRG gebied). Daarnaast is er een kleinere grensovergang in de provincie Hakkari, ten zuiden van Şemdinli (bijna op het punt waar Irak, Iran en Turkije aan elkaar grenzen). In dit gebied is sprake van een grote aanwezigheid van de Turkse krijgsmacht. De grensovergang is vaker gesloten dan open vanwege de voortdurende gevechten tussen de Turkse krijgsmacht en de PKK die in dat gebied plaatsvinden. Turkije lobbyt thans niet meer voor een

¹⁶³ 'Turkish Jews fearful of anti-Semitism after Gaza', Reuters (26 januari 2009).

¹⁶⁴ Zie bijvoorbeeld paragraaf 2.4.1 van dit algemeen ambtsbericht.

tweede grensovergang. De volledige capaciteit van de grensovergang bij Habur zou (ten aanzien van trucks) nu nog niet volledig zijn benut.

Vanwege de aanwezigheid van een groot aantal Turkse militairen in de provincies Hakkari en Şırnak die grenzen aan het KRG-gebied, is het niet gemakkelijk de grens tussen het KRG-gebied en Turkije over te steken. Het is echter bekend dat in dit gebied veel smokkel van mensen en allerlei waar plaatsvindt. Turkije is een transitland voor mensenhandel en –smokkel.

Wat betreft de toegang van Iraakezen tot Turkije geldt dat de meeste Iraakse Koerden door de Turkse douane aan de grens bij Habur worden geweigerd. In veel gevallen komen deze Iraakse Koerden Turkije illegaal binnen, worden volgens UNHCR door de Turkse politie of Jandarma gearresteerd en gedeporteerd naar het noorden van Irak. Iraakezen met een andere dan Koerdische achtergrond hebben een grotere kans tot Turkije te worden toegelaten. Bij UNHCR Turkije melden zich vaak Iraakse vrouwen, die zijn gevlucht in verband met de vrees voor eerwraak en gedwongen huwelijken/uithuwelijking.

Vluchten

Sinds 26 oktober 2008 vliegt Turkish Airlines drie keer per week, op maandag, donderdag en zaterdag, van Istanbul naar Bagdad. Op 19 november 2008 heeft Turkish Airlines aangekondigd wekelijks vijf keer van Istanbul naar Bagdad en vice versa te vliegen, nu ook op woensdag en vrijdag. De Turkse maatschappij Atlasjet vliegt op woensdag, vrijdag, zondag en maandag vice versa van Istanbul naar Erbil. Ook vliegt Atlasjet vier keer per week op maandag, woensdag, vrijdag en zondag van Istanbul naar Suleimaniya en retour op maandag, dinsdag, woensdag en zaterdag.

'Republikflucht'

'Republikflucht'¹⁶⁵ als zodanig is niet strafbaar gesteld in het Turkse Wetboek van strafrecht, en geldt ook niet als strafverzwarringsgrond (met uitzondering van de situatie rond de militaire dienstplicht). Er zijn geen aanwijzingen bekend waaruit zou blijken dat naar het buitenland uitgeweken PKK-strijders om deze reden zwaarder gestraft zouden worden voor (vermeende) terroristische activiteiten dan wanneer zij niet naar het buitenland zouden zijn uitgeweken. Er zijn geen aanwijzingen dat het enkele feit van verblijf in het buitenland, rechtmatig of onrechtmatig en om welke reden dan ook, tot strafverzwaring zou leiden. Wel

¹⁶⁵

Het ongeoorloofd vertrek of niet tijdig terugkeren naar het land van herkomst kan reden zijn om te worden vervolgd in dat land. Dit wordt omschreven als 'Republikflucht'. Vooral in de voormalige Oostbloklanden bestonden er strafmaatregelen vanwege een dergelijk ongeoorloofd vertrek of wegblijven. Vervolging uitsluitend vanwege 'Republikflucht' is in de Nederlandse rechtspraak onvoldoende om vluchtelingenschap aan te nemen, tenzij betrokkene bij terugkeer onevenredig zware bestraffing heeft te vrezen.

speelt ‘republiekvlucht’ een rol in de strafmaat bij desertie en in een aantal aan de dienstplicht gerelateerde regelingen.¹⁶⁶

3.3.5 Rechtsgang

Bij wet heeft een ieder recht op een eerlijk en openbaar proces. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht is opgenomen in de grondwet. In haar voortgangsrapport stelde de Commissie van de Europese Gemeenschappen echter dat bij bepaalde gelegenheden leden van de rechterlijke macht in het openbaar politieke uitspraken hebben gedaan, waardoor hun onafhankelijkheid en onpartijdigheid bij het nemen van toekomstige rechterlijke beslissingen in het geding zouden kunnen komen.¹⁶⁷ Blijkens een recent rapport van de liberale ‘think tank’ Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV) staan rechters en openbare aanklagers bloot aan druk van de zijde van gekozen functionarissen en het leger, waardoor hun onafhankelijkheid in het geding komt.¹⁶⁸

Het principe van ne-bis-in-idem wordt over het algemeen gerespecteerd.

In Turkije is het doorgaans zo dat iemand die na $\frac{3}{4}$ van zijn straf heeft uitgezeten en vervolgens voorwaardelijk wordt vrijgelaten, alsnog de resterende $\frac{1}{4}$ van de straf moet uitzitten indien hij/zij een nieuw misdrijf pleegt in de periode waarvoor deze straf oorspronkelijk was opgelegd.

In het Turkse straf(proces)recht is voorzien in een automatische beoordeling door de Hoge Raad (Yargitay) van ieder vonnis, waarin tenminste vijftien jaar gevangenisstraf wordt opgelegd (artikel 272 van het wetboek van Strafvordering (Turks: Ceza Muhakemesi Kanunu)).

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft in de verslagperiode Turkije veroordeeld voor schending van het recht op een eerlijk proces.¹⁶⁹

3.3.6 Arrestaties en detenties

In paragraaf 3.3.6 van de algemene ambtsberichten Turkije van 13 december 2005, 6 maart 2007 en 8 april 2008 is ingegaan op arrestaties en detenties in Turkije.

¹⁶⁶ Zie het algemeen ambtsbericht Turkije/dienstplicht van 17 juli 2002.

¹⁶⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report (COM (2008)674/SEC (2008)2699 final (Brussel (5 november 2008)).

¹⁶⁸ ‘Turkish judges lack independence, neutrality-report’, Reuters (12 mei 2009).

¹⁶⁹ AFP (20 januari 2009).

De situatie rond arrestaties en detenties lijkt zich in positieve zin te blijven ontwikkelen. Voorzover bekend zijn er minder klachten over het niet-inlichten van familieleden van arrestanten, de toegang tot een advocaat en de medische onderzoeken. In het algemeen worden verwanten van een arrestant binnen redelijke termijn op de hoogte gebracht van een arrestatie, in de praktijk meestal binnen 24 uur. Wel komt het voor dat verdachten uit onwetendheid dat gratis rechtshulp beschikbaar is via de advocatenkantoren niet vragen om een advocaat, of denken dat zij met die vraag impliciet hun schuld bekennen. Deze misverstanden worden door politie en Jandarma niet altijd weggenomen en in sommige gevallen zelfs versterkt. Om hierin verbetering te brengen bestaat onder andere de instructie aan politie en Jandarma om verdachten bij hun arrestatie hun rechten voor te lezen. Om mishandeling te voorkomen vindt standaard een medische check van arrestanten plaats. Voorzover bekend vindt deze check in de meeste gevallen ook plaats.

De Europese Commissie merkte in haar jaarlijkse voortgangsrapport op dat de mogelijkheid van toegang tot advocaten niet in het gehele land gelijk was en vaak afhangt van het soort misdrijf dat was begaan.¹⁷⁰ Zo hadden in stedelijke gebieden de meeste arrestanten onmiddellijk na hun arrestatie toegang tot een advocaat. Echter, op het platteland, met name in het zuidoosten, werden meer gevallen gemeld waarin arrestanten niet dezelfde mogelijkheid van toegang tot een advocaat hadden als in stedelijke gebieden.¹⁷¹

Centraal registratiesysteem (GBTS)

Personen die worden gezocht in verband met een misdrijf, worden geregistreerd in een centraal registratiesysteem, het GBTS (Genel Bilgi Toplama Sistemi). Nieuwe ontwikkelingen in een zaak worden standaard opgenomen in het GBTS. Sinds 2005 kan alleen een officier van Justitie deze gegevens invoeren. Tot 2005 konden ook politie en Jandarma dit doen. Zaken van voor 2005 staan nog steeds in het GBTS. De gegevens in het GBTS zijn relatief betrouwbaar, maar kunnen in voorkomende gevallen ook gedateerd zijn, bijvoorbeeld indien nieuwe gegevens niet tijdig zijn verwerkt. Verder kan het voorkomen dat verdachten van een misdrijf tijdelijk niet als gezocht staan vermeld in het GBTS. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als een verdachte na vernietiging van een vonnis in zijn zaak tijdelijk uit hechtenis wordt ontslagen in afwachting van een nieuwe rechtzaak.

Opsporing in verband met militaire zaken wordt opgenomen in het GBTS. De registers van de districtspolitie en de regionale kantoren van militaire zaken zijn in de regel betrouwbaarder voor militaire zaken.

¹⁷⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

¹⁷¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC(2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

Het GBTS is gekoppeld aan het informatiesysteem dat wordt gehanteerd voor paspoortcontroles. Voorzover bekend wordt elke passagier bij binnenkomst in Turkije via de luchthaven nagetrokken in het GBTS. Sinds 2000 worden in- en uitreizen geregistreerd door de Turkse autoriteiten. Voor 2000 was dit niet het geval.

Indien op eigen paspoort wordt gereisd, is het de Turkse autoriteiten niet bekend dat het om een uitgezette persoon handelt. Indien een persoon terugkeert op een laissez-passer of met een speciale uitzettingsvlucht, is het voor de Turkse autoriteiten wel duidelijk dat het gaat om een uitgezette persoon. Het is de Turkse autoriteiten in beide gevallen overigens niet bekend of het om een afgewezen asielzoeker gaat.

UYAP-systeem

Sinds enkele jaren worden er steeds meer rechtszaken opgenomen in het digitale UYAP-register. Dit register bevat alle relevante documenten van een strafzaak, zoals aanklacht, opsporingsbevel, vonnis. Het UYAP-systeem is nog in ontwikkeling, maar zou inmiddels grotendeels compleet zijn. In de toekomst zal het algemeen gebruikt gaan worden.

Situatie in de gevangenissen

In paragraaf 3.3.6 van de algemene ambtsberichten Turkije van 13 december 2005, 6 maart 2007 en 8 april 2008 is ingegaan op de situatie in gevangenissen. Hieronder volgt een geactualiseerd overzicht.

Kader

Het Turkse gevangeniswezen kampt met een slecht imago. Nadat er in 2000 grote rellen uitbraken in Turkse gevangenissen, als protest tegen de slechte omstandigheden, is het Turkse ministerie van Justitie een omvangrijk hervormingsprogramma gestart om gevangenissen te moderniseren. In de praktijk betekent dit dat er meer grote, moderne gevangenissen worden gebouwd en dat veel van de kleinere gevangenissen zullen worden gesloten.

Het European Committee for the Prevention of Torture (CPT) van de Raad van Europa (RvE) meldde in een rapport in 2006 dat er sinds 2000 de nodige vooruitgang is geboekt in het Turkse gevangeniswezen, maar dat misstanden nog voorkomen. Verdere verbetering van het gevangeniswezen blijft volgens het CPT van belang. Naast fysieke misstanden, zoals gevallen van mishandeling, zijn er ook psychologische misstanden, zoals druk op familieleden, eenzame opsluiting, censureren van externe communicatie, bijvoorbeeld door het lezen van brieven of het inperken van bezoekenregelingen. Ook zouden er gevallen bekend zijn, waarbij gevangenen met de dood werden bedreigd of aan nep-executies worden onderworpen.

Knelpunten

Alhoewel de fysieke infrastructuur in veel gevangenissen wordt verbeterd, blijven er problemen bestaan met gezondheids- en psychische zorg, onvoldoende recreatiemogelijkheden, reïntegratie en reclassering. Ngo's stellen dat ernstig zieke gevangenen vaak langdurig medische hulp wordt onthouden. Het krijgen van goed getraind medisch personeel is een probleem voor gevangenissen. Werken in het gevangeniswezen wordt over het algemeen als onaantrekkelijk beschouwd vanwege de hoge werkdruk en slechte omstandigheden. Reclasseringsbeleid staat nog in de kinderschoenen in Turkije. Momenteel wordt personeel getraind om recente wetgeving te kunnen uitvoeren.

Extern toezicht

Hoewel gevangenissen geregeld worden geïnspecteerd door instellingen uit het gevangeniswezen zelf (zogenaamde Penal Institutions) en door toezichthoudende organisaties van huizen van bewaring (Detention House Monitoring Boards), zijn deze instellingen niet onafhankelijk. Veel oud-rechters en oud-bewakers uit het gevangeniswezen hebben zitting in deze organen. Turkije heeft het 'Optional Protocol to the UN Convention against Torture' (OPCAT) wel getekend, maar nog niet bekrachtigd. Hierdoor is het nog steeds niet mogelijk dat onafhankelijke nationale organisaties een monitorende en inspecterende rol mogen spelen op het gevangeniswezen. Een onafhankelijk overzicht van de huidige toestand van het Turkse gevangeniswezen ontbreekt daardoor.

Jeugdgevangenissen en beleid

Omgaan met jeugdgevangenen is een onderdeel van het algemene trainingsprogramma voor nieuw gevangenispersoneel. Bij de nieuwe modelgevangenissen zijn bovendien aparte voorzieningen voor jeugdgevangenen opgezet. Nog niet alle gevangenissen hebben deze faciliteiten. Hierdoor komen jongeren in een aparte jeugdvoorziening terecht, die soms ver van hun familie ligt.

3.3.7 Mishandeling en foltering*Algemeen*

Ondanks het zero-tolerance beleid van de overheid vinden martelingen nog steeds plaats.¹⁷² Turkije werd in de verslagperiode door het EHRM veroordeeld vanwege mishandeling tijdens verhoor/detentie en gebruik van onnodig geweld.¹⁷³ Daarbij

¹⁷² AFP (25 juni 2008); zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken, mede namens de staatssecretaris voor Europese Zaken, op vragen van de leden Ormel en Çörüz (CDA) over martelingen in Turkije, van 2 september 2009, en het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van de leden Çörüz en Ormel (CDA) over het bericht dat martelen in Turkije weer toeneemt, van 6 november 2008.

¹⁷³ AFP (17 en 22 juli, 18 september 2008 en 13 januari 2009).

zij aangetekend dat, evenals in voorgaande jaren, de meeste van deze veroordelingen voortvloeiden uit rechtszaken die reeds voor 1999 zijn aangespannen.

De huidige situatie omtrent marteling/mishandeling is dat het aantal incidenten waarbij marteling/mishandeling op politiebureaus wordt gerapporteerd, in de verslagperiode een dalende lijn zou vertonen.¹⁷⁴ Echter, het aantal beroepen op daartoe gespecialiseerde ngo's met betrekking tot gevallen van marteling en/of mishandeling in het bijzonder buiten officiële detentiecentra, nam toe.¹⁷⁵ De Europese Commissie uitte zijn bezorgdheid hierover in het jaarlijkse voortgangsrapport.¹⁷⁶

Volgens de Turkse ngo Human Rights Association (IHD) zijn er de afgelopen negen maanden 26 mensen in de gevangenis gestorven. De oorzaken variëren van slechte medische zorg tot overlijden onder verdachte omstandigheden. Zo bood naar aanleiding van de dood tijdens politie-detentie in Istanbul van Engin Ceber de minister van Justitie excuses aan de familie aan voor de dood van de arrestant.¹⁷⁷ Ceber werd samen met drie vrienden gearresteerd toen hij eind september 2008 in Istanbul deelnam aan een demonstratie tegen eerder politiegeweld tegen de verkopers van een links tijdschrift. Agenten zouden al in het politiebureau zijn begonnen met mishandeling. In de gevangenis werd dit voortgezet. Op 7 oktober 2008 werd Ceber met een bloeding in de hersenen opgenomen in het ziekenhuis, waar hij aan zijn verwondingen overleed. Inmiddels zijn negentien politiefunctionarissen die mogelijk bij de zaak betrokken zijn, op non-actief gesteld. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft twee inspecteurs aangesteld, een van de politie en een van het ministerie, die op basis van het onderzoek een rapport zullen opstellen, dat zal worden voorgelegd aan de minister. Het Turkse parlement heeft een eigen parlementaire onderzoekscommissie gevormd en zal ook met een eigen rapport komen. Inmiddels is voor de rechtbank in Istanbul het proces begonnen tegen zestig functionarissen die verdacht worden van betrokkenheid bij de dood van Ceber.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

¹⁷⁵ Ibidem; zie ook 'Closing ranks against accountability – Barriers to tackling police violence in Turkey', Human Rights Watch (5 december 2008)..

¹⁷⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

¹⁷⁷ Amnesty International (20 oktober 2008).

¹⁷⁸ AFP/ANP/BBC News/Reuters (14 oktober en 3 november 2008 en 21 januari 2009); 'Turkey: Justice for victim tortured to death in custody', Amnesty International (15 januari 2009).

Aantal gevallen van mishandeling

Vanwege het ontbreken van gegevens is het moeilijk inzicht te krijgen in het aantal gevallen van marteling. Onafhankelijke en betrouwbare cijfers zijn niet beschikbaar. Elke niet-gouvernementele organisatie (ngo) die zich met marteling bezig houdt, hanteert een eigen systeem. De een doet dit op basis van meldingen en gegevens uit de media, een ander, zoals een ngo die slachtoffers van martelingen medisch bijstaat, op basis van het aantal patiënten dat zich meldt. Registratie hangt ook samen met de locatie waar de ngo's of hun vestigingen zich bevinden. Een ander punt dat voor onduidelijkheid zorgt is de definitie die voor marteling wordt gehanteerd.

Alhoewel de meningen van de ngo's over de vraag of er wel of niet sprake is van een toename van het aantal martelingen uiteenlopen, is men het er over het algemeen wel over eens dat de algemene mensenrechtensituatie is verslechterd. Volgens Amnesty International is er een duidelijk verband tussen de verslechtering van de mensenrechtensituatie en de gewelddadigheden van de PKK. De politie heeft in het kader van de strijd tegen het terrorisme via de in juni 2007 geamendeerde politiewet ruimere bevoegdheden gekregen, zoals de bevoegdheid om mensen zonder aanleiding aan te houden en te fouilleren. Als gevolg van de voortdurende aanslagen en de noodzaak krachtdadig op te treden, voelt de politie zich in toenemende mate gemachtigd deze bevoegdheden ook te gebruiken. Er is dan ook met enige regelmaat sprake van buitensporig politiegeweld. Ngo's stellen dat de Politiewet de politie het gevoel geeft onaantastbaar te zijn.

Plaats en aard van mishandeling

Ngo's constateren dat de plaats waar martelingen plaatsvinden, verandert. Sinds 2003 zouden steeds meer mishandelingen buiten het politiebureau plaats vinden, bij voorkeur ergens in een veld of een garage. Na afloop wordt het slachtoffer achtergelaten ofwel meegenomen naar het politiebureau met de verklaring dat betrokkene zich tegen detentie heeft verzet en de verwondingen hierdoor zijn opgelopen.

Volgens een rapport van de Council of Europe's Committee for the Prevention of Torture worden met name martel-methoden toegepast die geen fysieke sporen nalaten. Als voorbeelden worden genoemd: onthouden van slaap en voedsel, blootstellen aan kou, bedreiging, nep-executies, isolatie.

Straffeloosheid

Voornaamste reden waarom martelingen nog steeds plaats kunnen vinden, is dat de daders niet worden aangepakt en er ook geen cultuur aanwezig is om disciplinaire maatregelen te nemen.¹⁷⁹ Er vinden veel projecten en activiteiten plaats om verbetering in de mensenrechtensituatie te brengen. UNHCR geeft in het

¹⁷⁹

Zie ook 'Closing ranks against accountability – Barriers to tackling police violence in Turkey', Human Rights Watch (5 december 2008).

kader van een project mensenrechtentrainingen aan politie- en Jandarma-functionarissen. De Raad van Europa en de Europese Commissie voeren activiteiten uit om de kennis en aandacht voor mensenrechten bij politie en justitie te verbeteren. Het Comité voor de Preventie van Marteling (CPT) van de Raad van Europa voert onafhankelijke waarneming uit in gevangenissen. Een belangrijk instrument, te weten het Optionele Protocol bij het VN Verdrag tegen Marteling (OPCAT), is echter nog steeds niet door Turkije bekrachtigd.

Europees Hof van de Rechten van de Mens

Het Europees Hof van de Rechten van de Mens heeft op 17 maart 2009 Turkije veroordeeld wegens geestelijk en lichamelijk misbruik van een tweetal vrouwen. Beide vrouwen, toen 16 en 19 jaar oud, werden in maart 1999 tijdens een politie-operatie tegen de PKK in de stad Iskenderun in het zuiden van Turkije opgepakt op verdenking van betrokkenheid bij de PKK. In datzelfde jaar werden zij tot 12 en 18 jaar gevangenisstraf veroordeeld vanwege betrokkenheid bij een illegale organisatie en het gooien van Molotov cocktails. Tijdens het politie-onderzoek zouden sodomie en maagdelijkheidsonderzoek op hen zijn uitgevoerd. Beide vrouwen kregen elk totaal 25.000 euro schadevergoeding toegekend.¹⁸⁰

3.3.8 Verdwijningen

Er is geen betrouwbare informatie beschikbaar over verdwijningen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft een Bureau voor Onderzoek naar Vermiste Personen. Dit bureau is vierentwintig uur per dag open.

3.3.9 Buitengerechtelijke executies

Veiligheidstroepen hebben in het verleden vermoedelijk buitengerechtelijke executies uitgevoerd; zo zouden politie, Jandarma en militairen met name in het zuiden en zuidoosten personen hebben omgebracht die ogenschijnlijk waarschuwingsschoten hebben genegeerd.¹⁸¹ De meeste van dergelijke onwettige executies door veiligheidstroepen zijn door rechtbanken onderzocht. Het aantal arrestaties en strafvervolgingen in dergelijke zaken bleef echter laag vergeleken met het aantal incidenten. Tot veroordelingen kwam het echter zelden.

Onderzoek naar verdwenen Koerden - opgravingen

Volgens aanhoudende berichtgeving met name in de pers zouden in het zuidoosten van Turkije diverse personen die in de jaren negentig op het hoogtepunt van de

¹⁸⁰

AFP/Reuters (17 maart 2009).

¹⁸¹

US Department of State, Country Reports on Human Rights Practices – Turkey – 2008 (Washington, 25 februari 2009).

gevechten tussen Koerden en veiligheidstroepen als vermist zijn opgegeven¹⁸², zijn geëxecuteerd. De lichamen zouden vervolgens zijn geworpen in putten gevuld met zuur of zijn begraven langs de kant van de weg. Zo zijn in de afgelopen tien jaar in de provincie Sirnak aan de grens met Syrië en Irak de stoffelijke resten van een viertal personen opgegraven die als vermist vermeld stonden. De laatste stoffelijke resten begraven langs de kant van een weg werden in 2005 gevonden.¹⁸³

In het kader van een recent gerechtelijk vooronderzoek, aangespannen door familieleden naar eventuele moord op Koerden door veiligheidstroepen, werden in maart 2009 bij opgravingen die op last van de officier van Justitie in de buurt van de stad Silopi in de provincie Sirnak plaatsvonden, stukjes bot, weefsel, haar, een handschoen en een baret aangetroffen. Korte tijd later vonden de onderzoekers ook nog een stuk schedel, verbrande kleding en beenderen. Deze zijn voor verder onderzoek naar het gerechtelijk laboratorium in Istanbul gestuurd.¹⁸⁴ Nieuwe opgravingen zijn op last van een officier van Justitie in Diyarbakir op 2 april 2009 begonnen bij het gehucht Karacali. Inmiddels is een aantal personen in verband met de vondsten aangehouden.

Ook wordt nog onderzocht wat de mogelijke rol van de Turkse Hizbollah, een radicale islamitische groepering die door de Turkse overheid werd bewapend ter bestrijding van de PKK, is geweest. Het gebied waar de vondsten werden gedaan, werd in de jaren negentig van de vorige eeuw gebruikt als oefenterrein voor deze groepering.

3.3.10 Doodstraf

Turkije heeft de doodstraf afgeschaft.

3.4 Positie van specifieke groepen

3.4.1 Koerden

Algemeen

Door het geweld in het zuidoosten van het land, bomaanslagen waarbij slachtoffers vielen of dreigingen daartoe in de rest van het land, leek de opstelling van de overheid ten aanzien van de Koerdische bevolkingsgroep in de verslagperiode onder druk te komen. Hoewel er enige vooruitgang was geboekt

¹⁸² Volgens mensenrechtenorganisaties zouden tussen de 1300 en 1500 personen, hoofdzakelijk Koerden, verdwenen zijn na opgepakt te zijn door Turkse veiligheidseenheden in de loop van de jaren negentig van de vorige eeuw.

¹⁸³ 'Des fosses communes découvertes en Turquie', Le Figaro (20 maart 2009).

¹⁸⁴ AFP (11, 13 en 20 maart 2009); Reuters (14 en 23 maart 2009).

met betrekking tot meer culturele vrijheden (Koerdische taallessen, (lokale) radio- en televisieuitzendingen in het Koerdisch, vrijheid om Koerdisch te spreken op straat) voor de Koerdische bevolking, bleek implementatie van die maatregelen traag en gepaard te gaan met bureaucratische obstakels, al dan niet om politieke redenen.¹⁸⁵

Newroz

Tijdens de viering van het Koerdisch nieuwjaar (Newroz) in maart 2008 ontstonden in verschillende steden pro-PKK demonstraties. De spanningen waren vooral groot in de oostelijke stad Van, waar de oproerpolitie traangas en waterkanonnen inzette om ongeveer 10.000 mensen uiteen te jagen. In totaal raakten op 22 maart 2008 tijdens gewelddadige Koerdische protesten in het zuidoosten van Turkije meer dan honderd demonstranten en tien agenten gewond. De politie trad in diverse steden hard op en arresteerde meer dan 160 demonstranten. Bij verdere demonstraties in de stad Yuksekova in de provincie Hakkari en in de provincie Van kwamen twee mannen om het leven door politiekogels.¹⁸⁶

De viering van het Newroz op 21 en 22 maart 2009 is over het algemeen rustig verlopen, nadat hiertoe vanuit Koerdische gelederen was opgeroepen. Hoewel Koerden in de stad Diyarbakir met foto's van PKK-leider Öcalan rondliepen, greep de politie daarbij niet in.¹⁸⁷

Gebruik van het Koerdisch

De taalkwestie vormt een wezenlijk onderdeel van de discussie over Koerdische identiteit en culturele rechten. Artikel 3 van de Turkse grondwet noemt het Turks als 'taal van de staat'. De grondwet verbiedt gebruik van minderheidstalen voor persoons- of plaatsnamen niet, maar lagere wetgeving maakte gebruik daarvan in de praktijk onmogelijk. Koerdische plaatsnamen zijn stelselmatig omgedoopt in het Turks. Het gebruik van de Koerdische letters Q, W en X voor plaats- en eigennamen is nog steeds verboden, maar thans wel onderwerp van politieke discussie. Ook gebruik van deze letters op bijvoorbeeld spandoeken tijdens demonstraties kan leiden tot vervolging, evenals het aangeven van de namen van nieuw geboren kinderen, waarin bovengenoemde letters voorkomen.

Ook in publieke dienstverlening is het gebruik van minderheidstalen verboden, waardoor bijvoorbeeld de toegang van laag opgeleide, louter Koerdisch sprekende vrouwen tot de medische zorg moeilijk is. Ook bij rechtszaken leidt dit regelmatig

¹⁸⁵ 'Diyarbakir zakt weg in spiraal van ellende', NRC Handelsblad (27 oktober 2008).

¹⁸⁶ AFP/ANP/Reuters (22 en 23 maart 2008); International Herald Tribune (24 maart 2008); zie ook 'Closing ranks against accountability – Barriers to tackling police violence in Turkey', Human Rights Watch (5 december 2008)..

¹⁸⁷ 'Alleen de Turkse staat mag ons bevrijden', NRC Handelsblad (24 maart 2009).

tot problemen en wordt – bij afwezigheid van professionele tolken – vaak provisorische getolkt om Koerden te kunnen horen. In de strategie voor hervorming van de rechterlijke macht wordt dit probleem overigens erkend en is het voornemen opgenomen om tolken Turks-Koerdisch aan te stellen bij sommige rechtbanken. Koerdische gevangenen mogen niet in het Koerdisch communiceren met hun familie.

Op 24 februari 2009 heeft de Turkse staatstelevisie een live-uitzending vanuit het parlement afgebroken toen Ahmet Türk, leider van de DTP, in het Koerdisch de volksvertegenwoordiging toesprak. Türk begon zijn toespraak in het Turks, maar schakelde na enkele minuten over op het Koerdisch.¹⁸⁸ Volgens de Turkse wet dient in het parlement en andere officiële gelegenheden de Turkse taal te worden gesproken. De vicevoorzitter van de regerende AKP noemde het gebruik van de Koerdische taal door een Turk een provocatie. Het Openbaar Ministerie in Ankara vond een gerechtelijk vooronderzoek echter niet nodig.¹⁸⁹

Publicaties in het Koerdisch¹⁹⁰

In de verslagperiode vond de verspreiding van nieuws in het Koerdisch, bijvoorbeeld via kranten, in het algemeen ongehinderd plaats. Er was een behoorlijk aantal (lokale) kranten dat stukken in het Koerdisch (zowel Kirmanci als Zaza talen) publiceerde, zonder daarbij problemen te ondervinden. Naar verluidt heeft het Directoraat voor Religieuze Zaken (Diyamet) besloten een officiële vertaling in het Koerdisch van de koran uit te brengen.¹⁹¹

Radio - en televisie-uitzendingen in het Koerdisch

¹⁸⁸ ‘Om te laten zien dat er geen reden is om bang te zijn voor het gebruik van andere talen en om de broederschap tussen de talen te benadrukken, laat me verder gaan in het Koerdisch’, zei Türk in het Turks. Wat hij verder zei, is niet duidelijk, omdat toen de uitzending werd afgebroken.

¹⁸⁹ AFP/ANP/Reuters (24 februari 2009); Volkskrant (25 februari 2009); BBC News (25 februari 2009); De Twentsche Courant Tubantia/ Het Parool (25 februari 2009).

¹⁹⁰ ‘De Indo-Europese Koerdische taal is geen familie van het Turks, maar heeft wel veel Turkse woorden overgenomen. De verspreiding van Koerden over verschillende staten heeft verhinderd dat er een soort ‘algemeen beschaafd Koerdisch’ is ontstaan. Koerden bedienen zich niet van één en hetzelfde alfabet. Bijna alle Koerden in Turkije, Syrië en de voormalige Sovjetrepublieken spreken Koerdisch, dat ‘kurmandji’ heeft. Zuidelijker spreken de Koerden een andere versie van de taal. Die wordt in Turkije in het Latijnse schrift geschreven, in het Midden-Oosten en Iran in het Arabische schrift, en in de ex-Sovjetunie in het cyrillische schrift. (ANP/Reuters (30 mei 2008)).

¹⁹¹ Verschillende versies van al bestaande Koerdische koranvertalingen zullen worden bestudeerd en verwerkt tot een koran die voor Turkse Koerden bruikbaar is. De koran werd al in de jaren twintig van de vorige eeuw op initiatief van Atatürk in het Turks vertaald. Hij negeerde daarmee de geestelijkheid die protesteerde, omdat volgens hen het letterlijke woord van God niet mag worden veranderd, laat staan vertaald. Alleen een koran geschreven in het oorspronkelijke, oude Arabische schrift is een authentieke koran. (Reuters (18 maart 2009); ANP (19 maart 2009))

Op 1 januari 2009 is op de Turkse staatstelevisie officieel het ‘Koerdische’ kanaal TRT 6 (SES) gelanceerd, dat 24 uur per dag gaat uitzenden, voornamelijk in het Koerdische dialect Kurmanci (gesproken door 90% van de Turkse Koerden).¹⁹² TRT 6 gaat later ook uitzenden in de andere Koerdische dialecten Zazaki en Sorani. Particuliere televisiestations mogen dit nog niet.

Hoewel het Turkse medialandschap een groot aantal private stations kent, is er geen nationale private zender die in een minderheidstaal uitzendt. Wel zijn er drie regionale private zenders die sinds maart 2006 in het Koerdisch mogen uitzenden (Söz TV en Gün TV in de stad Diyarbakir en Medya FM Radio uit de stad Uria). Verder kreeg de nieuwe lokale radiozender Muş FM toestemming in de Koerdische taal uitzendingen te verzorgen.¹⁹³ Een groot deel van de Koerdische kijkers kijkt echter naar buitenlandse Koerdische stations, die voornamelijk uitzenden vanuit Noord-Irak en Iran of naar het in Denemarken gevestigde (en omstreden) Roj-TV. Afgewacht moet worden in hoeverre TRT voldoende interessant zal zijn om de concurrentie met deze buitenlandse kanalen aan te kunnen.

DEHAP-leden en –sympathisanten, en hun verwanten

Sinds de oprichting van de Democratic Society Party (DTP) in augustus 2005 is het ledenbestand van de Democratische Volkspartij (DEHAP) vrijwel volledig overgegaan naar de DTP. De Turkse staat en overheid beschouwt de DTP als (identieke) voortzetting van DEHAP, op vergelijkbare wijze als zij eerder tegen de overgang van HADEP naar DEHAP aankeek.

De situatie van DTP-leden en –sympathisanten verschilt niet van die van (voormalige) DEHAP-leden en –sympathisanten, in de zin dat enkel lidmaatschap of sympathie niet of nauwelijks een grondslag lijkt te vormen voor rechtsvervolging of anderszins verhoogde aandacht van de autoriteiten.

Dit is anders wanneer men een prominente functie bekleedt binnen de partij, of een openbaar ambt zoals bij voorbeeld burgemeester. In dat geval kan men sneller op verhoogde aandacht van de autoriteiten rekenen. Deze neemt in veel gevallen de vorm aan van rechtszaken of juridische (voor-)onderzoeken.

Inmiddels zijn aan prominente DTP-leden boetes en gevangenisstraffen opgelegd, omdat zij zich aan strafbare feiten zouden hebben schuldig gemaakt.¹⁹⁴

Er zijn geen nieuwe ontwikkelingen geweest met betrekking tot de rechtszaak tot een verbod van de DTP, die bij het Constitutioneel Hof voorligt.

¹⁹² ‘Turkey: Erdogan activism aims at electoral gains’, Oxford Analytica (6 januari 2009); ‘Turkey’s Kurdish TV channel opens to mixed reviews’, Reuters (2 januari 2009); AFP (21 december 2008).

¹⁹³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, (COM (2008) 674/SEC (2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008).

¹⁹⁴ Zie ook paragraaf 2.3.1 van dit algemeen ambtsbericht.

3.4.2 Leden van de PKK, militante linkse of radicaal-islamitische groeperingen

De PKK wordt door de Turkse overheid op basis van de anti-terrorismewet als een terroristische organisatie beschouwd.¹⁹⁵ Binnen het kader van deze wet stellen de Turkse autoriteiten alles in het werk om de PKK en zijn leden definitief uit te schakelen. Dit houdt in dat leden van de PKK als terroristen worden behandeld. Terroristen worden gedetineerd in zwaar beveiligde gevangenissen (high security prisons) met het daarbij behorende detentieregime. Over de precieze aanpak bij arrestatie van PKK-leden is geen informatie beschikbaar.

Het Turkse wetboek van Strafrecht/Strafvordering bepaalt dat strafbaarheid strict persoonlijk is. Er zijn geen aanwijzingen dat het enkele feit van familieverband met een lid van c.q. veroordeelde wegens activiteiten voor de PKK, leidt tot vervolging door de autoriteiten. Er zijn talrijke voorbeelden van personen die daarvan geen enkele hinder ondervinden, terwijl een (naast) familielid een gevangenisstraf uitzit wegens (vermeend) lidmaatschap van de PKK. Er zouden wel voorbeelden voorkomen van discriminatie, maar in hoeverre deze een patroon vormen, valt moeilijk vast te stellen. Het Turkse wetboek van Strafrecht/Strafvordering bepaalt dat strafbaarheid strict persoonlijk is.

3.4.3 Vrouwen

Algemeen

Op het gebied van handelingsbekwaamheid, aanvragen van documenten, sociale positie, deelname aan politieke activiteiten, bijzondere gedrags- en kledingscodes, aangifte doen en bescherming vinden tegen seksueel geweld en opvangmogelijkheden hebben zich in de verslagperiode geen nieuwe ontwikkelingen voorgedaan.

Deelname van vrouwen op de arbeidsmarkt blijft over het algemeen laag¹⁹⁶, hoewel sommige vrouwen soms hoge posities kunnen bekleden. Beperkt is ook de participatie van vrouwen bij verkiezingen. Hoewel in februari 2009 een parlementaire 'Gender Equality Commission' is opgericht, blijft 'gender equality' ook volgens de Europese Commissie in haar voortgangsrapport een grote uitdaging in Turkije.¹⁹⁷ Na de laatste herschikking in april 2009 kent de huidige regering twee vrouwelijke ministers; het parlement telt thans 50 vrouwelijke leden op een totaal van 550 zetels.

¹⁹⁵ Ook de EU, de NAVO en de VN hebben de PKK als terroristische organisatie erkend.

¹⁹⁶ 24,8 % in 2007 (Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report (COM (2008)674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

¹⁹⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, (COM (2008)674/SEC (2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008),

De toegang van meisjes en vrouwen tot onderwijs in Turkije is de laagste onder de EU lidstaten en de OESO landen.¹⁹⁸ Volgens de Europese Commissie dienen de goede resultaten bij het wegwerken van de verschillen tussen jongens en meisjes in het lagere en voortgezette onderwijs te worden volgehouden en versterkt. Dit geldt met name bij maatregelen die zekerstellen dat meisjes naar school blijven komen en bij het tijdig signaleren van voortijdige schoolverlaters.¹⁹⁹ Voor meisjes geldt dat er nog een behoorlijk aantal meisjes is dat niet naar school gaat.

Een ander voortdurend probleem betreft niet-geregistreerde meisjes. Bij geboorte worden met name op het platteland sommige meisjes nog steeds niet geregistreerd, met als gevolg dat ze administratief niet bestaan en geen rechten hebben.

'Half en heel' scheiden

In de artikelen 170, 171 en 172 van het Turkse Burgerlijk wetboek staan bepalingen ter zake van schijnhuwelijken of 'half en heel' scheiden in Turkije. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen scheiden en uit elkaar gaan ('separation'). De rechter doet uitspraak over de vaststelling van een scheiding of het uit elkaar gaan. In onderstaande voetnoot volgt een werkvertaling van de desbetreffende artikelen.²⁰⁰

Geweld tegen vrouwen; opvangmogelijkheden

Wat betreft (de aangifte van) geweld tegen vrouwen en opvangmaatregelen zijn er geen opzienbarende ontwikkelingen in de verslagperiode.²⁰¹ In haar voortgangsrapport stelde de Europese Commissie dat huiselijk geweld tegen

¹⁹⁸ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report (COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ **I. Divorce and separation**

Article 170.

If the reason for a divorce is proven, then the judge is to decide either for a divorce or separation. If the case is only about a separation, then no decision can be made for a divorce. If the case is about a divorce, then a decision for a separation can only be made in the event that there is a possibility for reestablishing the mutual life.

II. Period of separation

Article 171.

Decision for separation can be made for the time period starting from one year up to three years. This time period starts when the decision for separation is definite.

III. Ending of the period of separation

Article 172.

When the time period ends the status of separation is also automatically finalized. If the mutual life is not reestablished, then each of the married couple can file a divorce case. While the results of a divorce is formulated, incidents proved in the first trial and other issues emerged during the period of separation are also taken into consideration.

²⁰¹ Zie ook, laatstelijk, paragraaf 3.4.3 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

vrouwen een algemeen verschijnsel is; eremoorden, vroege en gedwongen huwelijken blijven voorkomen.²⁰² Volgens een op 12 februari 2009 gepubliceerd onderzoek van het Directoraat Generaal voor de Positie van de Vrouw (KSGM), een overheidsdienst die zich bezig houdt met het verbeteren van de rechten van vrouwen, blijft huiselijk geweld een groot probleem in Turkije. Ook eremoorden blijven een hardnekkig probleem.²⁰³ Eenduidige jurisprudentie ontbreekt. Sommige rechters, met name op het platteland, erkennen nog steeds verzachtende omstandigheden, met als gevolg lichtere vonnissen.

Er is nog steeds sprake van een tekort aan opvangmogelijkheden voor vrouwen. De in 2004 aangenomen wet op de Gemeenten vereiste dat in alle gemeentes met meer dan 50.000 inwoners er tenminste een opvangmogelijkheid moet zijn. In veel gemeentes is dat niet het geval, of onvoldoende.²⁰⁴ Er zijn in totaal 33 opvanghuizen, waarvan 17 worden beheerd door ngo's. De capaciteit van deze opvanghuizen is echter niet altijd toereikend, terwijl het personeel niet altijd voldoende gekwalificeerd is. Vluchtelingen en prostituees (vaak buitenlandse slachtoffers van mensenhandel) mogen geen gebruik maken van de opvanghuizen. Overigens blijft het voor veel vrouwen moeilijk om toevlucht te zoeken tot deze opvanghuizen, omdat ze niet van het bestaan daarvan afweten of geen mogelijkheid zien om te ontsnappen aan de vaak kleine en gesloten familie- of dorpsgemeenschappen. Veel vrouwen doen geen aangifte van mishandeling uit vrees voor repercussies.

3.4.4 Minderjarigen²⁰⁵

Met betrekking tot deze groep hebben zich in de verslagperiode voorzover bekend geen noemenswaardige ontwikkelingen voorgedaan. Opvang van alleenstaande minderjarigen vindt in het merendeel van de gevallen nog steeds in familiekring plaats. Daarnaast bestaan er opvanghuizen waar minderjarigen terecht kunnen. Dit zijn momenteel nog kleine huizen waar de kinderen naar leeftijd bij elkaar worden geplaatst. Deze opvangmogelijkheden van de (centrale) overheid zijn minimaal en beperkt tot de grote steden in het westen van het land. De instantie verantwoordelijk voor het welzijn van kinderen (Social Services and Child Protection Agency) (SHCEK) zou werken aan een systeem voor grote opvanghuizen. Er is een groeiend aantal ngo's dat zich richt op opvang

²⁰² Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC(2008)2699 final (Brussel, 5 november 2008).

²⁰³ AFP/ANP (12 februari 2009).

²⁰⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

²⁰⁵ Zie ook, laatstelijk, paragraaf 3.4.4 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

en begeleiding van specifieke zwakkere groepen minderjarigen (al dan niet alleenstaand).

Op grond van de Anti-Terrorismewet kunnen minderjarigen tussen de 15 en 18 jaar veroordeeld worden als volwassenen, als zij zich naar het oordeel van de Turkse rechter schuldig maken aan terroristische activiteiten.²⁰⁶

3.4.5 Homoseksuelen, travestieten en transseksuelen²⁰⁷

Van strafbaarstelling van homoseksuele handelingen, strafvervolgning of een actief vervolgingsbeleid om de enkele reden van homoseksuele geaardheid is in Turkije geen sprake. Met betrekking tot de vraag of het bekend zijn van een (toegeschreven) homoseksuele geaardheid van een persoon in de praktijk kan leiden tot onevenredige of discriminatoire bestraffing of tenuitvoerlegging van een straf die wordt opgelegd bij (strafrechtelijke) vervolging wegens een algemeen delict, is geen nadere informatie bekend.

In de Turkse samenleving wordt homoseksualiteit in het algemeen nog weinig sociaal geaccepteerd.²⁰⁸ Hoewel homoseksualiteit niet strafbaar is, klagen homoseksuelen over toenemende intolerantie. Daarbij zou de wet onvoldoende bescherming bieden. Tussen november 2008 en mei 2009 werden volgens de Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) organisatie KAOS in Turkije zes travestieten en vijf homoseksuelen vermoord. Er zou beter toezicht moeten komen op de uitvoering van wetten, om bijvoorbeeld discriminatie tegen te gaan. Ook in het rapport van Human Rights Watch van mei 2008 (getiteld 'We need a law for liberation: Gender, Sexuality and Human Rights in a Changing Turkey') wordt melding gedaan van treiterijen en gewelddadigheden, en wordt aangedrongen op het aanpassen van de regelgeving en het beleid ten aanzien van de bescherming van de LGBT gemeenschap. Zo zou seksuele oriëntatie opgenomen moeten worden in artikel 10 van de grondwet ('All individuals are equal without any discrimination before the law, irrespective of language, race, colour, sex, political opinion, philosophical belief, religion and sect, or any such considerations'). Landelijke LGBT organisaties hebben hier op aangedrongen, tot nog toe zonder succes.

Een rapport van KAOS over de positie van homoseksuelen en andere seksuele minderheden in 2008 schetste gevallen waarin sommige psychiaters nog altijd medicijnen voorschrijven aan homoseksuelen om ze zo van hun 'ziekte' te

²⁰⁶ Zie ook paragraaf 2.3.1. van dit algemeen ambtsbericht.

²⁰⁷ Zie ook, laatstelijk, paragraaf 3.4.5 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007.

²⁰⁸ Daarbij draagt de verheerlijking door de overheid van het gezin (volgens premier Erdoğan moet iedere Turkse vrouw tenminste drie kinderen krijgen) niet bij aan een acceptatie van andere samenlevingsvormen.

‘genezen’. Ook politiegeweld tegen homoseksuelen is geen zeldzaamheid. Het rapport rept behalve over de ‘behandeling’ door psychiaters en politiegeweld ook over geweld tegen homoseksuelen in gevangenissen, over eerwraak tegen homoseksuelen en over bijvoorbeeld problemen met het vinden van een huis voor homoseksuele stellen. homoseksuelen hoeven op grond van hun geaardheid niet in militaire dienst, maar moeten hun geaardheid nog altijd bewijzen met bijvoorbeeld foto’s. In het rapport worden ook gevallen beschreven, waarin lesbische moeders geen voogdij over hun kinderen konden krijgen.²⁰⁹

De homobeweging in Turkije breidt zich wel langzaam maar zeker uit; er komen steeds meer homo-organisaties bij (de eerste officieel erkende homostudentenclub werd in 2007 opgericht). De band met andere homo-organisaties (lokaal/internationaal) wordt versterkt. Bij de Turkse LGBT organisaties is sprake van een groeiend zelfbewustzijn. Deze organisaties treden steeds openlijker naar buiten. Ondanks dit groter zelfbewustzijn bij LGBT organisaties is de LGBT gemeenschap - op individuele basis - nog steeds liever niet zichtbaar.

Travestieten en transseksuelen ondervinden nog steeds grote sociale problemen in het dagelijkse leven en krijgen nog steeds boetes opgelegd op grond van artikel 225 Wetboek van Strafrecht (onzedelijk gedrag in het openbaar). Er is sprake van een toename van mishandeling en vervolging van travestieten en transseksuelen.²¹⁰ Begin 2007 eiste de gouverneur van Istanbul opheffing van de (Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender-LGBT) organisatie Lambda Istanbul. De naam en doelstellingen van de organisatie zouden in strijd zijn met de wet en de moraliteit.²¹¹ De uiteindelijke beslissing van het Hof van Beroep was echter dat Lambda Istanbul open mocht blijven.

Lambda Istanbul zet zich sinds de oprichting in 1993 in voor de LGBT-gemeenschap in Turkije en heeft een eigen telefoonhulplijn. Via culturele, educatieve en politieke acties probeert Lambda Istanbul meer aandacht voor de positie van homoseksuelen in Turkije te krijgen.

Zusterorganisatie Kaos GL in Ankara kreeg in 2005 met eenzelfde beschuldiging te maken van de gouverneur van Ankara. Het verzoek tot sluiting van de organisatie werd toen echter door de rechter afgewezen.

²⁰⁹ ANP (11 februari 2009).

²¹⁰ ‘We need a law for liberation’ Gender, sexuality, and human rights in a changing Turkey’, Human Rights Watch (Istanbul/ Brussel, mei 2008).

²¹¹ ‘No association may be founded for purposes against law and morality.’ (artikel 56 Turks BW) en ‘the family is the foundation of the Turkish society....’ en ‘the state shall take the necessary measures and establish the necessary organisation to ensure the peace and welfare of the family.’ (artikel 41 Turkse Grondwet). Artikel 54 van de Turkse wet op de organisaties biedt de mogelijkheid tot opschorting van de werkzaamheden van organisaties op grond van onder andere ‘public morality’.

3.4.6 Dienstplichtigen

Het beeld ten aanzien van de vervulling van de dienstplicht en de inzet van dienstplichtigen²¹² is in de verslagperiode niet gewijzigd ten opzichte van eerdere periodes.

De dienstplichtige leeftijd begint in het jaar waarop men het 20^e levensjaar in gaat. Aangezien men in Turkije de levensjaren anders telt, betekent dit in deze formulering dat de dienstplichtige leeftijd begint op 1 januari van het jaar dat men 19 jaar wordt. In de praktijk kan het voorkomen dat iemand zijn oproep voor de militaire dienst later dan officieel zou moeten, ontvangt. Bijvoorbeeld als de gegevens onjuist in het automatische oproepsysteem staan, waardoor een oproep of te laat of te vroeg word ontvangen. Het kan ook voorkomen dat een verzoek om uitstel van het vervullen van de militaire dienstplicht, bijvoorbeeld in verband met het volgen van een studie, niet in dit systeem is opgenomen, waardoor een oproep toch – automatisch – wordt verstuurd.

De Turkse wet kent (nog) niet de mogelijkheid van vervangende dienstplicht voor gewetensbezwaarden.

Er is in de verslagperiode geen vooruitgang geboekt wat betreft de situatie inzake gewetensbezwaarden. Turkije dient zich nog te voegen naar de uitspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens inzake Ülke versus Turkije. Het land dient wetgeving aan te nemen die herhaalde vervolging en veroordeling op grond van aanhoudende ongehoorzaamheid van militaire bevelen voorkomt van personen die weigeren hun militaire dienstplicht te vervullen om reden van gewetensbezwaar of religieuze overtuiging. Gewetensbezwaarden worden in Turkije niet erkend.²¹³ Op verzoek van een militaire rechtbank boog het Constitutioneel Hof zich in mei 2009 over de vraag of herhaalde veroordeling van gewetensbezwaarden kan worden stopgezet. Het Hof oordeelde zich om procedurele redenen niet bevoegd om hierover een uitspraak te doen.

Voorzover bekend voeren de Turkse autoriteiten geen actief opsporingsbeleid ten aanzien van dienstweigeraars. De betrokkene dient zijn militaire dienstplicht te vervullen en gehoor te geven aan de oproepen daartoe van het Turkse ministerie

²¹² Voor een eerdere beschrijving zie het thema-ambtsbericht Turkije/dienstplicht van 17 juli 2002 en laatstelijk paragraaf 3.4.6 van het algemeen ambtsbericht Turkije van 6 maart 2007. Beide documenten zijn nog steeds accuraat met betrekking tot het onderwerp.

²¹³ Zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op vragen van het lid Van Bommel (SP) over de arrestatie van dienstweigeraars in Turkije van 8 januari 2007, kenmerk DWM/1032/06; Amnesty International, 'Turkey: Osman Murat Ülke, aged 36, conscientious objector', EUR 44/015/2007 (19 juli 2007).

van Defensie. Indien hij geen gehoor geeft aan de oproepen in de verschillende stadia van de vervulling van de militaire dienstplicht, wordt hij automatisch vervolgd op grond van het niet vervullen van de militaire dienstplicht.²¹⁴

Of in geval van strafrechtelijke vervolging op grond van dienstweigering of desertie sprake is van een onevenredige of discriminatoire bestraffing of tenuitvoerlegging van de straf wegens ras, religie, nationaliteit, lidmaatschap van een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging, is geen specifieke informatie beschikbaar. Het valt niet uit te sluiten dat gevallen van discriminatie voorkomen tijdens de bestraffing of de tenuitvoerlegging van een straf. Het valt moeilijk vast te stellen in hoeverre deze gevallen van discriminatie een patroon vormen. Over de situatie van minderheidsgroepen in de Turkse strijdkrachten is geen betrouwbare informatie beschikbaar.

Bipatriden

De Turkse wetgeving bepaalt dat iedere man die de Turkse nationaliteit heeft, de militaire dienstplicht moet vervullen. Er wordt daarbij geen onderscheid gemaakt tussen Turken met één of met meerdere nationaliteiten. Derhalve moeten ook mannen die woonachtig zijn in Nederland en naast de Turkse ook de Nederlandse nationaliteit bezitten aan deze verplichting voldoen. Dit geldt overigens voor bipatride Turken in alle landen waar de dienstplicht is opgeschort of afgeschaft. In landen waar nog wel de dienstplicht moet worden vervuld, kunnen volgens de Turkse wetgeving (militaire wet 1111) bipatride Turken volstaan met het vervullen van de dienstplicht in het land waarvan zij ook onderdaan zijn, en waar zij verblijven. Omdat het dienen in een beroepsleger van een ander land een vrijwillige keuze is, wordt geen ontheffing verleend van de vervulling van de Turkse dienstplicht aan beroepsmilitairen in landen waar de dienstplicht is afgeschaft of opgeschort, zoals in Nederland. Nederlandse beroepsmilitairen die ook de Turkse nationaliteit hebben, krijgen dus geen vrijstelling van de Turkse dienstplicht.²¹⁵ Het betreft een algemene regeling die voor alle landen geldt. Uit onderzoek in EU verband bleek dat alleen België in dezelfde situatie verkeert als Nederland en dat enkele Belgische gevallen bekend zijn van bipatride beroepsmilitairen die in Turkije dienstplicht dienen te vervullen. In andere landen blijkt dit probleem zich niet voor te doen (ofwel omdat zij dienstplicht hebben, ofwel omdat er nauwelijks bipatriden zijn die in een beroepsleger dienen).

²¹⁴ Zo werd Mehmet Bal op 24 juni 2008 uit militaire gevangenschap vrijgelaten, nadat een voorlopig medisch onderzoek had uitgewezen dat hij een 'advanced antisocial personality disorder' heeft. Hij mocht naar huis in Istanbul terugkeren, maar hem kan nog vervolging te wachten staan vanwege zijn weigering om zijn militaire dienstplicht te vervullen. ('Turkey: Further information on fear for safety/ill-treatment/legal concern: Mehmet Bal', Amnesty International, AI Index EUR 44/012/2008 (2 juli 2008).

²¹⁵ ANP (7 mei 2008); Noordhollands Dagblad (8 mei 2008); brief van de minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 7 mei 2008, kenmerk DWM-342/08.

Recente wijziging van de nationaliteitswetgeving bepaalt dat het niet volbracht hebben van de militaire dienstplicht geen reden is voor verlies van de Turkse nationaliteit.

3.4.7 Teruggekeerde afgewezen asielzoekers

Er zijn geen aanwijzingen dat er sprake zou zijn van een verhoogde aandacht voor terugkerende afgewezen Turkse asielzoekers in algemene zin, of op grond van het enkele feit dat zij in West-Europa asiel hebben aangevraagd. Dit kan anders zijn wanneer er specifieke verdenkingen van betrokkenheid bij (vermeende) terroristische activiteiten bestaan tegen een bepaald individu. Ten aanzien van de behandeling van teruggekeerde dienstweigeraars binnen het leger (waarover in het thema-ambtsbericht Turkije/dienstplicht van 17 juli 2002 werd gerapporteerd) hebben zich na de verschijning van dat ambtsbericht voorzover bekend in de verslagperiode geen nieuwe relevante ontwikkelingen voorgedaan.

4 Migratie

Illegale (trans)migratie

Vanwege zijn geografische ligging tussen Azië en Europa vormt Turkije met zijn ruige bergachtige oostelijke en zuidoostelijke grenzen een ideale route voor mensensmokkel.²¹⁶ Illegale migranten afkomstig uit Afrika, het Midden-Oosten, Azië en het Verre Oosten gebruiken in het algemeen deze route om Westeuropese landen binnen te komen. In het westen van Turkije vormen de noordwestelijke provincie Edirne en de aangrenzende Griekse provincies een route voor illegale migranten naar West-Europa. Met name de rivier de Meric, een natuurlijke grens tussen Turkije en Griekenland, en de Griekse provincies die dichtbij de Griekse eilanden in de Egeïsche Zee liggen, worden gebruikt door illegale migranten op weg naar Europese landen. Bijna dagelijks houdt de Turkse douane illegalen aan. Deze wagen de oversteek naar Griekenland of Italië vaak in bootjes die nauwelijks zeewaardig zijn. De laatste jaren zijn dan ook tientallen personen in de Egeïsche Zee verdronken.²¹⁷

Ook in de verslagperiode deden illegale migranten een poging om Westeuropese landen te bereiken. Zo verging op 6 december 2008 een opblaasboot met 27 illegale migranten, waarvan het merendeel Palestijnen, op de noordwestkust van Turkije bij het dorp Ayvalik in de provincie Balikesir. Drieëntwintig opvarenden konden door de kustwacht worden gered; vier personen werden levenloos uit zee opgehaald.²¹⁸ Eind december 2008 werden de lichamen van drie illegale migranten, waarschijnlijk afkomstig uit Mauretanië of Somalië, aangetroffen op de Turkse noordwestkust in de buurt van de stad Ayvacik in de provincie Canakkale. Twee anderen konden de kust zwemmend bereiken, waar zij door de kustwacht werden ingerekend. Vier anderen worden nog vermist.²¹⁹ Eind januari 2009 werden aan de zuidwest-kust van Turkije bij de stad Bodrum de lichamen van vijf mensen aangetroffen, vermoedelijk migranten die illegaal naar Europa waren gereisd.²²⁰

(Terugkeer) Iraakse vluchtelingen

In de verslagperiode zijn met assistentie van UNHCR geen Iraakezen vrijwillig vanuit Turkije naar Irak teruggekeerd. Exacte gegevens over aantallen vrijwillig vanuit Turkije teruggekeerde Iraakezen zijn niet voorhanden; de desbetreffende

²¹⁶ 'Turkey – Facts and Figures', International Organization on Migration (IOM) (Genève, oktober 2007).

²¹⁷ Zie ook 'Stuck in a revolving door – Iraqis and other asylum seekers and migrants at the Greece/Turkey entrance to the European Union', Human Rights Watch (26 november 2008).

²¹⁸ AFP (6 december 2008).

²¹⁹ AFP (21 december 2008).

²²⁰ Reuters (28 januari 2009).

personen zouden op eigen gelegenheid en of via buurlanden kunnen zijn teruggekeerd. Er zou geen sprake zijn van een grootschalige repatriëring. Ondanks Amerikaanse druk daartoe bevordert UNHCR vrijwillige terugkeer naar Irak niet. UNHCR is van mening dat de kans zeer groot is dat Irakezen die terugkeren naar Irak opnieuw in een ‘internally displaced person’ (IDP)-situatie terecht komen. Mocht UNHCR individuele verzoeken bereiken wat betreft vrijwillige terugkeer, begeleidt UNHCR deze mensen zo goed mogelijk binnen de hen bestaande mogelijkheden.

Geen van de bij UNHCR geregistreerde Iraakse asielzoekers is in de verslagperiode gedeporteerd. Over het aantal door de Turkse autoriteiten gedeporteerde illegale Irakezen is geen duidelijkheid te verkrijgen.²²¹ Soms worden Irakezen aan de grens door Turkije geweigerd. Tussen Turkije en Irak is er geen terug- en overnameovereenkomst gesloten voor personen afkomstig uit Irak.

Oeigoerse vluchtelingen

Oeigoerse vluchtelingen hebben in Turkije nog een speciale status, die is afgeleid van het feit dat ze een ‘Turkic group’ zijn. Oeigoeren worden niet automatisch teruggestuurd. Wel hebben zij veel meer moeite met het verkrijgen van verblijfsvergunningen en toegang tot scholen voor hun kinderen dan bijvoorbeeld Iraakse Turkmene. Het merendeel van de Oeigoeren in Turkije woont in de steden Istanbul, Kayseri en Izmir. Zij hebben zich georganiseerd in een aantal ngo’s (vijf in Istanbul en één in Kayseri). Ook een aantal (nationalistische) leden van de Oeigoerse regering in ballingschap zijn naar verluidt in Turkije.

Turkije en China hebben geen terug- en overnameovereenkomst gesloten. Turkije heeft groot belang bij het behouden van goede relaties met China; Oeigoeren wordt ontraden naar Turkije te komen. Oeigoeren die een bepaalde politieke positie hebben ingenomen of die zeer religieus zijn (islamisten) worden uit Turkije geweerd. Ook is Turkije terughoudend (mogelijk vanwege de religie) in het accepteren van Oeigoeren die in landen als Iran, Pakistan, Saoedi-Arabië en Egypte hebben gewoond. Het land is iets toleranter voor Oeigoeren die in Kazachstan, Turkmenistan en Tadzjikistan hebben gewoond.

Iraanse Koerden

Rond 2000 vluchtte een groep Iraanse Koerden van Iran naar Irak. In Irak waar Saddam Hoessein nog aan de macht was, is deze groep door UNHCR als vluchteling erkend. Saddam Hoessein stond deze groep toe in Irak te blijven, maar hield hervestiging van deze groep vluchtelingen tegen. Dit zou namelijk een

²²¹

Zie ook het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken, mede namens de staatssecretaris van Justitie, op vragen van de leden Jonker en Ormel (CDA) over een uitzetting naar Irak door de Turkse autoriteiten, van 22 mei 2008. Zie ook ‘Stuck in a revolving door – Iraqis and other asylum seekers and migrants at the Greece/Turkey entrance to the European Union’, Human Rights Watch (26 november 2008).

aanzuigende werking hebben op ander Iraanse Koerden, om via Irak en vervolgens bemiddeling van UNHCR te worden hervestigd in een derde land. De Iraanse Koerden mochten in de visie van UNHCR in Irak blijven, omdat Saddam Hoessein vanwege hun strijd tegen het centrale gezag in Teheran enige solidariteit met hen toonde.

De situatie voor deze groep vluchtelingen in Irak werd moeilijker na de totstandkoming van de Koerdische Regionale Regering (KRG) in het noorden van Irak. De meeste Iraans-Koerdische vluchtelingen waren namelijk lid van of aanhangers van de KDP-I (KDP in Iran) en de KDP-I kreeg in die periode problemen met de KDP van Barzani in Irak.

Rond 2002 en na de militaire interventie van de VS in Irak in 2003 kwamen de eerste groepen Iraanse Koerden naar Turkije. Deze groepen kregen voordien de normale behandeling voor vluchtelingen in Turkije: zij werden doorgeleid naar UNHCR, via UNHCR als vluchteling erkend, en kwamen in aanmerking voor hervestiging naar een derde land, met toestemming van de Turkse autoriteiten. De Turkse regering heeft haar beleid ten aanzien van deze groep vluchtelingen echter veranderd in 2003 en heeft geprobeerd Iraanse Koerden te ontmoedigen naar Turkije te komen. De Turkse regering was van mening, net als Saddam Hoessein destijds, dat de mogelijkheid van hervestiging via UNHCR een aanzuigende werking zou hebben. Vanaf 2003 werden Iraanse Koerden niet langer door de Turkse regering geregistreerd. In die periode vonden vele gevallen van refoulement plaats. Ook was het voor UNHCR erg moeilijk om in die periode in Turkije te werken.

In 2004-2005 veranderde het Turkse beleid ten aanzien van deze groep vluchtelingen opnieuw. De Turkse regering stond hen toe in Turkije te blijven, maar verleende hen geen verblijfsvergunning. Zij verbleven in Turkije als een reguliere buitenlander en kregen een verblijfsvergunning, die iedere zes maanden moest worden vernieuwd. Deze groep kreeg geen toegang tot de arbeidsmarkt (legaal). Zij moesten een hoog bedrag aan verblijfskosten betalen, geld dat deze mensen doorgaans niet hadden, omdat zij niet legaal mochten werken. Zij woonden verplicht op bepaalde locaties en hebben geen toegang tot publieke diensten. Kinderen van deze vluchtelingen kregen slechts toegang tot een school, wanneer de ouders een geldige verblijfsvergunning hadden. De ouders konden dit doorgaans niet betalen, waardoor de kinderen geen toegang hadden tot de school. De Turkse regering was van mening dat UNHCR de kosten voor deze mensen zou moeten betalen. UNHCR heeft echter hiertoe geen budget. UNHCR kon de groepen Iraanse Koerden die vanaf 2004 Turkije binnen kwamen en door UNHCR erkend werden als mandaatvluchtelingen, niet hervestigen. Zij waren immers niet geregistreerd. De groep vluchtelingen was erg ontstemd over de prestaties van UNHCR om een duurzame oplossing te vinden voor de problemen van de groep.

Gevolg van het Turkse beleid was dat velen van deze groep ervoor kozen Turkije al dan niet via smokkelaars te verlaten. UNHCR schat dat er zich nog zo'n 900 Iraanse Koerden in Turkije bevinden. De situatie rond de mandaatvluchtelingen uit Iran duurt voort.

Mensenhandel

Turkije is een belangrijk doorvoer- en bestemmingsland voor vrouwen en kinderen die verhandeld worden voornamelijk voor commerciële seksuele exploitatie.²²² Vrouwen en meisjes worden aangevoerd vanuit Moldavië, Rusland, Oekraïne, Belarus, Bulgarije, Kyrgistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Azerbeïjan, Georgië en Roemenië. In de verslagperiode werden ook slachtoffers van mensenhandel aangevoerd vanuit Marokko, Tunesië en Sri Lanka. Sommige slachtoffers van mensenhandel worden via Turkije doorvervoerd voor seksuele exploitatie naar Noord-Cyprus. Hoewel Turkije nog niet helemaal voldoet aan de minimumstandaarden ter uitbanning van mensenhandel, werden er door het land belangrijke vorderingen gemaakt. Zo nam in de verslagperiode het aantal onderzoeken, vervolgingen en veroordelingen met betrekking tot mensenhandel toe.²²³ Turkije bestraft geen slachtoffers van mensenhandel voor misdrijven begaan voortvloeiende uit mensenhandel.²²⁴ Hoewel de overheid geen eigen toevluchtsoord beheert voor slachtoffers van mensenhandel, verschaft het wel openbare voorzieningen (zoals gas, water en electriciteit) en financiële middelen aan twee door ngo's geleide toevluchtsoorden voor slachtoffers van mensenhandel. Ook werkt de politie nauw samen met de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) ter identificatie van en verdere hulpverlening aan slachtoffers van mensenhandel. Erkende slachtoffers van mensenhandel kunnen een visum voor Turkije aanvragen op humanitaire gronden. Indien toegewezen, mogen zij zes maanden in Turkije blijven, met een verlengingsmogelijkheid van nog eens zes maanden. IOM heeft een telefonische hulpdienst voor slachtoffers van mensenhandel.²²⁵

In 2008 identificeerde het Turkse ministerie van Binnenlandse Zaken in totaal 120 slachtoffers van mensenhandel. Het IOM assisteerde 78 van de slachtoffers bij terugkeer naar hun land van herkomst. In 2007 werden 278 mensenhandelaren gearresteerd. Door middel van de gratis internationale noodhulplijn van IOM voor slachtoffers van mensenhandel, werden zestien slachtoffers geholpen. Verondersteld mag worden dat het hier om een fractie van de werkelijke aantallen slachtoffers gaat.

²²² US Department of State, Trafficking in Persons Report (released by the Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons (Washington, 4 juni 2008).

²²³ Ibidem.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ US Department of State, Trafficking in Persons report (released by the Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons (Washington, 4 juni 2008).

De opleiding voor politieagent omvat ook een onderdeel over mensenhandel. Voorts heeft de politie een handleiding ontwikkeld en uitgebracht over de strijd tegen mensenhandel. Bewustwording en kennis van mensenhandel bij rechters en advocaten is echter nog beperkt en wordt door de Europese Commissie in zijn voortgangsrapport als aandachtspunt genoemd.²²⁶

4.1 Activiteiten internationale organisaties

- *Internationale Organisatie voor Migratie (IOM)*

Turkije werd in 2004 lid van IOM. In de tien jaar daarvoor was IOM in Turkije aanwezig op basis van een bilaterale overeenkomst. IOM voert in Turkije haar internationale mandaat uit. De organisatie faciliteert de hervestiging van door UNHCR erkende vluchtelingen en van migranten in het kader van gezinshereniging en gezinsvorming, en ondersteunt de Turkse overheid bij beleidsvorming en –uitvoering op het gebied van migratie. IOM is in Turkije actief op het gebied van preventie en opsporing van mensenhandel, met name vrouwenhandel. IOM verzorgt voorts trainingen voor politie, Jandarma en grenspolitie onder meer op het gebied van mensenrechten, mensenhandel, rechten van migranten en vluchtelingen.

- *Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC)*

Het ICRC heeft een minimale presentie in Turkije, die voor zover bekend, met name gericht is op ondersteuning van de ICRC-interventies in (Noord) Irak.

- *Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR)*

UNHCR is feitelijk uitvoerder van het Turkse asielbeleid vanwege de geografische beperking die Turkije bij het Vluchtelingenverdrag maakte.²²⁷ Deze taak komt neer op opvang, statusdeterminatie en de hervestiging van vluchtelingen buiten Turkije of, in een veel kleiner aantal gevallen, het vinden van duurzame oplossingen binnen Turkije. UNHCR streeft er naar deze verantwoordelijkheid over te dragen aan Turkije, hetgeen gepaard zou moeten gaan met de opheffing van de geografische beperking. Turkije vreest een grote toestroom van vluchtelingen/asielzoekers naar Turkije wanneer dat gebeurt.

²²⁶ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008).

²²⁷ Turkije is de enige ondertekenaar van het VN-Vluchtelingenverdrag die mensen uit landen van buiten de Raad van Europa niet erkent als vluchteling. Als gevolg daarvan wordt een toenemend aantal vluchtelingen op zoek naar internationale bescherming, deze bescherming onthouden, aldus Amnesty International in haar rapport 'Stranded: Refugees in Turkey denied protection' (Londen, 22 april 2009). Volgens AI ontving UNHCR in Turkije in 2006 4550 asielaanvragen van vluchtelingen van buiten Europa. In 2008 was dit aantal opgelopen tot 12.980. Het merendeel komt uit Iran, Irak, Afghanistan of Somalië. Intussen verblijven waarschijnlijk nog duizenden anderen zonder verblijfsvergunning in Turkije, alhoewel betrouwbare cijfers ontbreken, aldus AI.

UNHCR is actief in Ankara, Istanbul, Van en Silopi. Asielzoekers of vluchtelingen mogen niet in grote steden of toeristische gebieden verblijven. Personen geregistreerd bij UNHCR worden ondergebracht in een van de dertig satellietsteden. De omstandigheden verschillen per lokatie van redelijk tot slecht. Zij moeten iedere zes maanden de Turkse autoriteiten betalen voor een verblijfsvergunning. Ze mogen werken, maar in de praktijk is dit niet mogelijk (vanwege het taalprobleem, het verkrijgen van een werkvergunning).

In 2008 waren ongeveer 18.000 niet-Europese vluchtelingen bij UNHCR geregistreerd, met name personen uit Irak, Iran, Somalië en Afghanistan.

De door UNHCR erkende vluchtelingen krijgen in Turkije weinig ondersteuning. Financiële steun bestaat uit een maandelijks toelage die gelijk is aan het minimumloon (419 YTL). In het geval de Turkse autoriteiten van mening zijn dat betrokkene inderdaad een vluchteling is, dan is er toegang tot basis medische hulp. In het geval er een speciale behandeling nodig is, dan moet UNHCR of een andere organisatie de kosten betalen. De Social Solidarity Foundation, een door de overheid opgezet fonds voor Turken in behoeftige omstandigheden, is inmiddels ook toegankelijk voor vluchtelingen. Hoewel de hulp die deze Foundation geeft, beperkt is, is de symbolische waarde groot. UNHCR heeft ook tot stand kunnen brengen dat kinderen van asielzoekers naar school kunnen en een certificaat krijgen. In een aantal satellietsteden wordt samengewerkt met de lokale ngo's, zoals de Association of Solidarity with Asylum Seekers and Migrants (ASAM) en Human Resource Development Foundation (HRDF), die asielzoekers begeleiden.

4.2 Opvang van binnenlands ontheemden

De mogelijkheden tot terugkeer van personen die door de gewelddadigheden in het verleden hun dorpen hebben moeten verlaten, zijn in de verslagperiode niet opmerkelijk verbeterd.²²⁸

De Europese Commissie stelde in haar 'Turkey 2008 Progress Report' dat voortgang werd gemaakt in het compensatieproces.²²⁹ In mei 2008 zouden 313.829 personen een beroep hebben gedaan op de Damage Assessment Commissions voor schadeloosstelling ingevolge de 'Law on the Compensation of Losses due to Terrorism and the Fight against Terrorism'. 126.945 verzoekschriften zouden zijn

²²⁸ Zie ook 'Turkey: Progress on national IDP policy paves way for further reforms', Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (2008).

²²⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

onderzocht, daarvan zouden 82.893 een positieve reactie hebben opgeleverd.²³⁰ De deadline voor de indiening van die verzoeken liep af op 31 mei 2008.

De overheid heeft echter volgens de Europese Commissie geen alomvattende nationale strategie om het vraagstuk van de binnenlands ontheemden aan te pakken.²³¹ De instelling binnen de overheid die zich bezighoudt met binnenlands ontheemden, heeft onvoldoende financiële middelen en ziet zich gesteld voor een enorme werklust. Berichten inzake een onbillijke en ongelijke uitvoering van de compensatiewet tussen de provincies houden aan.²³² Binnenlands ontheemden leven in stedelijke gebieden in armoede met weinig of geen toegang tot sociale, educatieve en sanitaire diensten.²³³ Factoren die een terugkeer van binnenlands ontheemden naar hun oorspronkelijke woonplaatsen in de weg staan, zijn onder andere het ontbreken aldaar van een minimum infrastructuur, gebrek aan kapitaal, beperkte mogelijkheden voor werk en de veiligheidssituatie in het oosten en zuidoosten van het land. De aanwezigheid van landmijnen en dorpswachters vormt ook een hindernis voor een veilige terugkeer van binnenlands ontheemden.²³⁴

4.3 Standpunt UNHCR

Na het background paper van september 2001 en sinds het uitbrengen van het vorige algemeen ambtsbericht Turkije in maart 2007 zijn van UNHCR geen nieuwe beleidsstandpunten inzake Turkije bekend geworden.

²³⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

²³¹ Ibidem.

²³² Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

²³³ Ibidem.

²³⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, Turkey 2008 Progress Report, COM (2008) 674/SEC (2008) 2699 (Brussel, 5 november 2008).

Literatuurlijst

Voor dit ambtsbericht is gebruik gemaakt van de volgende openbare bronnen:

Agence France-Presse (AFP)

Amnesty International

- *Stranded: Refugees in Turkey denied protection* (22 april 2009)
- *Turkish LGBT Organization wins appeal against closure* (21 januari 2009)
- *Turkey: No more time to waste in providing justice for Hrant Dink* (19 januari 2009)
- *Still no justice for murdered journalist Hrant Dink* (19 januari 2009)
- *Turkey: Justice for victim tortured to death in custody* (15 januari 2009)
- *Turkey urged to respect LGBT people's right to freedom of association* (18 november 2008)
- *Turkey: Governor threatens to deprive demonstrators and their families of health care* (29 oktober 2008)
- *Turkey: One dead and scores injured as police breakup demonstrations* (22 oktober 2008)
- *Turkish government in landmark apology over death after custody* (20 oktober 2008)
- *Turkey: Death following police detention* (10 oktober 2008)
- *Children's choir director still wanted for terrorist propaganda* (18 juli 2008)
- *Turkey: Further information on fear for safety/ill-treatment/legal concern: Mehmet Bal* (2 juli 2008)
- *Turkey: Three children on trial in case over freedom of expression* (18 juni 2008)
- *Jaarboek Turkije 2008 (over 2007 – Turkije)* (28 mei 2008)
- *Turkey: Respect the rights and safety of demonstrators* (30 april 2008)
- *Turkish activist gets jail sentence* (21 maart 2008)
- *Turkey: CPT calls for review of situation of Abdullah Öcalan* (6 maart 2008)

ANP

Associated Press (AP)

Central Intelligence Agency

- *The World Factbook – Turkey* (Washington, 22 januari 2009)

Commissie van de Europese Gemeenschappen

- *Turkey 2008 Progress Report*, Com (2008) 674/SEC (2008) 2699 final (Brussel, 5 november 2008)
- *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Enlargement Strategy and Main Challenges 2008 – 2009*, Com (2008) 674 (Brussel, 5 november 2008)

Deutsche Presseagentur (DPA)

The Economist Intelligence Unit

- *Turkey - Country Profile 2008*
- *Turkey - Country Reports April 2008 – April 2009*

Foreign & Commonwealth Office, UK

- *Country Profiles – Turkey* (Londen, 27 januari 2009)
- *Travel Advice by Country: Turkey* (Londen, 13 mei 2009)

Freedom House

- *Freedom in the World – Turkey* (Washington, 2007)
- *Freedom of the Press 2008* (Washington, 3 mei 2008)

Global Insight – Country Intelligence – Analysis

- *Turkey: Largest bomb attack in recent years hits vulnerable Turkey hard* (28 juli 2008)
- *Turkey: Turkish cabinet reshuffled to focus on economic crisis* (4 mei 2009)
- *Turkey: Controversial mine-clearing bill passes Turkish parliament* (5 juni 2009)

De Groene Amsterdammer

Home Office, UK

- *Country of Origin Information Report – Turkey* (Londen, 29 augustus 2008)
- *Operational Guidance Note: Turkey* (Londen, 2 oktober 2008)
- *Report of fact finding mission 11 – 20 februari 2008* (Londen, 23 juli 2008)

Human Rights Watch

- *World Report 2009 – Overview of Human Rights Issues in Turkey during 2008* (New York, 14 januari 2009)
- *Closing ranks against Accountability (Barriers to tackling police violence in Turkey)* (New York, 5 december 2008)

- *Stuck in a revolving door (Iraqis and other asylum seekers and migrants at the Greece/Turkey entrance to the European Union)* (New York, 26 november 2008)
- *Turkey: 'We need a law for liberation', Gender, sexuality, and human rights in a changing Turkey* (New York, mei 2008)

International Crisis Group

- *Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or cooperation? (Istanbul/Brussel, 13 november 2008)*

Kaos GL (news) (news.kaosgl.com)

Mideast Mirror

Minority Rights Group International

- *State of the world's minorities 2008 (events of 2007)*

Le Figaro

Le Monde

Oxford Analytica

- *Turkey: Hadith revision aims to update Islam (14 maart 2008).*
- *Turkey: Judiciary attempts to unseat AKP government (1 april 2008)*
- *Turkey: Erdogan responds to nationalists with caution (5 mei 2008)*
- *Turkey: Coup plot arrests may weaken AKP closure case (7 juli 2008)*
- *Turkey: Basbug to provide careful military leadership (18 augustus 2008)*
- *Turkey: AKP Kurdish strategy under pressure (15 oktober 2008)*
- *Turkey: Electoral rolls controversy feeds mistrust (23 december 2008)*
- *Prospects 2009: Troublesome year ahead for Turkey*
- *Turkey: Erdogan activism aims at electoral gains (6 januari 2009)*
- *Turkey: Ergenekon arrests point to unruly judiciary (14 januari 2009)*
- *Turkey: Major reshuffle to strengthen AKP government (6 mei 2009)*
- *Turkey: Davutoglu faces practical foreign policy tests (12 mei 2009)*

Reporters without Borders

- *Turkey – 2008 Annual Report* (Parijs, 2008)
- *Worldwide Press Freedom Index 2008* (Parijs, 22 oktober 2008)

Reuters

US Department of State

- *Background note: Turkey* (Washington, januari 2009)

- *Trafficking in persons report* (Washington, 4 juni 2008)
- *Turkey-International Religious Freedom Report 2008* (Washington, 19 september 2008)
- *Country Reports on Terrorism* (Washington, 30 april 2008)
- *Country Reports on Human Rights Practices – 2008 – Turkey* (Washington, 25 februari 2009)
- *Supporting Human Rights and Democracy: The U.S. Record 2006 – Europe and Eurasia – Turkey* (Washington, 5 april 2007)

